

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

the 1990s, the number of people in the world who are poor has increased from 1.2 billion to 1.6 billion.

There are a number of reasons for this. One is that the world population has increased from 5 billion to 6 billion. Another is that the number of people who are poor has increased in many of the world's poorest countries. This is because of a number of factors, including the fact that many of these countries have experienced economic stagnation or decline, and that many of them have high birth rates.

There are a number of ways in which we can help to reduce the number of people who are poor. One way is to help to improve the economic situation in the world's poorest countries. This can be done by providing them with the resources and support that they need to develop their economies. Another way is to help to improve the lives of the people who are poor in these countries. This can be done by providing them with the education and training that they need to improve their skills and find better jobs.

There are a number of organizations that are working to help to reduce the number of people who are poor. One of these is the World Bank, which provides financial and technical assistance to the world's poorest countries. Another is the International Labour Organization, which works to improve the lives of the world's workers. There are also a number of non-governmental organizations that are working to help the poor, such as Christian Aid and Oxfam.

It is important that we continue to work together to help to reduce the number of people who are poor. This is because poverty is a major cause of social and economic instability, and it is a major barrier to development. By helping to reduce the number of people who are poor, we can help to create a more just and more prosperous world.

There are a number of ways in which we can help to reduce the number of people who are poor. One way is to help to improve the economic situation in the world's poorest countries.

This can be done by providing them with the resources and support that they need to develop their economies. Another way is to help to improve the lives of the people who are poor in these countries. This can be done by providing them with the education and training that they need to improve their skills and find better jobs.

There are a number of organizations that are working to help to reduce the number of people who are poor. One of these is the World Bank, which provides financial and technical assistance to the world's poorest countries. Another is the International Labour Organization, which works to improve the lives of the world's workers.

There are also a number of non-governmental organizations that are working to help the poor, such as Christian Aid and Oxfam. It is important that we continue to work together to help to reduce the number of people who are poor. This is because poverty is a major cause of social and economic instability, and it is a major barrier to development.

By helping to reduce the number of people who are poor, we can help to create a more just and more prosperous world. There are a number of ways in which we can help to reduce the number of people who are poor. One way is to help to improve the economic situation in the world's poorest countries. This can be done by providing them with the resources and support that they need to develop their economies.

.

1.

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

100

31/24
GERARDI MEERMAN

ET DOCTORUM VIRORUM
ADEUM EPISTOLAE
ATQUE OBSERVATIONES

DE

CHARTAE VULGARIS SEU
LINEAE ORIGINE.

EDITIT

AC PRAEFATIONE INSTRUXIT

JACOBUS VAN VAASSEN.

HAGAE-COMITUM,
Apud NICOLAUM VAN DAALEN,
MDCCLXVII.

70. c 47.

1950

1951

1952

1953

1954

1955

1956

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

VIRO ILLUSTRISSIMO
ATQUE CELEBERRIMO
HENRICO CHRISTIANO
L. B. A SENCKENBERG,
SACRATISSIMI IMPERATORIS
ROMANO-GERMANICI
CONSILIARIO AULICO,
AMICO SUO SINGULARI,
CUJUS FAMAM,
ERUDITIONEM OMNIGENAM,
CAETERAQUE MERITA
SECUM UNIVERSUS ORBIS
LITERATUS SUSPICIT,

HOCCE SYNTAGMA OBSERVATIONUM DE
CHARTA LINEA, VARIIS AB IPSO V: ILL.
ADMINICULIS DITATUM, IN PERPE-
TUAM OBSERVANTIAE TESSERAM

L. M. Q. C.

GERARDUS MEERMAN.

LECTORI BENEVOLO

S. D.

JACOBUS VAN VAASSEN.

ARIAE sunt retardatae huius opusculi editionis causae, praecipua tamen, quod nova subinde ex diffitis longe regionibus exspectanda nobis essent subsidia, ut, quoad fieri posset, accuratissima aliquando *chartae lineae* actas & origo definiretur: illud autem licet hac disquisitione fieri nondum potuerit, quin imo dubia etiam nunc supersint quam plurima, habet nihilo minus ill. MEERMANNUS, quod sibi & reip. literariae gratuletur, quum amica hac disquisitione effecerit, ut discrimen non tantum inter lineum & bombycinum chartae genus melius iam, quam antehac, cognoscatur, sed & variorum codicum ac diplomatum notitia in clariorem lucem exposita sit.

6 P R A E F A T I O.

A singulis vero quid in hac materie illustranda fuerit praestitum, referre nihil attinet, cum ipse nobiliff. Meermannus in *litteris ad Gen. MAIANSIUM pag. 81. & ad celeb. MICHAELIS pag. 132.* ea de re differuerit uberius; cui in omnibus fere conspirat Regiae Societatis Gottingensis iudicium, teste eruditissima cl. MURRAYI *Commentatione literaria.*

Descripto iam maximam partem hoc libello & Societati Regiae transmissio, perlatae tandem super hoc eodem argumento ad ill. Meermannum fuerunt *litterae* Generosiff. Baronis SENCKENBERGII & cl. WARGENTINI, quibus cum in ipso opusculo commode locus dari haud potuerit, verbo de iis hic loci agendum. Baro Senckenbergius in *litteris, dat. Viennae Kal. Jun. 1763.* transmisit fragmen veteris chartae ex codice chartacco *Speculi Suevici*, qui codex, testibus ipso viro Generosissimo & ill. ROSENTHALIO, Consiliario Imperatoris Aulico, seculo ad finem vergente XIII. vel initio sequentis exaratus videtur; de quo ut & ill. Meermanno constaret certius, in ipso hoc fragmine codicis eius *litterarum ductus accurate depingendos curaverat: apparuit autem haec*
char-

P R A E F A T I O. 7

charta vel plane ex lineo esse genere, vel certe ex lino gossypioque mixta species, qualis & alia, ab eodem Senckenbergio ante transmissa, anni 1308. vid. pag. 34. h. opusc. Aetatem codicis *Speculi Suevici*. recte censuerunt viri Generosissimi ad finem fec. XIII. vel sequentis initium referendam; quum tamen illa ex literarum ductu intra xx. vel xxx. annorum spatium certo definiri nequeat, eam chartam parum quaestioni nostrae lucis afferre, palam est.

A cl. Wargentino in *litteris dat. Holmiae* D. x. Jun. 1763. illud tantum responsi tulit nobiliss. Meermannus, *Admonitionem de charta lineae*, Succico idiomate translata, plurimis insertam fuisse diariis; vix quidquam tamen subsidii inde expectandum, quod nulli fere eo in regno codices reperiantur chartacei, trium seculorum aetatem excedentes.

Hoc tantum unum restat, ut viris Eru- ditissimis, qui *Admonitione* ill. Meermanni excitati huic argumento illustrando symbolam contulerunt, verbis viri illustri- meritis gratias persolvam, quas singulis, pro sua cuique humanitate, maximas profite- tur atque immortales.

8 P R A E F A T I O.

Liceat hac occasione nonnulla adnectere de ea chartae specie, quae *Bombycina* vulgo audit: quando etenim in hac disquisitione cum nobiliss. Meermanno, quo amico & studiorum patrono ac fautore uti mihi licere, in praecipua felicitatis parte repositum habeo, interdum etiam de hoc chartae genere sermones caderem, eam in rem nata mihi fuit una atque altera observatio, haud inutilis forte illi futura, qui hoc aliquando argumentum latius sibi pertractandum fumere velit.

A materie, unde confecta haec charta, *Bombycina* plerumque, interdum *Bambycina* & *Bambacina* dicta est, ἀπὸ τοῦ Βόμβυκος: vid. ill. MONTFAUCON in *Palaeogr. Graec. Lib. I. pag. 17.* In *Confirmatione* quadam Imperatoris Henrici II. memorantur *quinque serici bambatii*, quas recte *chartas bombycinas* intelligit eruditiss. KOLLAR vid. eius *Notitiam*, mox inferendam. Sed & multis aliis appellationibus obvia est: in *Constitutionibus Siculis* Frederici II. Imp. *Lib. I. Tit. 78.* vocatur *charta papyri*, eandemque BARTOLUS, vetus iuris interpretes, *chartam de papyro* dixit: in *Legibus* autem Alphonfi Sapientis *Part. 3. Tit. 18. L. 5. pergameni pannei* nomine venit, vid.

P R A E F A T I O 9

vid. *Admonit. Meermannii pag. 5. seq.* Nimirum *pergameni* vocabulum eo tempore latiori significatu ad chartam etiam *bombycinam*, tum in primis usitatissimam, extendebatur, atque eo, ni fallor, sensu adhibuit interpres Teutonicus fabulae veteris de *Vulpecula* (*Reinekes*,) qui scripsit *sec. xv.* & de pannorum fabrica, Gandavi tum florente, sic loquitur.

*Ja ware al dat laken pergament
Dat daer gemaket wordt te Gent.*

Locum etiam Petri Abbatis Cluniacensis, ubi *libros ex rasuris veterum pannorum compactos* memorat, de charta tantum *bombycina* capiendum esse, recte observavit ill. Meermannus in *Admonit. pag. 9.* dissentiente licet summo Maiansio. Denique & ipsa haec charta *bombycina*, ut ut alii distinguant, eadem plane est, quae *cottonnea* & *gossypina* vocatur, vid. cl. Murray *Epist. ad Meermann. pag. 175.*

Quod originem introductae huius generis chartae attinet, ea nondum satis explorata fuit hactenus: quae enim de codice *Euangelii D. Marci*, scripto post C. N. *sec. iv.* qui Venetiis adservatur, supponit cl. Murray *pag. 197. in not. bomby-*

SO PRAEFATIO.

cini esse generis, minus videntur certa; cum ipse *αυτοπτης* ill. Montfaucon, harum rerum, si quis alius, probe gnarus, chartam *Aegyptiacam* esse, diserte pronuntiet in *Diario Italic.* p. 55. Longe tamen ante sec. x. artem conficiendae chartae bombycinae fuisse cognitam, ex iis apparet, quae nuper doctissimus protulit CASIRI in *Tomo primo Bibliothecae Arabico-Hispanae Escorialensis* edit. Madriti an. 1760. quaeque, ob eximii huius operis extra Hispaniae oras raritatem, lectori nostro invidere non licet: memorat ergo *Num. DCCVI. pag. 208. codicem, scriptum Ferriz quarta, die xv. Gemadi posterioris, anno Egirae 887. five post C. N. 1482. qui codex continet Florilegium sive opus de politico regimine, ex variis aliorum scriptorum libris confarcinatum, auctore Ezzedino Abdelaziz Ebn Abilcassem Babasri, ex quo inter alia haec citat Casiri. In urbe Samarcanda praecellit chartae nitidissimae usus, quae tantum ibi & in Sinis reperitur, unde Arabes Mahometani, ea in suam ditionem redacta, conficiendae chartae artificium acceperunt: addit dein nonnulla literatissimus ille Hispanus ex Casuinaeo, Abulpheda, aliisque Arabum scriptoribus, eorumque fide nar-*

narrat, Samarcandam cunctas inter Asiae urbes magnitudine atque amoenissimo prospectu fuisse celebratissimam, sed non minus quoque illustrem pernitidae chartae fabrica, quam Arabes deinde tum in suam regionem, tum in Africam transtulerunt, postquam *Catibah Ben Moseima*, anno *Egirae* 85. id est Christi 704. Samarcandam expugnasset. Quum igitur tam antiquus apud Arabes sit chartae bombycinae usus, factum est, ut hi inventores eius habiti fuerint, quam re vera Samarcanda repetierant. Certe, quod Arabes constanter hoc & insequentibus seculis adhibuere chartae genus, non aliud est, quam *bombycinum*, prouti ex variis, quos in sua bibliotheca adservat, codicibus Arabicis mihi confirmavit nobiliss. Meermannus.

Seculo deinde x. & xi. ex Arabia bombycinae chartae usus ad Graecos aliasque Europaei orbis gentes dimanasse videtur, & tum codicibus, tum diplomatibus conscribendis inserviisse. Antiquissimi in hoc chartae genere exarati codices sunt seculi x. & xi. Affirmat certe celeberr. Montefalconius in *Palaeogr. Graec. pag. II.* in variis bibliothecis, praecipue in Regia Parisiensi, ex-

cm-

12 P R A E F A T I O.

emplaria bombycina extare, quorum characteres decimum seculum praeserant: memorat quoque *loc. cit.* codicem Regium bombycini generis anni 1050. & alterum ex bibliotheca Caesarea anni 1095. indice utriusque libri epigraphe, quam exhibet *pag.* 50. & 54.

In his quoque vicinisque regionibus usum illius iam seculo undecimo invaluisse, probat diploma anni 1070. cuius meminit celeberr. C A N N E G I E T E R U S, *Epist. ad Meerman. pag.* 100. latius vero exposuit cl. Murray *pag.* 190. & *seqq.* Huic addere liceat aliud, quod Gen. Baro Senckenbergius possidet, cuiusque pleniorum *Notitiam*, transmissam a doctiss. Kollar, adiungere hic placuit:

„ Chartae bombycinae pars ex seculo
 „ IX. (a) penes nos superest, cui in-
 „ scripta sunt nomina sanctorum Marty-
 „ rum, quorum reliquiae fasciculo no-
 „ tato sunt innexae & inligatae. Piena-
 „ rium nostrum (cuius antiquitas superat
 „ aetatem Henrici II. Imperatoris (b)
 „ quippe eius Notarius Apel Perania,
 „ An-

- (a) *Sec. IX. pro X. dixit.*

- (b) *Imperium hic adiit an. 1002.*

„ Anglo-Saxo an. 1007. ei inscripsit Im-
 „ peratoriam Confirmationem) exhibet
 „ in calce reconditum ecclesiae thesau-
 „ rum, qui moveri potuit, & in eius
 „ recensione *bambaios quinque sericos*. In-
 „ telligo per eos *chartas quinque bamba-*
 „ *tias* seu *bombycinas*, quibus inscriptae
 „ fuerint fundatio Ludolfi (c), Sergii
 „ confirmatio (d), Ottonis illustris (e)
 „ breve recordationis, & Agapeti (f)
 „ ac Johannis Papparum privilegia. Papp-
 „ arum chartae iussu Innocentii III. (g)
 „ descriptae sunt in membranis. Sigil-
 „ lum Abbatis describentis superest in de-
 „ scripto Johannis privilegio. Sergii lite-
 „ ris descriptis cum diplomate Ludolfino
 „ altero simile sigillum fuit infra subno-
 „ tatum, quod tamen vetustatis iniuria
 „ decidit. Chineses utuntur in hunc
 „ diem charta bombycina, cuius infig-
 „ nem partem possideo. (h)

A!

(c) *Ejus forte, qui Imperator evasit an. 922.*

(d) *Creatus hic Pontifex M. a. 1009.*

(e) *Evasit Imperator an. 1039.*

(f) *Hic Pontificatum iniiit 946.*

(g) *Papa creatus an. 1198.*

(h) *Complures libros in Ebina seculo nostro ac
 praecedente excusos asservat ill. Meermannus, quo-
 rum*

14 P R A E F A T I O.

Allegare haec eo magis libuit, quod observante quoque cum aliis rei Diplomaticae scriptoribus cl. Murrayo pag. 194. rarissima sint diplomatum in charta bombycina exaratorum exemplaria: quia enim instrumenta eiusmodi papyracea, ob fragilem materiem, haud diu durare possent, adhibita hunc in finem plerumque fuit membrana. Unde sapienter fancivit Fredericus II. Imp. *Constitutione* anni 1221. ut publica instrumenta non nisi in pergamenis conscriberentur, ne ex vetustate destructionis periculo succumberent. (vid. *Admonit.* ill. Meermannii pag. 4.) eandemque ob causam diplomata, in charta ante exarata, in membranam deinde fuere transcripta, ceu patet tum ex memorata *Notitia* cl. Kollar, tum ex iis, quae de laudato instrumento notavit Jo. CHRISTO. HARENBERGIUS in *Hist. Eccles. Gandersheimensis Cathedral. ac Collegiatae Diplomatica* pag. 595. edit. Hanov. 1734. quum scribit.

Pri-

rum vero charta serica tenuissima est, nec scriptura recipiendae, quia perflueret, apta. Veterum autem Codicum Mss. charta bombycina & crassa est, & perquam firma.

Privilegium ipsum ex charta fuit, man-
 lante Pontifice Romano in membranam trans-
 atum & anno circiter 1205. Romam mis-
 um, porro reportatum & in tabulario Gan-
 dersheimensi reconditum. Maximam eius par-
 tem repetiit Innocentius III. in scripto anni
 1205. quod infra exhibebimus. Ni Innocen-
 tius ille Agapeti & Johannis scripta memo-
 riae prodidisset denuoque describenda curasset,
 a dudum intercidissent, quippe papyro in-
 cripta & a tineis tentata, uti constat ex In-
 nocentii ejusdem bulla ad an. 1206. Hinc
 patet, vera docuisse celeberrimum Bernhardum
 Montefalconium, dum chartam in monumen-
 tis publicis adhibitam esse tradit, antequam
 membranae Pergamenae locus datus sit. Al-
 terum Ludolfi diploma itidem chartae inscrip-
 tum fuit ac mandatum. Fuvat audire Ephe-
 nerides Literarias Parisienses (*Journal des
 Savans* 1730. Jun. pag. 203.) quae recen-
 tent Montefalconii mentem ex *Dissertatione
 eius de planta Papyro, papyro Aegyptia,
 charta Xylina & pannoſa, hinc in modum.* (i)
 Se-

(i) Vid. loc. dans *Memoires de Litterature ti-
 rez des Registres de l'Academie Royale des Inscrip-
 tions & belles lettres, depuis l'année 1718. jusques
 & compris l'année 1729. Tom. vi. num. 215.
 Journal des Savans l. c. p. 199.*

Seculo autem XIII. ac sequentibus usus illius chartae magis magisque increbuit, uti docent complurium bibliothecarum publicarum indices: seculo adhuc XIV. in nostris quoque regionibus chartam *bombycinam* in usu fuisse, probat vetustus codex, initio illius seculi scriptus, quem inter Archiva Camerae Feudalis Hollandiae Hagae Comitum offendit ill. Meermannus.

Denique & hoc verbo monendum est, uti in variis chartae lineae speciminibus observavit ill. Meermannus, *bombycinae* etiam sec. XIV. & seq. ex alia saepe materie quid admixtum esse: varios certe in instructissima nobiliff. Meermanni bibliotheca videre licuit codices Graecos, Venetijs circa an. 1540. exaratos, in genere chartae perquam nitido, solido ac laevigato, quae, a linea nostri temporis longe diversa, non eadem tamen, quae *bombycina*, videtur. Experimenta quoque nostri temporis docent, multiplicem materiam, praeter linum & gossypium, chartae conficiendae esseabilem, quod ut ill. Meermannus probaret vir excellentissimus FERDINANDUS BONAVENTURA Comes ab HARRACH, Camerarius Supremus & Praeses consilii Aulici Sacratissimi Imperatoris Ro-

mano Germanici, varia ipsi transmisit chartae specimina ex alia, quam lino, materie confecta: ac brevi post Ratisbona recepit nob. Meermannus JACOBI CHRISTIANI SCHÆFFERI descriptionem, & plura omnis generis chartae specimina varia, ex cortice, foliis arborum, quin & ligno aliisque materiis confecta; cuius libri tres tomi priores praecedente anno editi quartum proxime habebunt comitem.

Agmen huius Praefationis claudat singularis observatio ad *chartam Pomeranicam*, cornuti bovis capite insignitam, quam in *Append. Cogitationum* memoravit cl. HERRINGIUS pag. *huius Opusc.* 124. In mentem scilicet venerat GABR. NAUDAEO; primos libros excusos, in quibus hoc signum offenditur, omnes e Jo. Faustii Schoefferique officina typographica Moguntinensi prodiisse, idque *Epigram. lib.* 11. pag. 52. principum editionum amatoribus hisce versiculis commendare voluit:

*His duo, si nescis, teneris impressa papyris
Artificum signo, vitulinae cornua frontis,
Grandia chalcographi referunt miracula Faustii,
Qui primus calamis libros transcripsit abenis,
Atque suum terris mirum decus intulit arte*

* *

Quant.

Quantopere autem illud a vero abfit, partim inde constat, quod hi ipsi impresores chartas etiam, quibus alia signa indita, adhibuerint, quales videri possunt in cl. SCHWARTZII *Docum. prim. de Orig. Typogr. Part. III. in Tab. ad pag. 41.* partim, quod plurimae sint aliorum quoque typographorum, cum primis Germanorum, editiones, bovillo capite insignitae, cuiusmodi plures possidet ill. Meermannus.

Haec sunt, Benevole Lector, quae in limine huius Syntagmatis monere te volui; ea ut boni consulas, maiorem in modum rogo. Vale. Scribebam Rotterodami ipsis Cal. Jan. an. MDCCCLXVII. qui felix nobis, totique Reipublicae Literariae decurrat.

GERARDI MEERMAN,
SYNDICI ROTERODAMENSIS,

ADMONITIO

DE CHARTÆ NOSTRATIS, SEU
LINEÆ, ORIGINE.

QUUM nuper in *Originibus* meis *Typographicis*, quæ ad umbilicum iam perductæ prelo mox submittebdæ erunt, nonnulla observarem de charta communi a primis typographis usitata, nata mihi occasio est, in remotissima illius tempora simul inquirendi. Dignissimum profecto ulteriori examine videbatur hoc argumentum, in quo industriam suam, quamvis non felici satis successu, collocaverant viri summi Allatius, Mabillonius, Montefalconius, Maffei, alique; quod etiam præmio, modo vera inventionis epocha detegi posset, dignum censuere tum Ill. Ludewigius, in *die Hallischen gelehrten anzeigen a. 1744. Tom. 2. N. 55.* tum Regia Societas Göttingensis, in *die Gott. anzeigen a. 1755. N. 142.* maxime, quum ex hac observatione pendeat non modo ætas variorum Codicum, absque temporis indicio in eo papyri genere exaratorum, quam plus iusto aut extolli aut deprimi videmus ab his, qui chartæ nostratæ

O B S E R V A T I O N E S

antiquitati plus minusve favent, sed, quod magis est, veritas quoque falsitasve nonnullorum diplomatum, quæ eidem inscripta annorum 450. imo majorem vetustatem indicant, detegatur.

Nobis etsi non licuerit esse tam beatis, ut proximum tempus introductæ hujus chartæ invenerimus, varia tamen in hanc rem observasse contigit alibi haud obvia, unde epocha illa certis limitibus circumscribetur, aliisque progrediendi ulterius aperietur via.

Ut vero omnis error, in quem plures incidere, hic evitetur, distinguenda sunt tria præcipue chartæ genera, unum *Ægyptium*, ex pelliculis herbæ papyri, vel etiam cortice arboris confectum, alterum *bombycinum* seu gossypinum, e pilis pannisve cottonis fabricatum, tertiumque vulgare nostrum, quod ex veterum *linnearum* reliquiis contritis ac maceratis paratur. Alias vero species, apud Sinenses Japonensesque a pluribus retro sæculis receptas, hic memorare nihil attinet, de quibus optime nuper egit Cl. de la Lande dans l'art de faire le papier (inserta eximio syntagmati Academiæ Scientiarum Parisinæ de artibus mechanicis), §. 150. ad 181.

Ægyptiacæ chartæ usum, apud Græcos Romanosque olim frequentissimum, sua ætate
ob

bb nimiam operam impensamque in desuetudinem abiisse, testis est Homeri Scholiastes Eustathius, circa a. 1160. clarus, *ad Odyss.* φ. quod etiam ad sæculum XI. retrahit Mabillonius *de re diplom. Lib. I. c. 8. §. 14.* add Auctores *du nouveau Traité de Diplomatique, Tom. I. pag. 497. seq.* Cessit vero non lineæ chartæ (uti ex verbis Eustathii mira consequentia intulit Salmasius *ad Fl. Vopiscum p. 451. edit. Paris*) neque etiam membranæ (ut Salmasium corrigens Ludewigius *dict. relat. N. 56.* voluit) utpote quæ veteri, media & infima ætate constanter viguit, verum chartæ bombycinæ. Hæc apud Arabes, quos illius inventores crediderim, jam a. 1049. recepta, circa idem tempus ad Græcos & paulo post ad vicinas Europæ nationes transiit, vid. Anonymi *Observat. in Transact. Philosoph. a. 1703. N. 288. p. 1515.* Montfaucon in *Palæogr. Græca Lib. I. c. 2. p. 18. seq.* Auctores *du Traité de Diplomatique Tom. I. p. 516. seq.* Exorta postremo in nostra orbis parte charta lineæ (cum qua nihil commune habere veterum libros linteos pridem animadvertum est) per aliquod tempus cum priorē substitit, tandem illi omnino prævaluit; Græcis cæterisque Orientis populis bombycinam semper

4. O B S E R V A T I O N E S .

per amplexis. Sed de tempore natali chartæ nostræ propius jam agendum est.

Missis itaque vanis hac in parte conjecturis, id certum arbitror, ad medium usque sæculum XIII. præter membranam solam, adhuc innotuisse chartam bombycinam, minime linream. Adponam hunc in finem locum insignem, neminique, quod sciam observatum, ex Constitutionibus Siculis Friderici II. Imp. Rom. a. 1221. vulgatis, *Lib. I. tit. 78* cujus hæc verba: *Volumus etiam & sancimus, ut instrumenta publica & alia similes cautiones, non nisi in pergamenis in posterum conscribantur. Cum enim eorum fides multis futuris temporibus duratura speretur, justum esse decernimus, ut ex vetustate forsan destructionis periculo non succumbant. Ex instrumentis in chartis papyri, vel alio modo, quam ut dictum est, scriptis, nisi sint apochæ vel antapochæ, in judiciis vel extra judicia nulla omnino probatio assumatur; scripturis tantum præteritis in suo robore duraturis. Quæ tamen in prædictis chartis bombycinis sunt redactæ scripturæ, in prædictis locis Neapoli, Amalfiæ, & Surrenti, intra biennium a die editæ sanctionis istius ad communem literaturam & legibilem redigantur. Itali igitur, certe Neapolitani, ea ætate adhibuere quidem*

dem chartam, sed hanc modo cottoneam, quum synonyma Imperatori sint *chartæ papyri & boinbycinæ*. Idem circa Hispaniam confirmant recentiores aliquantulum septem Partitæ, seu leges Alphonfi Sapientis, [Castellæ ab a. 1252. ad 1284. Regis, quarum novam elegantemque editionem a. 1759. Valentix dedit V. Cl. Josephus Berni, ubi *Part. III. T. 18. l. 5.* scriptum est. *De cera deven ser otras cartas selladas con sello colgado. E estas son de muchas maneras, que las unas facen en pergamino de cuero, e las otras en pergamino de paño. Pero de partimiento ha entre las unas, e las otras, ca las unas deven ser fechas en pergamino de cuero, assi como quando el Rey da alguna merindad o alcaldia. (& quæ porro adferuntur exempla) E las, que deven ser de pergamino de paño, son estas, assi como las que dan para sacar cojas vedadas del Reyno, o las otras, que van de mandamientos a muchos Concejos que las embia mandar el Rey, o de recabdar algunos omes, o de cosechas de maravedis del Rey, o de guisamiento: todas estas deven ser en pergamino de paño, o otras de qual manera, quier que sean semejantes dellas. Pergameni pannei, quod coriaceo (id est membranæ) opponitur, appellatione chartam designari bene*

vidit, cui hujus loci indicium debeo, Fra
 de Berganza, *Tom. II Antiqued de Espa*
edit. Madrit. 1721. Lib. VII. c. 7. §. 1
 ubi chartæ introductionem in Hispaniam r
 to jam antiquiorem esse probat e Vocabu
 rio quodam Latino, Monasterii de Sil
 partim membranæ, partim chartæ crass
 inscripto, cujus characteres Gothici ætat
 referant, vel forte superent Alphonfi
 Castellæ Regis ab a. 1072. ad 1108. Il
 vero de charta gossypina intellectum vel
 partim quia hoc evincit laudata constitu
 Imp. Friderici, cui superstruxisse suam
 detur Alphonfus Sapiens, partim quia
 pellatio pergameni nullo modo conven
 chartæ nostræ, sed utique bombycinæ, e
 plerumque crassior & flava aliquantulu
 semper vero fulgens est. Adde, quod
 servante viro expertissimo Steph. de Te
 ros & Pando, in *Paleogr. Española* a. 17
 edita, p. 75. seq: Toleti supersint exen
 non modo Fori Gothorum, itemque pri
 Partitæ, sed & variæ hujus Regis lit
 authenticæ: omnia exarata in charta, eaq
 ut ille ait, fortissima & lævigata. (*muy f*
te y bruñido). Frustra vero esset, qui
 cogitaret de vulgari charta, sed cui sp
 dor data opera additus, qualem in G

hibere novimus amabiles mulierculas bel-
 que homines, & prelo quoque accommo-
 di posse, in Anglia, raro exemplo, Bas-
 villius docuit. Ea usum fuisse Alphonsum
 pientem credat, cui volupe. Nos id
 urtæ genus intelligimus, quod eam qua-
 tem sibi propriam habet, nempe cotto-
 um. Neque profecto mirandum est, il-
 lus usum apud Hispanos Italosque tam fre-
 quentem fuisse, quum eam necesse non ha-
 bent ex Oriente continuo repetere, ut ple-
 que visum est, sed in propriis fabricarent
 ris. De Hispania certe literatissimus Ter-
 os, postquam laudata monumenta in char-
 bombycinis indicasset, subjungit, duas
 urtæ species indicare instrumenta antiqua,
 letanam, & Cehti, quod tamen, ut ex-
 nere latius aliquando velit, eum rogatum,
 no. De Italia memorabilis est, nemini-
 : in hoc argumento, præter Ludewigium,
 ervatus locus Jcti Bartoli, qui ab a. 1313.
 1357. vixit, in *Tractatu de insigniis &*
is, sub. rubr. 8. *Notarius non potest*
umere signum alterius, & si assumit. pro-
eri potest Fabricator chartarum potest
biberi uti signo alterius fabricatoris, ubi
z verba occurrunt. In Marchia Anconi-
a est quoddam nobile castrum, cujus nomen

Fabrianum, ubi artificium faciendi chartas de papyro principaliter viget, ibique sunt ædificia multa ad hoc, & ex quibusdam artificiis meliores chartæ veniunt, licet etiam in aliis faciat multum bonitas operantis, & ut videmus hic, quodlibet folium chartæ habet suum signum, per quod significatur, cujus ædificii est charta. Dic ergo, quod isto casu apud illum remanebit signum, apud quem remanebit ædificium ipsum, in quo fit, &c: Fateor Bartolum in genere de chartis papyri loqui; verum ut hoc ad bombycinas potissimum restringam, movet me partim Fridericiam constituto, partim, quod frequentiores ætate Bartoli fuerint codices bombycini, raris fimi vero lintel, certe in Italia, ut mox patebit. In tanto itaque, quem hic Glossator indigitat, chartariorum Fabrianensium numero aut plerosque aut forte omnes fuisse oportet gossypinæ, lineæ paucos nullosve confectores. Nec est, quod scrupulum alicui moveant signa ab illis artificibus adhibita, quasi ea solis linteis chartis viderentur propria; talia enim in gossypinis quoque conspicua testes sunt varii, quos ipse adservo, Græci Arabicque codices.

Ita vero jam constat, ad medium usque sæculum XIII. & paulo forte serius, incogni-

nitum Italis Hispanisque fuisse chartæ lineæ usum. Circa reliquas autem Europæ regiones, etsi directæ me deficiant argumenta, idem colligere licet, quod nemini hæcenus tam remotæ ætatis monumentum innötuerit; quemadmodum præter cæteros testis est Montefalconius in *Diff. sur la plante, appelée papyrus, Tom. VI. des Memoir. de l'Acad. des Inscript. & belles lettres*, nullum sibi in Italiæ Galliæve bibliothecis, omni licet adhibita opera, visum fuisse librum aut instrumentum in hoc genere, nisi recentius S. Lovico, qui regnare & vivere desiit a. 1270. Atque ex his sua sponte interpretationem accipiet locus notissimus Petri Abbatis Cluniacensis in *Tractatu contra Judæos* (pag. 1069. *Biblioth. Clun. Andr. du Chesne*) ubi libros uo tempore, id est circa a. 1120. lectos scripsit, qui ex *rasuris veterum pannorum comacti* essent; quum id de pergamencis e panno, ut Rex Alphonfus loqui amabat, id est bombycinis codicibus intelligendum jam liqueat. Et sic ante me suspicatus quidem fuerat, non tamen probaverat Scip. Maffei in *Histor. Diplom. p. 77. seq.* contra quam senserant Hadr. Valesius in *Not. ad Panegy. Berengarii Aug.* Mabillonius, pluresque alii.

Ubi igitur & quando primum introducta

fuerit charta nostra, difficilis est quæstionis, quam, in constanti tot Chronographorum silentio, vix aliter terminatum iri credimus, nisi postquam de antiquissimo in unaquaque Europæ regione instrumento hujus generis constiterit. Tali vero perquisitioni ut facem quodammodo præferamus, adnotabimus primum, quid in hanc rem a viris doctis jam observatum sit, atque inde inferemus, quid observandum porro restet.

In Italia professus est Scip. Maffei *d. l.* codices *Miss.* in charta linea omnes recentiores esse a. 1300. sed addidit, nullum ejusmodi diploma reperisse se antiquius literis investituræ decimarum quarundam Gregorio Maffei, Rolandini fil. per Petrum della Scala Episcopum Veronensem a. 1367. datis. Nec quidquam hac in parte ulterius nos docuerunt vel Lud. Ant. Muratorius, vel alii trans Alpes literati. Ob frequentem certè in Italia bombycinæ chartæ usum, serius illic quam alibi lineam subintrasse mirandum non est.

De Hispania certi aliquid proferre forsan liceret, si amici mei Greg. Majansius & Jos. Finestresius, insignia patriæ suæ ornamenta, in urbe regia, aut etiam Toleti, Cæsar augustæ, similive in loco degerent, ubi magna veterum codicum vel instrumentorum est copia.

pia. Apud celebriores vero istius regni críticos, quorum scripta adseruo haud pauca, altum hæc de re silentium est. Unus Paulus Yañes de Abiles in erudito opere *de la era y fechas de España*, edit. Madrit. 1732. Tom. II. p. 638. invaluisse illic, sæculo XIII. vergente, chartam lineam statuit, eamque primitus ob rariores mallei pulsus justo crassiorum fuisse observat; quod tamen dum memorata lege Alphonfi demonstrare adniritur, unoque saltu ab Ægyptiaca charta ad nostratam transit, hanc sese cum bombycina confundisse ipse comprobat. Ego, nisi meliora edoctus, hanc epocham paulo recentiorum existimabo, eadem, quam de Italis adposui, inductus ratione.

Cottoniana apud Anglos bibliotheca, Musei Britannici partem nunc constituens, priorem docto illic viro conspiciendam dedit schedam, in charta nostrate scriptam anno Regis Eduardi III. id est a. 1342. eam vero plures alias, forte & antiquiores, continere ipse testatus est. vid *cit. Observat. in Transact. Philos.* De scoria miror nihil adnotasse Thom. Ruddimannum, in *præfatione* Diplomatarii Andersoniani. Ex ea proinde, ut & Hibernia, quid expectandum sit, dies docebit.

Ad Germanos quod attinet, scripserat Bohusl.

III . O B S E R V A T I O N E S

Husl. Balbinus in *Miscell. Histor. Regni Bo-*
hemie, Decad. I. Lib. 1. c. 22. p. 58. pluri-
 mos sese illic codices ante a. 1340. in charta
 communi scriptos inspexisse. Unde suspica-
 tus fuit Ludewigius, coepisse in Germania
 chartæ fabricam apud Pragenses, idque post-
 quam Bartolus legatione ad Carolum IV. Bo-
 hemiæ Regem functus esset, & chartarium
 forte quendam Fabriano illuc secum adduxis-
 sit. Nos vero jam observavimus, in ea Italiæ
 urbe consecutam fuisse chartam gossypinam;
 cui si lineam quoque junxerimus, vel sic ana-
 chronismo laborabit V. III. conjectura. Bar-
 tolus quippe a Perusinis non Pragam sed Pi-
 sas ad Corolum Boëmum missus est, & qui-
 dem proximo post hujus in Italiam adventum
 anno, id est a 1355. vid. Guid. Pancirol. *de*
clar. leg. interpret. Lib. II. c. 67. junct. Me-
morie della città di Pisa di Paol. Tronci p. 375.
 frustra itaque chartarium Fabrinensem obtu-
 lisset Carolo ad docendam Germanos artem,
 quam illi tribus ante lustris, Balbino teste,
 professi jam fuerant. Hujus vero Historio-
 graphi, fide dignissimi, testimonium mirifi-
 ce confirmant literæ feudales a. 1339. die
 S. Viti, Modesti, & Crescentii datæ, inque
 Archivo Quedlinburgensi reperiundæ, qua-
 rum factum est indicium in *die Braunschwei-*
gi-

gischen anzeigen a 1745. N. 52. quibusque antiquius in hoc genere documentum Gottin-
genſis Societas a. 1755. cognoverat nullum.
Nos vero in Bibliothecæ Hulfianæ Catalogo
Tom. I. p. 331. offendimus librum apum (*het
boek der byen*) Francofurti a. 1330. ſcriptum
in charta, quod de goſſypina eo minus in-
telligendum puto, quia non memini me con-
ſpexiſſe unquam hujus naturæ monumentum
Teutonico ſermone. Si quis tamen id forte
in controverſiam vocet, aut indicis hujus næ-
vos opponat, eum ignorare nolim, vidiffe
me inter libros Iſaaci le Long, quum a. 1744.
Amſtelodami diſtraherentur, Biblia per Ja-
cobum Maerlantium Belgice reddita, inque
charta vulgari exarata a. 1322. de queis præ-
terea teſtis eſt Catalogus hujus Bibliothecæ,
dictæ *ſelectiſſimæ*, inter *Codices Mſſ. in Fol.*
N. 3. Imo, licet auctores Chronici Gotwi-
cenſis, *Tom. I. p. 13.* chartæ lineæ uſum
ſæculo demum XIV. inveſtum in Germaniam
crediderint, ſuſpicor tamen, antiquiores illic
ſchedas reperiffe Val. Ferd. de Gudenus,
quum in *Sylog. var. diplom. in præf. p. 2.*
hanc epocham poſt a. 1280. fixerit.

In Gallia Mabillonius non offenderat anti-
quius in hoc genere documentum literis Join-
villæi ad Ludovicum X. dictum Hutinum,
qui

qui regnavit a. 1314. duobusque sequentibus, vid. *Lib. I. de re dipl. c. 8. §. ult.* Neque plura nos docuerunt vel Montefalconius in *cit. Diff. de papyro* (cujus verba exscribere, quam in totam rem inquirere maluit Cl. de la Lande) vel Auctores *du nouveau Traité de Diplomatique Tom. I. p. 521. seq.* Verum nuper Cl. Bullettus, elegantissimi vir ingenii, Vesuntione sibi visam scripsit clausulam quandam testamenti Othonis IV. Burgundiæ Comititis a. 1302. in charta nostrate. vid. *recherches historiques sur les cartes a jouer*, edit. Lugd. 1757. p. 25. Frustra vero hujus originem alius ipse repetit ope testimonii Card. Bessarionis in *epist. ad Janum Lascarem*, ubi de exemplo operum Basilii in papyro ante annos trecentos, id est circa a. 1140. scripto verba fecit; quum ipse Bessarion, Græcus natione, adfirmet se hunc codicem vidisse Byzantii, ubi profecto non lintea, sed bombycina, charta usu recepta erat. vid. Leo Allatius in *Animad. ad Antiq. Etrusc. Inghirami* §. 55. Montfaucon in *Palæogr. Græc.* p. 18. Humfr. Hodius *de Græcis illustr. ling. Gr. instaur. Lib. I. c. 5. p. 142.*

Ex his omnibus perspicuum est, quam parum in hac re pro ejusdem dignitate præstitum sit hæcenus, quam vero multum labor-

ran-

randum restet. Certe quas jam communicavimus observationes, valde etiamnum sunt mancæ, quum in Italia Galliaque Montefalconius memoraverit quidem instrumenta post a. 1270. scripta, at vetustissimum indicare neglexerit, in Germania unus modo alterve rei incubuerit, & qui plus reliquis præstare potuisset Gudenus, observata sua ad posteritatem haud transmisit, in Anglia porro Belgioque multum videatur aliorum relictum industriæ. Sed, quod magis dolendum, nihil hætenus nobis referarunt vel Hispania & Lusitania, vel regiones septentrionales, vel aliæ oræ Germanis Italisque vicinæ. Quum igitur una natio pluribus forte post aliam lustris hanc chartam recipere potuerit, interest, ut de unaquaque id cognoscatur; unde tandem constabit, quænam cæteris præverit ac pro inventrice habenda sit, imo quam proxime detegatur inventionis æra, quam intra annos 1250. (vel forte 1270.) & 1302. quærendam docent præcedentia.

Visum igitur hac schedula est, quoscunque in Europa viros literatos, quibus ad insigniores bibliothecas, aut archiva publica, aditus est, amice exhortari, ut singuli inquirant in antiquissimum cujusvis regionis sive librum, sive diploma, sive qualecunque tandem docu-

mentum chartæ lineæ inscriptum , & si tale offenderint, ejus titulum, epocham locumque , ubi adservatur , accurate designent; probe semper attendentes, ne in chartæ genere decipiantur , ut mihi fere accidit inspecto libro MS. cujus chartam statim jurassem lineam, tum ob candorem, tum quod per nimum libri usum omnem prope fulgorem amisisset, nisi pro bombycina pugnassent codicis tam ligatura, quam idioma Græcum; idemque accuratius deinde examen confirmasset. Has vero observationes ut Roterodamum ad me mittere velint ante Kalendas Januarias, vel certe Februarias anni proximi 1763. enixe ac humillime rogantur. Eo siquidem tempore, modo vitam Deus viresque concesserit, illas omnes in ordinem redigere, moxque in Diario quodam, adjecta honorifica auctorum mentione, ne quem infumti præniteat laboris, publicare constitui: illi præterea, qui omnium primum in hoc genere instrumentum detexerit, postquam per alterius examen res confirmata erit, simile, atque Gottingensis constituit Academia, adjudicaturus præmium, nempe viginti & quinque aureorum, (*ducatos* vocant) qui victori aut nummis, aut libris apud bibliopolas venalibus, ad ejus arbitrium, solventur. Dab. ex museo V. Kalend. Januar. a. 1762.

JOH.

JOH. CHR. GOTTSCHED
OBSERVATIO

*Admonitioni Meermannianæ subiecta
atque inserta Diario Germanico, cui
titulus Das Neueste aus der annu-
thigen Gelehrsamkeit. Lipsiæ
mense Martio MDCCCLXII.
Num. III. pag. 196-199.*

UT aliquam Bibliothecæ nostræ Paullinæ mentionem faciamus, hæc in antecessum videntur præmonenda. Constat, huius Academiæ Bibliothecam magna veterum Mistorum chartaceorum copia esse instructam. Anno circiter MDLXL. brevi postquam in Germania accidit religionis Christianæ reformatio, ex Bibliothecis omnium, quotquot per hanc regionem sparsa fuere, Monasteriorum plurimum ditata est. Catalogus huius Bibliothecæ, quem olim Fellerus contexit & in lucem edidit, minime est perfectus & magno librorum omissorum potest suppleri Adpendice. Fellerus eundem errorem admisit, in quem Cyprianus eum sequutus in-

B

ci-

cidit in *Catalogo Mistorum Bibliothecæ Gothanæ*. Uterque primum duntaxat librum ex quocumque Mistorum volumine nobis indicat, cæteris omnibus, qui eadem ligatura compacti sequuntur, silentio prætermittis. Si itaque diligens Bibliothecarius singulorum Mistorum annos, qui in fine plerumque semper adscripti sunt, accurate examinare velit, in tanta profecto librorum scriptorum copia, etiam quantum ad chartam pertinet, pulcherrima observare poterit.

Interea, illud hic atque alibi fieri posse, in præsentia ex unico tantum vetusto opere, quod aliud agentibus nobis forte fortuna in manus venit, declarabimus. *Hugo Trimbergius* sive, uti aliis adpellatur, *Trienbergius* (von Trimberg sive Trienberg) poëta fuit seculi XIII & XIII. mortuus dicitur anno MCCCIII. uti subscriptio libri, qui olim fuit Bibliothecæ Heilsbornensis, testatur. Hic autem Hugo Trienbergius poëma scripsit, quod *Rhythmicum* (den Renner) vocavit, cuius editionem habemus Francofurti ad Mœnum impressam apud Cyprianum Jacobum ten Boeck in fol. an. MDCLVIII. Lipsiensis quoque Bibliotheca urbana pulcherrimum eius exemplar Mistum possidet, quod picturis est exornatum, cuius tamen ætatem ad-

adcurate indicare nequeo; at vero in Bibliotheca Paullina codex huius libri Mstus adseruatur multo vetustior.

Codex ille in charta Linea, & quidem adeo crassa, rudi atque inæquali exaratus est, ut facili perspici possit negotio, artem linteorum eiusmodi filorum conterendorum ac chartæ inde conficiendæ tunc temporis adhuc in ipsis cunabulis fuisse. Exemplar illud libri Rhythmi in longitudine fere est formæ, quam vocant in folio, cum in latitudine dimidiam tantum eius formæ partem expletat, sicuti folium in longitudine completum. Brevia Epigrammata eius temporis probe erant accommodata angusti istiusmodi paginis. Scriptura vero æque nitida est, ac seculo XII & XIII. apud nos esse consuevit, neque adeo inelegans, uti seculo vergente XIII. & ineunte XV. facta est: qui modo aliquot libros Germanico idiomate conscripserit, optime ea de re poterit iudicare. Sed cuius utilitatis est hic loci multorum Diplomatum, veterum scriptorum & codicum manu exaratorum cognitio? In fine scriptor suum ipsius nomen, more eo tempore recepto, indicavit, imo & patriam suam atque annum, quo hunc laborem perfecit,

adcurate edocuit (vid. Observ. Epistolæ Cl. Bellii subiectam.)

Est itaque liber hic Mstus Chartaceus absque ulla contradictione in charta linea, quæ perquam vetusta est, & vel ruditate sua ostendit, in prima huius artis iuventa in lineaque charta, ante annum cccccxii. confecta, hunc codicem fuisse exaratum. Illud tamen hac disputatione contendere nolo, librum hunc chartaceum in nostra Bibliotheca esse omnium antiquissimum; sed nunc quidem hiberno tempore plura eam in rem examinare non licet. Sufficit mihi, ad propositam quæstionem me quoque aliquid contulisse. Volo tamen ad probandam eius libri vetustatem ex principio eius adhuc paucula adferre. Omnium prima rubris literis scripta hæc leguntur:

Hy hebet sych der renner an. *hic incipit Liber Rhythmicus.* Deinde sequuntur tredecim versus Leonini, id est artificiose concinnati, (a) quorum ultimus a prioribus diversus aliter sonat: postremo sequitur huius præfationis interpretatio Germanica, simili fere versuum genere.

VI.

(a) Quos Vid. una cum Germanicâ interpretatione in Observ. Cl. Bellii.

DE ORIG. CHART. LINEÆ. SI
VIRO CELEBERRIMO ATQUE
DOCTISSIMO
CAROLO ANDREÆ BELIO

S. P. D.

GERARDUS MEERMAN.

I Terum Tibi, V. Celeb. molestus sum.
Admonitionem etenim mitto *de chartæ
inæ origine*, quæ ut actis Eruditorum Lip-
iensium integra inseratur, est quod rogem;
um ne pereat, tum ut eo magis per orbem
iterarium spargi possit; idque quo citius
ieri poterit, eo mihi erit gratius. Forte
etiam non inutile esset, ut in Germanicum
dioma translata hæc observatiuncula in Dia-
rio quodam apud Vos locum occupare pos-
set; cui rei si forte calculum adjeceris,
duplici nomine obstrictus Tibi forem, si hoc
egotium alicui commiseris. Vale, V. Ce-
leb. meque semper habe Tibi Tuisque
commendatissimum. Dab. Hagæ Comitum
. 6. Januarii 1762.

PERILLUSTRI ATQUE CELE-
BERRIMO VIRO

GERARDO MEERMANNO

S. P. D.

CAROLUS ANDREAS BEL.

Litteræ Tuæ, Haga Comitum ad me datæ, redditæ mihi sunt eo tempore, quo lecto defixum me rheumatismus tenebat; neque enim passus fuissẽm alioquin, humanissimam atque plenam benevolentia Epistolam carere responsoria. Admonitionem Tuam, de chartæ lineæ origine, lubenter legi, illico Novis Eruditorum Actis inserendam, sed & Diariis duobus; Lipsiensi primum, (das Neueste aus der anmuthigen Gelehrsamkeit,) dein & Berolinensi, (Briefe über die Neueste Litteratur.) Excitasti autem & me, Vir Illustris, ad pervestigandos Codices nostros, qui in Academia Bibliotheca adservantur; an forte esse mihi liceret tam felici, ut reperirem eo Codice antiquiorem aliquem chartæ lineæ inscriptum, quam ille est, cuius Tu in Admonitione Tua meministi. Nondum potui M M. Codices nostros Mscptos omnes per-
qui-

quirere ; tamen iam venit in manus meas Codex Germanicus , inscriptus *anno* 1312. chartæ lineæ. quod si Tu , Vir Perillustris , meis oculis , meoque qualicumque iudicio non credis , do Tibi fidem , curaturum me , ut idem iste codex Academiæ nostræ , (modo Bibliopola aliquis Vestratum , futuris Num- dinis Paschalibus , pignore constituto , secum avehat Tibi tuto reddendum ,) Tibi veniat etiam in manus. Adscripsi averfa plagula super isto Codice observatiunculam , quam Tu æquibonique consules. Sunt tamen , nisi me omnia fallunt , inter hos Codices nostros hoc antiquiores , quos ego ut reperiam , deque scripturæ ætate , solerti disquisitione instituta , certior fiam , omnibus modis allaborabo. Felicem me putabo , si vel hac tenui opella mea intellexeris , nihil me magis in vôtis habere , quam ut intelligas , quanti Te Tuaque de litteraria republ. mérita æstimem , & quam vehementer cupiam aliquo apud te loco esse. Vale , Vir illustris , & me ama. Scrib. d. X. Febr. 1762.

OBSERVATIO.

Est in Bibliotheca *publica* Academiae Lip-
sienfis, meae fidei commissa, folio
maximo, sed angustiore, descriptus anno
MCCCXII. in charta crassiore, non bombycina,
sed nostrate, liber rhythmicus Germanicus,
der Renner, qui Satyras in Monachos, &
praecepta virtutum, continua vitiorum in-
fectatione, continet. Initium Libri tale est,
rhythmis Latinis, sine ulla interpunctione.

Jam Juventus per eventus mea cura
Studia

Nunc benigne nunc condigne in te
ducens gaudia

Amo flores & amores ac estatis tem-
pora

Colo tantum dampno planctum & an-
nosa corpora

Placet risus atque visus forme pul-
chritudine

Tedet vultus dum incultus constat
egritudine

Galatheas & coreas frequentare soleo
Que si frident dum me vident toto
corde doleo

Vestimentum & argentum enitor ac-
quirere

Sit

DE ORIG. CHART. LINEÆ. 23

Sit fors mortis minus fortis cuncta
cogor linquere

Nescit etas quales metas cursus vite
prebeat

Donet (DEUS) factor meus ut laus
finem prebeat

Ducta per euentus tum sit male struc-
ta iuuentus.

Ich byns die Jugunt

Dy dy thugunt

Unde die untugunt gryffit an.

Myn gemute

Stet in blute

Dy wyle ich nit forghen kan.

Lachen synghen

Tanczen spryngen

Lern ich frowen und man.

Her ist wyse

Der nach pryse

Sych by myr behalen kan. &c.

Scriptor libri ita finit : imitatus sum eius
aracteres, & lineas:

Anno. dni. milesimo. ccc. xii.

Sabbato. añ. dñicam. Invocavit.

Completus. est. liber. Per māg. t.

Wylhelmi. tornow.

Orate dominum pro scriptore.

VIRO AMPLISSIMO
 GERARDO MEERMANNO,
 REIP. ROTERODAMENSIS
 SYNDICO
 S. & O.

D. GERDES.

Opportunam hanc, quæ mihi se offerebat occasionem Te salutandi, meaque Tibi officia deferendi ac has Philyras transmittendi, negligere non poteram. Vides ex Philyris illis lento gradu apud nos prela moveri, ut parum promoveant.

Tuam de chartæ nostratis sive linæ admonitionem limatissimam avidè perlegi, nec quicquam tamen quod ad lucem rei obscuræ inferendam facere possit penuria mea habet, cum quæ Allatius in detectione fraudis Infhiramicæ, Mabillonius in suis de re diplomatica commentariis, Montfauconius in Palæographia Græca ac Maffejus in Historia diplomatica aut Godefridus Gottvicensis annotarunt tibi non sint incognita: Interea tamen observavi, Te non consuluisse Francis-

Discum Mariam Nigricolium, Medicum Ferrariensem, cujus dissertatio de charta ejusque usu apud veteres inserta legitur Museo Minervæ Venetæ Tomo III. p. 249. sq. Deinde vero etiam, hæerere quis posset, circa tempus chartæ lineæ inventæ, in contradistinctione ad chartam gossypinam è pilis pannisve cottoneis fabricatam, quod circa finem Seculi XIII. determinare videris; Quandoquidem Lintei usus ex cannabi recentior sit, nec ante Seculi XV. initium innotuerit. Sic enim Caroli VII. Galliæ Regis Coniux indusis ex linteo duobus primum dicitur usa fuisse, notante Gabriele Naudeo in addit. ad Histor. Ludov. XI. p. 81. 82.

Phœnicem Anglicum ante aliquot menses in meam migrasse bibliothecam Anglorum amicorum ope gratus recordor. Sed vellem quæ inibi leguntur Monumenta, non in Anglicum idioma fuisse translata, sed nativum suum retinuisse sermonem, cum nunc fere ubivis genuinus Scriptoris sensus, ac Translatoris fides in dubium vocari queant.

In Italia Reformata describenda ac illustranda ita quotidie horis subsæcivis verfor, ut brevi me specimen quoddam editurum augurer.

Vale, Vir Illustris, salveque perofficiosè dab. Groningæ d. 3 Martii 1762.

V I R O

ILLUSTRI, AMPLISSIMO,
LONGE CELEBERRIMO

GERARDO MEERMANNO

S. P. D.

P. D. LONGOLIUS.

ADmonitione TUA, VIR ERUDITIS-
SIME, nuper admonitus TIBI gratum
fore duxi, si, quæ in penu meo erant, ad
Origines TVAS Typographicas, quas moliris,
conferrem. Aequi bonique censeas
TVIS, quæ colimus maximo opere, infer-
uendi animum. Si stant promissis, qui
hoc nostro libello excitati fuerunt, nascetur
breui inde opusculum maioris molis, quod
prius, quam in publicum prodire iubebo,
TVVM de hoc exspecto iudicium. Ego
autem is sum, qui olim apud Waesbergios
Plinii Epistolas prodire iussi, quibus immor-
tuus erat Cortius, vt ne mentionem faciam
Diogenis Laërtii & Gellii. Reliqua enim,
quæ ad illustrandas res Brandenburgicas mul-
tis

voluminibus contuli ego ex plerisque,
e in proximo sunt, principum scriniis,
parum iuvabunt. Adieci eius rei testes
quos nouissimos, quos pro humanitate
A, qua vbique nobilissimus es, in melio-
ri partem interpretere, meque amare in-
e. Dabam Curia Regnitianæ siue Hofii
gtlandorum, vt vulgo audit, ipsis Nonis
rilibus CIOCCCLXII.

60 OBSERVATIONES

CHARTAM

INDUBITATE. LINTEAM

HAC. TENVS. NOTIS. ANTIQVIOREM

A. D. VI. IDVS. MARTIAS

A. R. S. CIOCCCLXII

INCVRIANO

IN. MEDIVM. PONIT

RECTOR

PAVLLVS. DANIEL
LONGOLIVS

CAESAREAE. FRANCISCAE. LIBERALIV
ARTIVM. ACADEMIAE. CONSILIAR. FAC
PHIL. LIPS. ADSESS. ET. SOC. IENENS
LATIN. SOC. HONORARIVS

IN Hermunduris meis perrecturo interco
dit cursor publicus ex Belgio Illuſti
GERARDI MEERMANNI, Syndi
Roterodamensis longe Celeberrimi, *Adm
nitionem de chartae noſtratis, ſeu lineae, o
gi*

ine data a. d. V. Calendas Ianuarias huius, uem agimus, anni CIOCCCLXII. fecum erens. Ea vero et ego admonebar tot praemiis et admonitionibus propositis ad iudicium chartae lineae.

INDEX DICTORVM.

- . I. Charta lintea. §. II. An ab initio in molendinis confecta? §. III. Olim rarior.
- . III. Corruptioni exposita. §. V. Caduca.
- . VI. Difficuler sigillo munienda.
- . VII. Hinc eius parciior vsus. §. VIII. Nec perennis. §. VIII. Codicum chartaceorum aetas dubia. §. X. Certior diplomatatum chartaceorum. §. XI. Quodnam antiquissimum MEERMANNI?
- . XII. Quodnam HANSELMANNI?
- . XIII. Quodnam PESTELII?
- . XIII. Quibus antiquius ONOLDSBACENSE. §. XV. Qui? §. XVI. Ineuntis seculi decimi quarti. §. XVII. Sigillo impresso.
- . XVIII. Cuius? §. XVIII. Quando datum? §. XX. De quo? §. XXI. Per quem?

§. I.

Tabula haec non sufficit cuncta chartae, qua patet, genera enumerare, nec refert.
Re-

Refert autem cum maxime eam nosse, quae ex linteis filis in frustra sectis et in mortario aliquo per pistillum contritis atque in aqua maceratis in modum pultis forma idonea hauritur et ad aërem exsiccat.

§. II.

Vt omnium artium initium rude, exile et simplex, ita et gignendae chartae lintae. Mortarium et pistillum opus est ad contundenda linamenta. Manibusne autem an vi aquae ventivae pistillus moueatur, parum interest. Nam vel priscae molis carentes frumentum in pilas missum pistillis tundebant et terebant, vnde pistrina olim tam frequentia. Cum vero id nimis multas manus posceret, quae ad alia vtilius adhibendae, cariusque stabant, ad molas exstruendas progressum est ita, vt circa rotarum frontes adfixae pinnae, cum ab impetu fluminis ventivae percutiuntur, progredientes rotam versari cogant. Nasci igitur potuit charta lintea opem haud ferente mola. Sane aequè haud indignum inuestigatione, quando demum mola prima conficiendae chartae lintae fuerit constructa, quae ratione magis atque magis cultae, vt nostra aetate ad summam per-

perfectionis fastigium euectae omnibus numeris videantur absolutae istius generis molae.

§. III.

Quo autem difficilius pariebatur charta nostra, eo frugaliores se gerebant maiores in ea adhibenda, ut fit, in re, quae rarior. Hi verbis parcentes paucis multa edicebant, seduloque cauebant, ut ne lineae confunderentur fluxiore penna, quin quaelibet litera lectu facilis, clara, distincta adpareret, secus ac posteri vix aliquot paginis immo plagularum sarcinis exsequentes, quod vel tribus quatuorue versibus et spatio aliquot digitorum exponebant nequaquam fidem ex charta netientes.

§. IIII.

Sed et linamenta blattarum ac tinearum cupulae et murium illecebrae ex glutino, quod paratur coctis pellium osiumque ramentis, cui charta nostra immittitur et in aëre siccatur.

§. V.

Inde eadem caduca valde et fragilis, ut
C iac-

iacuram patiatur et tabula et scriptura quolibet paullo finisteriore casu.

§. VI.

Cum istud antiquius seculum minus ferax scribis, quin pleraque pars mortalium animi sui sensa literarum monumentis commendatura aliorum scribendi peritorum tum pauciorum fidei se relinquerent adeo, ut ne quidem nominis subscriptione, nisi Imperatores Regesque monogrammate, agnoscerent **exarata**, necesse erat, quod ipsi in extremo literarum profitentur, sigillo ea munire. Hoc literis adpendere erat moris, quod quidem in membranaceis commode fieri quivit, in chartaceis autem non sine periculo scisurae literis noxiae ex sigilli pondere. Ut vero illud imprimerent, non dum aderat materia, quam nostrum quoque aeuum dedit demum tenacissimam, quin adhiberent cerac genus, cui imposita charta sigillum inscriberetur, casui aduerso vel ad huc apud nos obnoxiae.

§. VII.

Ista autem cuncta suadebant parciozem chartularum usum ut pote minus perennium et ad posteros durantium.

§. VIII.

§. VIII.

Quod si vero et iam largius iis fuissent rerum tamen edax tempus istius modiumenta citius corruperit, et consumserint ita, ut pauciora aetatem tulerint, et ad teros fuerint translata.

§. VIIII.

Adseruatu quidem commodiores erant chartae plures in vnum corpus compactae, diis tamen supra §. III. memoratis aequi-positae. Iam cum neque in fronte neque calce annum scriptionis proderent librarii, eor, ne spes extenuetur et euanescat, e chartae linteae aetatem esse definiturum inquam.

§. X.

Eius igitur nulla patet via quam diplomatis, quae crepat seculum, quippe quorum um et actum aut exprimit annum aut eius blandi vestigia signat.

§. XI.

Eruditissimo MEERMANNO quidem non alia nisi ex scriniis *Quedlinburgensibus*,
 C 2 cui-

cuius in Analectis Brunsvicensibus anni **CIDIOCCXXXV.** libello **LII.** indicium factum, innouit vetustissima anno *millesimo tricentesimo vndequadragesimo die S. Viti, Modesti et Crescentii* exarata charta, qua antiquior Celeberrimae Goettingensi Societati Regiae anno **CIDIOCCCLV.** non dum fuit cognita.

§. XII.

Hac aliquot annis vetustior anno eiusdem seculi *decimi quarti tricesimo tertio die Veneris post adscensionem Domini* data ex tabulario *Hobenlohico* in lucem protulit Illustris **HANSSELMANNVS** in vltierius solide illustratis et mascule defensis Regalibus *Hohenlohicis* p. 323. seq.

§. XIII.

Hoc par superat aliud anno *vicefimo sexto* eiusdem seculi, quod in penu suo adseruare testatur Doctissimus **PESTELIVS** Rintelensis Profesfor in Nouis Literariis Goettingensibus anni **CIDIOCCCLVII.** libello **VII.** Nam vt altera charta, quam idem Vir Celeberrimus secum habere ibi profitetur, anni *millesimi ducentefimi tricesimi noni* sit linea, veretur

tur antea laudatus III. HANSELMAN-
NVS fretus auctoritate Chronici Gotwicen-
fis Lib. I. Cap. I. §. 2. p. 13. cuius verba:
*De charta linea aliqua remanet quaestio, quando
nimirum eiusdem vsus coeperit? quem non nulli
plane ad XI. quidam ad XII. saeculum refe-
runt, non obseruata, vt credimus, differentia
inter chartam bombycinam et lineam: arbi-
tramur proinde, vix ante saeculum XIII.
vsus chartae lineae inualuisse.*

§. XIII.

Serenissimi Principis Domini CHRISTIA-
NI FRIDERICI CAROLI ALEXANDRI
Onoldsbaci Franconiae prudentissime regen-
tis indulgentia luculentissima per mensem Au-
gustum superioris anni licuit mihi esse tam
felici Perillustris atque Excellentissimi Iungii
auspiciis inter alia seriniorum eius perspica-
cia optime digestorum eorumque locupletis-
simorum vti frui charta vere lintea. En ante
omnia ad huc a nemine, quod scio, prolata
ipsa verba:

FRIDERICVS *dei gracia ecclesie*
Augustensis episcopus honorabilibus viris De-
cano, totique capitulo ecclesie Fuhtwacen-
C 3 fis,

sis, amicis nostris karissimis, salutem et sinceram in domino caritatem. Cordi nobis est ecclesie nostre defectibus succurrere ipsiusque commodum et utilitatem promouere in quantum possumus et tenemur, cum itaque iuxta quorundam virorum et ammiculi nostri predilecti R de hynhain prepositi vestri relatione precipue iam dudum intellexerimus de quibusdam manifestis ecclesie vestre defectibus, cum in rebus vestris et personis Idcirco volumus et mandamus, qua teni super reformatione earundem, cui utique intendere volumus bona fide, certos nobis a hoc aptos viros et idoneos de capitulo vestro ad presenciam nostram Augustam transmittatis ad terminum quem vobis, discretus v. ac dilectus nobis magister h. de Nortemberch, notarius noster deputabit et assignabit in quo nobis ecclesie vestre, necnon omnium vestrorum profectum procurabitis nostri et prepositi vestri concilio et auxilio median volentes ut concanonicos vestros absentes quod de consuetudine fuerint euocandi vestris literis ad eundem terminum et locum euocetis et predicto magistro h. super referendis vobis ex parte nostri fidem credulam adhibere velit. Datum Auguste x kalen. Maii.

§. XV.

Vñ fidismo isto magistro edoctus, quot imposuisse cupidinem videre, quod voluerunt, vocabam iterum iterumque in dubium illam tabulam. Licetne antestari Viros, quos ille Princeps Aequissimus meritorum Iudex, rei diplomaticae peritissimos? Licebit aeternum memori eorum facilitatis et humanitatis, qua exceperunt foueruntque plane singulari, vt ipsi loquantur, quanta sollicitudine eam ego explorauit, nec prius adqueiui, quam dum sensus dixerim pene omnes conspirantes eo me adigerent, vt nihil esset reliqui, quod vel minimam suspicionis speciem prae se ferret. Quo fortius reluctabatur mens mea, eo fortius conuincebatur, fila nec bombycina esse serica neque ex linis xylinis nucis, quae gossipion sine xylon fert, cuius ex interiore bombyce lanugo netur, sed linea esse. Fuerit autem circiter octaua plagulae pars sine folii satis glutinata et exsenio subflaua.

§. XVI.

Literarum forma non est alia, quam quas ineunte seculo quarto decimo vstratas fuisse tot millia membranarum istius acui satis arguunt

guunt ne a literatissimo quidem ad huc in
ius aut suspicionem vocatarum.

§. XVII.

Neque natu minorem praefule , qui eas
dedit, esse chartulam, loquitur effigies, qua
signata, eius tergo tam tenaciter inhaerens,
vt prius comminui quam auelli se patiatur,
nec tam expressa fuerit, si aliunde in eam
translata. Et qui transferatur aut vnde, quo-
niam tum temporis eas non infigere sed adfi-
gere siue adpendere membranis in consensum
verterat?

§. XVIII.

Dabat autem illas literas FRIDERICVS
se ipsum *Augustensem Episcopum* nominans.
Si quaeris, cuius gentis; respondet BVCE-
LINVS in *Topochronostemmatographica*
Sacra et Profana German. Sacr. Part. I.
p. 13. *Speet de Faymingen*, quo nomine
quoque comparet in literis anno c1000cxv.
exaratis et a Viro Perillustri et Excellentis-
simo de IVNG in illa lance satura optimis
quibusque frugibus referta *Miscellan. Tom.*
III. p. 236. excerptis. Apud CRUSIVM
in Annal. Sueu. Part. III. Lib. III. Cap.
XVIII. eius loco est Fainingen. In manu-
scrip-

scriptis tamen ACHILLIS PIRMINII GASSARI Annalibus Augstburgensibus, quos olim Menkenio meo Scriptores Rerum Germanicarum conquirenti paravi prelo, inueni *Spatum* de *Turnegga*, et si operarum incuria in eorum Tom. I. p. 1472. *spactus* fuit illatus. Nec alium, quam *Speethum* de *Thurnegg* nouit recentissimus Historiæ Augustanæ conditor fide dignissimus Gen. de STETTEN Cap. VI. §. XVIII. Componant hanc litem, quibus propius inspicere licet Augustanorum res.

§. XVIII.

Vno ore fatentur omnes, regimen eius durasse ab anno c1000vii. ad c1000xxx. Intra hoc temporis spatium exarasse illas literas satis constat. Si statim inito honore, existimauerim, id vel verbo prodidisse, vt in multis contigit. Non scripsisset: *Cum iam dudum intellexerimus*. Inde tamen non dum euctum, prodiisse eas demum in extremo vitæ. Nam et huius forsitan essent vestigia.

§. XX.

Certiora proferre quis posset, si liqueret, annum c1000vii. qui *Rudolpho* de *Hyrnbain*

in Genealogia Ordinis Equestris Franconici ad Almonam BIEDERMANNIANA Tab. CCXXI. adponitur, emortualem fuisse. Sane ibi salutatur *Capitularis et Praepositus Capituli Augustani*, quem et *Feuchtwangensis ecclesiae capituli* tum, cum ista exararentur, fuisse *praepositum*, ex ista charta palam fit.

§. XXI.

Nec vola nec vestigium *H. de Nortenberg* notarii in charta nominati, ut inde aliqua coniectura aetatis eiusdem fieret, adparet.

Implebit autem intra decennium officina, quae antea vaga sedem fixit supra Curiam nostram ad Salam paullo supra confluentem Regnitii superioris, tum per vniuersas terras **CELSISSIMIS PRINCIPIBUS BRANDENBURGICIS** in Franconia parentes prima et per multos annos vnica, officinae libris stanno exscribendis tredecim annis ante hic Curiae a Matthaeo Pfeilschmidio patre institutae secundae reliquarum earundem regionum matri ministrans chartam ex eo adeo exulta, vt cum maxime Wunnerlichianum nomen remotissimos exciuerit ad arcescendam chartam cum Belgica de principatu contendentem.

RE-

R E C E N S I O

Programmatis Longoliani, quæ exstat
 in Diario Gottingensi (die Gottin-
 gische Anzeichen von Gelehrten
 sachen) quod auspiciis prodit
 Regiæ societatis Scientia-
 rum. N. LVIII. D. XXIX.
 Mai. MDCCCLXII.

A Celeb. Rectore P. D. Longolio pro-
 gramma accepimus, publicatum d. x.
 Martii huius anni, cui titulus: *Chartam in-
 dubitate linteam, hætenus notis antiquiorem,
 in medium ponit.*

D. Rector Admonitione Meermanni, Syn-
 dici Roterod. ad investigandam primam remo-
 tissimamque hodiernæ chartæ lineæ orignem
 excitatus in fine programmatis exhibet nobis
 diploma Latinum *Augustensis* cuiusdam Epis-
 copi nomine *Iriderici*, quod in Serenissimi Prin-
 cipis Onoldsbacensis tabulario adservatur. Pu-
 tat D. Longolius, illud monumentum eius ge-
 neris ceteris omnibus, hætenus notis, esse
 antiquius. Equidem, diploma hoc chartæ
 veræ lineæ inscriptum esse, contra Cl. Rec-
 torem, qui ipse illud manibus suis versaverit
 atque

atque in illud anxius inquisiverit, negare lumus; at vero nemini non scrupulum vere debet, quod eidem, ut tum temp fieri consuevit, nulla plane ætatis addit mentio.

Optaveramus, ut Cl. Editor pro sua re Historiarum peritia ad tollendum vel minuendum hunc scrupulum, quidquam fervasset. Quum itaque ipse annus, ex tamen præcipue hic loci argumentari lice in diplomate prætermisus est, sedulo ram navat Cl. Rector, ut eius ætatem a mentis aliunde depromptis constituat. dit itaque, Literarum ductus ac scrib formam omnino seculo XIII. ineunti esse commodatissimam. Sigillum quoque posterioris temporis inventum esse cont cum tenaciter adeo chartæ inhæreat, nisi comminatur, inde avelli non p Et siquidem Episcopus Fridericus, ut ter omnes constat, ab anno MCCCVI A. MCCCXXX. Episcopalem sedem Aug tenuerit, consequens esse, intra hoc ter ris spatium Diploma illud datum fuisse. tamen initio honoris Episcopalis fieri potuisse, partim, quia Episcopus has re circumstantias plane non prætermisisset t io, partim, quia inter alia expressè d

iam dudum intellexerimus &c. inde tamen idum evinci posse, Episcopum has literas brevi ante mortem edidisse, quoniam ille huius rei vestigia quædam (certe ex inione Cl. Rectoris, qui ob probabilem ionem arbitratur, Episcopum æque minus ue alios mortis tempus præsentire potuisse) parerent. Ceterum de ætate huius chartæ tuis iudicari posse, si liquidum esset, in memoratum Præpositum *R. de Hyrbain A. cccvii.* diem obiisse supremum, uti illud *Sdermannus* in Tabulis Genealogicis *Oris Equestris Franconici ad Almonam de mine eiusdem nominis atque conditionis erat.*

Quando & nobis licet, nostram hac de re tentiam proferre, liquido pronunciamus, s argumentis Cl. Longolii de ætate huius domatis plane convinci non potuisse. Si istea nulli Augustensi Episcopo nomen *id Friderici* fuisset, quam illi, qui ab A. cccvii. usque ad an. cccccxxx. regimen buerit, minus dubitarem D. Rectori sentiri: sed, cum itidem A. cccccxiii. ugustensem Episcopum simili nomine adllatum inveniamus, credimus Cl. Rectori præ primis certis argumentis probare buisse, qua de causa illud Diploma magis

gis I. quam II. Friderico sit adtribuendum; auctoritati namque Cl. Biedermanni in rebus Genealogicis parum credendum putamus. Tabulæ eius erroribus scatent & scriptæ sunt sine ulla probatione. Ex argumentatione quoque scripturæ literarumque parum hac in re profici potest. Diplomata namque, quæ initio sæculi xv. sunt exarata, aut difficile aut interdum etiam minime a Diplomatis sæculi xiv. distingui possunt. Quandoquidem sunt Diplomata eiusdem anni atque hominis, quæ, si tantum ex scriptura iudicare vellemus, recte duobus sæculis adscribi possent. in hoc quidem casu sigillum præcipuum oportet sit argumentum. Optandum foret adhuc, ut Cl. Rector sigillum huius Diplomatis secundum externam atque internam eius indolem (e. g. magnitudinem, formam, colorem titulumque) describeret, & in primis indicaret, an effigies & qualis ei indita sit: tum enim illud accurate describi posset, atque etiam, si operæ pretium esset, æri incisum hoc sigillum cum aliis utriusque Augustensis Episcopi sigillis comparare, indeque Diplomatica certitudine diiudicare, utrum ad Fridericum I. an II. pertineat, ac per consequens, an inde quidquam utilitatis, quantum ad inquisitionem hodiernæ chartæ originis, hauriri possit.

DE ORIG. CHART. LINEÆ. 47
VIRO CLARISSIMO ATQUE
DOCTISSIMO
P. D. LONGOLIO

S. P. D.

GERARDUS MEERMAN.

LÆtus gratusque accepi V. Cl. quæ ad
me nuper misisti literaria munuscula,
inprimis de charta antiquissima lintea Tibi
nota programma, quod cum voluptate fruc-
tuque legi. Utinam alii viri docti, ad quos
exempla admonitionis meæ per totum fere
terrarum orbem sparsi, æque mihi propitii
essent, ad communicandas suas hac de re
observationes. At vix quinque vel sex lite-
ræ sunt, quas super hoc argumento recepi,
quum plusquam centum literatis meam opel-
lam miserim, eaque insuper permultis Diariis
inserta fuerit. Adeo grave illis esse dixeris,
opem mihi ferre. Expecto autem proxime
subsidia ex Anglia, unde amicus mihi scrip-
sit, reperiri inter archivâ Episcopatus Can-
tuarientis chartam linteam, quæ fere ad
a.

a 1280. adscendat. Vereor autem, ut ejus origo nostra ætate detegatur. Si eam in rem integrum opusculum mediteris, bene feceris, si exspectes, donec anno proximo Deo volente in Actis Lipsiensibus publice exposuero, quid ex variis Europæ partibus eo circa ad meam pervenerit notitiam. Vale V. Cl. & me amare perge. Dab. Stadvici, in prædio meo suburbano prope Leidam d. 29. Maji 1762.

N O T I T I A

Transmissa per Ill. Baronem Senckenbergium Vindobona XI. Kal.
Mai. C1DCCCLXII.

Nisi me fallit memoria, vidi a. 1740. Vindogræcii in tabulario civico Diploma exaratum anno 1303. in charta, qualis hodie conficitur, linea, sed crassiore. Quoniam vero excerpta mea Vindogræcentia fenis intra decem annos demigrationibus, temere disjecta, in aliquo meorum cubiculorum alte sepulta jacent, ea etiam magna oblata mercede desperem in conspectum producere.

Popovius (Poppewitsch)
Eloq. Germ: Profes.

NO.

NOBILISSIMO VIRO
GERARDO MEERMANNO
REIPUBLICÆ ROTERODAMENSIS
SYNDICO ET LITERARUM
STATORI

GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS

S. D.

CUM incredibili cupiditate ardeas, Vir
Eruditissime, cognoscendi omnia, quæ
ad litteras pertinent; mirum non est Te scire
velle, quo tempore usus cœperit hodiernæ
chartæ, ejus scilicet, quæ fit ex fragmentis
linteorum lini aut cannabi comminutis, et
in massam redactis: cujus inventionis tempus
si probe cognitum fuerit, de multorum li-
brorum antiquitate melius judicabitur.

Antiquissimum monumentum in hujusmodi
papyro exaratum, quod ego scio, illud est,
quod Franciscus de Berganza, monachus
Benedictinus, vidit, descripsitque *Antiquita-*
D *tum*

tum Hispaniæ Lib. VII. cap. 7. §. 124. verbis. En el monasterio de Silos se con un Vocabulario todo latino, esto es, que la iatina menos usada se explica con otra tan latina mas usual, i entre hoja, i hoja vñtela, tiene otra de papel, aunque algo gfo, mui bien batido: la letra es Gothica; esto es en juicio, que por lo menos se escr en tiempo del Rei Don Alfonso el sexto.

verba ad litteram sic latine se habent. mōnasterio Silensi conservatur Vocabula omnino Latinum, hoc est, vox Latina i usitata explicatur per aliam etiam Lat usitatorem: & inter folium & folium v num habet aliud papyri, quamvis aliquant crassæ, bene confusæ. (Hæc foliorum n braneorum intermixtio etiam observatu aliis libris veteribus, fortasse ob defe unius, aut alterius generis chartæ, ut vi est in Antonii Augustini Bibliotheca D Latina. Prosequitur Berganza.) Litteræ Gothicæ. Itaque iudico minimum scriptum j tempore Regis Domini Alfonsi Sexti.

Berganza, qui litteras Gothicas optime vit: & ob ignorantiam scripturæ Gor minime ad vulgus relegandus est. M itaque asserit, Vocabularium illud Gor luteris: exaratum, minimum scriptum i

tempore Regis Alfonſi VI. Nam eo vivente celebratum fuit Concilium Legionenſe, quo prohibitus fuit uſus characterum Gothicorum, qui intelliguntur nomine Litteræ Toletanæ; quia nimirum Toleti, urbis Regiæ, in uſu erant, cui litterarum generi ſubſtitutæ fuerunt Gallicæ, prout didiſcimus ex Ruderico Toletano, *Lib. VI. cap. 30.* ubi ita ſcripſit, *Et interfuit etiam (Garſiæ Regis funeri) Renerius Legatus, & Romanæ Eccleſiæ Cardinalis, ibidemque celebrato Concilio cum Bernardo Toletano Primate, multa de officiis Eccleſiæ ſtatuerunt, & etiam ut de cætero omnes ſcriptores, omiſſa littera Toletana, quam Gulphilas Gothorum Epifcopus adinvenit, Gallicis litteris uterentur.* At Rudericus, *omnes ſcriptores* (de omnibus ſcriptoribus librariis puto ego hoc intelligendum: non de reliquis etiam, quod incredibile eſſet): ut intelligamus, neminem poſtea uſum fuiſſe Gothicis characteribus: in quo diſſentio a Stephano de Terreros & Pando Soc. Jeſu, ſeu potius a ſummo amico meo, Andrea Marco Burrielle, ejusdem Societatis, vero auctore *Palæographiæ Hiſpanæ*, qui, ut *pag. 20.* aſſereret, Clericos Muzarabes Toletanos retinuiſſe poſtea in libris Liturgicis uſum litteræ Gothicæ, alio documento uti debuit diverſo

ab Eugenii tertii Bulla ad Muzarabes Toletanos descripta a Cardinale Aguirrio, *tomo III. Concilior. Hispan. pag. 362.* ubi litteræ Gothicæ nullam mentionem Eugenius fecit.

Promulgata fuit illa prohibitio eodem anno, quo obiit Garfia Rex, Era scilicet 1129. non 1117. ut per errorem legitur apud Rudericum Toletanum, *Lib. VI. cap. 30.* Nam Lucas Tudensis eo antiquior, Regis Garfiæ obitum, & Concilium Legionense hoc modo conjunxit, *tomo IV. pag. 101. Hispaniæ Illustratæ. Rex autem Garfias cum veniret Legionem, in itinere mortuus est: cujus funeri ambæ sorores, Urraca scilicet & Geloyra more Regio occurrentes, & Renerio Romanæ Ecclesiæ Legato, qui postea Papa effectus est, & cum Bernardo Toletano Archiepiscopo, aliisque comprovincialibus Episcopis, & Abbatibus Synodum celebrabat, omnibus pro ejus anima Deo salutarem hostiam offerentibus, corpus ejus in eadem urbe cum patribus suis sepulturæ honorifice tradiderunt, Era MCXXIX. In prædicta vero Synodo almi sacerdotes de Fide Catholica colloquentes statuerunt, ut secundum regulam Beati Isidori Hispanensis Archiepiscopi Ecclesiastica Officia in Hispania regerentur. Statuerunt etiam, ut Scriptores de cætero Gallicam litteram scribe-*

rent,

rent, & prætermitterent Toletanam in Officiis Ecclesiasticis, ut nulla esset divisio inter ministros Ecclesiæ Dei. Huc usque Lucas Tudentis loquens de rebus gestis Era MCXXIX. Nisi malis hæc contigisse Era MCXXVIII. nam in Annalibus præmissis Historiæ Compostellanæ ita scriptum est. Garfias, qui in exilium Hispalim abierat, ad Fratrem suum Adefonsum, qui, ut dictum est, Regnum acquisierat, cum magna festinatione infortunata remeavit. Ipse enim Adefonsus suæ sororis Urracæ consilio eum captum IV. idus Februarii Era M. C. XI. in carcere retrusit, & usque ad mortem ibi tenuit. Est autem ille Garfias mortuus die VI. Feria XI. Kalendas Aprilis; Era M. C. XXVIII. ad cujus sepulturam fere omnes Hispaniæ Episcopi & Abbates Legionem convenerunt; & eum honorifice Regio more sepelierunt. Cardinalis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Raynerius, qui postea in Papatum promotus fuit, Concilium ibidem celebraverat, cui Rex Adefonsus cum Comitibus, Principibus Hispaniæ & ut supradictum est, cum Episcopis, & Abbatibus interfuerat.

Haec omnia confirmat *Historia Generalis Hispaniæ*, Parte IV. fol. 314. col. 2. Adde Didacum Micolætam, monachum Benedictinum, in *Additionibus*, quas adjunxit libello

suo inscripto *Ferreras contra Ferreras*, a
 rentem se interfuisse regesto & coordinati
 Tabularii Ecclesiæ Toletanæ, & observ
 a primo privilegio Regis Alfonsi VI. nul
 ibi instrumentum Gothice scriptum inven
 Cum igitur tam religiose observata sit illi
 Regis prohibitio, dicendum est, Vocab
 rium illud, cujus meminit Berganza scrip
 fuisse ante annum 1090. quanto autem t
 pore antea, divinare non possumus, (
 Petrus Abbas Cluniacensis, qui anno 1111
 aut circiter, scripsit Tractatum contra Ju
 os, eos irridens ita scripserit. *Sed cujus*
librum? si talem, quales quotidie in usu le
di habemus, utique ex pellibus arietum, b
rum, vel vitulorum, sive ex biblis, vel j
orientalium paludum, aut EX RASVRIS
TERVM. PANNORVM, seu ex qualibet
viliore materia compactos, & pennis av
vel calamis palustrium locorum qualibet tim
infectis descriptos. Ubi libri ex rasuris
rum pannorum, proculdubio sunt papyri
 quales nunc habemus, quos minime du
 in Hispania eo tempore frequentissimos f
 Nam Scherif Al Edrissi, Geographus
 biensis, oculatus testis, qui floruit
 1151. in libro *Relaxationis animi cu*
climatis IV. parte I. pag. 160. ita sci

Sætæba autem urbs est venusta, habetque oppida tam pulcra, & munita, ut proverbis circumferantur. In ipsa præterea conficitur papyrus præstantissima, & incomparabilis.

Sed ecquis mihi definiet Sætabæ papyri antiquitatem? Locum considera ejus vel inventioni, vel fabricationi commodissimum.. Ad papyri materiam quod attinet, memoria repete, Silium Italicum *Punicorum Lib. III. v. 371.* Sætabas telas ita celebrasse.

*Hos inter clara thoracis luce nitebat
Sedetana cohors, quam Sucro ridentibus undis,
Atque altrix celsa mittebat Sætabis arce,
Sætabis & telas Arabum sprevisse superba,
Et Pelusiaco filum componere lino.*

Catullus *carin. 12. & 25.* refert, sublata sibi sætæba sudaria. Notum autem est, nariibus emungendis destinari telas delicatas, & suaves, ne illis ingratae sint. Sætaborum sudariorum abundantiam arguit, quod ait idem Catullus dicto epigram. 12. alludens ad eorum parvum pretium.

*Quare aut hendecasyllabos trecentos
Expectta, aut mihi linteum remitte:
Quod me non movet estimatione,
Verum est inmemosyneu mei sodalis.*

Sed ab Hispania ei missa non fuissent sudaria, nisi grata esse deberent. Eorum vero frequentiam nihil magis probat, quàm Plinium in Dedicacione operis immortalis Sætaba nominare, per ellipsin ommittentem sudaria: quæ figura non committitur, nisi cum verborum usus ita frequens est, ut facile sciatur, quod nomen supplendum sit. Illa vero sudaria fuisse linea, facile credit, qui meminerit Vatinium, cum accusaretur a Calvo, candido frontem sudario tersisse, ut memorat Quintilianus *Lib. VI. cap. 3.* non igitur erant e panno laneo, qui neque solet esse albus, neque sudori exfricando aprus ob scabritiem. Idemque dicendum est de sudario cannabino. Sed quid verbis opus est? Strabone teste, *Lib. III. pag. 99.* ex Hispania advehebantur *summe tenuia texta, quæ Sætabitæ faciebant.* Ubi recte Casaubonus in notis, *pag. 56.* pro *Saltiatæ*, voce nullius significationis, *Sætabitæ* reposuit, hanc emendationem probante Ludovico Nonio, in *Hispania, cap. 68.*

Ergo linum illud præstantissimum variis usibus egregie serviebat. Ideo Gratius in *Cynegetico*, *p. 41.* agens de retibus confi-ciendis, dixit,

Hispanique alio spectantur Sætabes usu.
Sic

: quod Galli dicunt *Satin*, genus telæ bom-
 cinæ, antea dicebatur *Zatavin*, ut ex
 ionibus Stephani de la Fontaine anni 1350.
 obavit Ægidius Menagius in Dictionario
 ymologico linguæ Gallicæ v. *Satin*. Jaco-
 s Roig, præstantissimus Poëta Valentinus;
 i scribebat anno 1464. libro *Consiliorum*,
 . 21. cap 2. nominavit telam illam *Ceti*,
 lem, ut puto, origine, conversa A, in E,
 plerumque fieri solet, & ablata N. ut
 ninis terminatio esset Valentina. Illud
 am probaverim, Italicam vocem *tabi*, &
 llicam, *tabis*, a Sætabi derivatam: nam
 dem Menagio observante in v. *Tabis* in
 entario mobilium Caroli V. excuso post
 s Historiam scriptam ab Abbate de Choisy,
 c leguntur: *Un jurcot, & un chaperon de*
tabis violet, fourré de menu vair. Ex telis
 tabis fiebant etiam tentoria ut refert Es-
 anus in *Histor. Regni Valentiaë, Lib. IX.*
 . 21. num. 4.

Mirum igitur non est, Plinium in *Hist.*
 t. *Lib. XIX. cap. 1.* Sætabo lino tri-
 sse primam in Europa palmam. Verba
 s sunt hæc. *Similiter & in Italia regione*
iana inter Padum Ticinumque amnes, ubi
Sætabi tertia in Europa lino palma: secun-
n enim in vicino Allianis capeffunt Retovi-
, & in Æmia via Faventina.

Quapropter cum arte textrina adeo excelluerit urbs Sætabi, & quidem ante Pænorum in Hispaniam adventum, ideo Samuel Bochartus, in *Chanaan, Lib. I. cap. 35.* suspicatus est, Sætabin accepisse nomen a *Setibuts*, id est, stamine vel tela byssi, quæ ibi texebatur: Et ante eum Alfonsus Zamora in lexico adjuncto Bibliis Complutensibus, fol. 106. col. 2. *sadin* interpretatus fuit *findonem linteum*. Notum autem est, plurimas nationes d in t. permutare. *A. Sadin* igitur facile dici potuit *Satin*, & inde *Sætabi*, quod nomen videtur Phœnicium.

Ut ut autem sit, papyrus Sætaba fuit præstantissima in orbe terrarum ut ait Escolanus, *Lib. IX. cap. 22. num. 4.* Si vis autem scire cujusmodi esset, sume exemplum e prægrandi libro, quem habeo scripto in ipsa urbe Sætabi per varios descriptores continuato ab anno nescio quo ad annum 1435. ex quo unum folium ad Te mitto, unde disces formam & qualitatem papyri Sætabæ, cujusmodi erat sæculo, ut conjector, xiv. & certe initio xv. Hæc papyrus, ut in memorati libri foliis soli oppositis observavi, etiam habet signum, ut Italica habebat, pro ut suo jam tempore testatur Bartolus, qui scripsisse videtur ab anno 1345. aut circiter,

ad

annum 1357. in tractatu de Insigniis, & armis, sub rubrica 8. cujus testimonium recte notasti.

Præter Vocabularium Silensis monasterii præ memoratum indicemus aliud instrumentum papyraceum eximie antiquitatis. Id est, concordia, ut ita dicam, sive pactum scriptum anno Domini 1178. inter Regem Ildelsonsum, secundum Aragonum, & primum atalauniæ, filium Raimundi Berengarii,

Alphonsum IX. Castellæ Regem, qui pacti erunt quomodo inter se partiri deberent terras, regiones, & Regna, quæ bello adversus Maurusios acquirere cogitabant. Custoditur hoc monumentum in Regio tabulario arcinonensi, viditque illud auctor *tom. I. Regiæ Academiæ Bonarum litterarum urbis arcinonis, cap. 2. pag. 355.*

Idem scriptor meminit, se vidisse aliam scripturam inventionis corporis sancti Cuthberti, quæ supponitur scripta anno 1079. uanquam candide profiteretur videri sibi ejus characteres tempore illo recentiores.

Ex eodem libro, *pag. 355.* didici Restituta Expugnationis Regni Valentie incipere ab anno 1237. tempore Jacobi, cognomento Expugnatore, & continuata fuisse ab ejus successoribus, omnia exarata in papyro.

Quam

Quam usitata autem papyrus esset in hoc regno Valentiae, declarant ejus leges, sive Fori, qui promulgati fuerunt anno 1250. uti constat ex inscriptione fori 1. in quibus frequens sit mentio papyri. Nam foro 18. rubrica 34. de leuda & hostalage, e altres drets reals, e de corredors, lib. IX. legitur, *caxa de paper quatre sous*, hoc est, *capsa papyri quatuor solidos*. In foro 21. ejusdem rubricæ 34. lib. IX. ubi agitur de hostalage (tributi specie) dicitur, *caxa de paper, dotse diners*, hoc est, *capsa papyri, duodecim nummulos æreos*. In eodem foro 21. rubrica 34. libri IX. *pedaz de paper* (castellane, ut puto, *pliego de papel*) *no done alcun peatge*, hoc est, non solvat aliquod *pedagium*. In privilegio 46. Jacobi I. dato anno 1251. legitur *fol. 15. col. 1. carga de paper donet duos solidos*, hoc est, onus papyri contribuat duos solidos.

Verum in primis memorabile est Privilegium 17. Petri secundi inter Valentinus, & quarti inter Aragonum Reges, quod integrum hic describam, quia forte illud non habebis ad manum. Sic autem se habet, *fol. 106. col. 2.*

„ Q' papyrus valentie & xative reducatur
 „ ad formam antiquam; al' mostazaffii exhibent
 „ gant penas ut de aliis fraudibus.

„ Pe-

„ Petrus dei gratia rex aragonum valè.
 „ &c. dilecto consiliario nostro arnaldo de
 „ moraria baiulo regni valentini generali nec
 „ non fideli suo baiulo xat' vel eorum locat'
 „ parentibus vel qui pro tempore fuerint
 „ salutem & dilect': Etsi regalis prehem-
 „ nencie incumbit officio subditorum incom-
 „ moda evitare illis tamen precipue tenerur
 „ occurrere que in damnum reipublice re-
 „ dundare potius dinoscuntur. Sane sicut
 „ rumor plurium nostrorum familiarium ac
 „ nonnullorum etiam aliorum nostrum cre-
 „ bius pulsavit auditum tam in civitate valen-
 „ tie quam etiam in xat': artifices ac magistri
 „ papirum fabricantes ipsam papirum tam
 „ in forma quam in cisa (hoc est, incisione)
 „ & al' exquisitis fraudibus anichilarunt &
 „ destruerunt adeo que registra & capibrevia
 „ curiarum & notariorum in quibus scripture
 „ publice & autentice reconduntur ac etiam
 „ registrantur & libri privatarum persona-
 „ rum infra brevis temporis spacium lace-
 „ rantur & destruuntur & folia inde ad inui-
 „ cem separantur nec minus in processibus
 „ curiarum seu litium regule seu lineæ iuxta
 „ prouisionem regiam in singulis foliis ac
 „ paginis ordinate possint recipi seu scribi:
 „ quorum pretextu litigantes plurimum
 „ vexan-

„ vexantur expensis. Nos itaque volentes
 „ damnis & fraudibus huiusmodi ut conuenit
 „ obuiare nostrisque subditorum indemnitati-
 „ bus prouidere : Six duximus prouiden-
 „ dum ac etiam ordinandum : qua deinceps
 „ dicta papirus reducatur ad formam anti-
 „ quam : & per dictos magistros seu fabrica-
 „ tores fiat iuxta formam antiquam & prout
 „ antiquitus tam in forma quam fisa quam in
 „ penso & al' erat fieri assuetum. Quare
 „ vobis & vnicuique uestrum dicimus & ex-
 „ presse mandamus quat' ordinationem &
 „ prouisionem nostram huiusmodi eisdem ma-
 „ gistris voce preconis publice nuncietis &
 „ in registris curiarum officiorum vobis com-
 „ missorum ne ignorantia pretendi valeat &
 „ ad inueniendum de facili si casus occurrerit
 „ conscribi ac registrari protinus faciatis.
 „ Mandamus insuper mustazaffiis ciuitatis
 „ valentie & xat' quod si contra dictam or-
 „ dinationem & prouisionem nostram aliquam
 „ fraudem de cetero committi inuenerint ac
 „ defectum : executiones inde faciant que in
 „ & de aliis rebus in quibus fraus committitur
 „ sunt fieri assueti : datum valentie vij. idus
 „ decembr. A. d. M. cccxxxviiij. (a)

In

(a) Verba huius Privilegii Scripturæ compendiiis ubique exarata, atque ita quoque a Cl. Maiansio in literis hisce adcurate descripta integra nos maximam partem exhibuimus.

In hoc privilegio videmus non solum Sæabi, sed etiam Valentiaë fabricatam fuisse papyrum antiquitus, adeo juste in qualitate & forma, ut hæc a Rege requirerentur, exigerenturque. Cumque forma antiqua non licatur præscripta primum fuisse vel a se, vel ab aliquo ex suis prædecessoribus, & aliunde sciamus sub dominatione Maurorum eximiam papyrum fabricatam fuisse, antiquitas illa a multis retro sæculis repetenda est.

Quis igitur miretur, Alfonsum sapientem in Partitis meminisse papyri, quali hodie utimur? Compositæ fuerunt Partitæ anno 1263. ut optime probavit Marchio Mondexarenis in Vita Alfonsi sapientis, *Lib. VII. cap. 4.* Hic igitur legislator *l. 5. tit. 18. Part. 3.* loquens de scripturis, quibus adjungi debet sigillum cereum pendens, ait. *E estas son en muchas maneras, que las unas facen en pergamino de cuero, e las otras en pergamino de paño.* Id est, *Atque hæc (scripturæ) multitudine sunt, aliæ enim fiunt in pergamine coriacea, aliæ in pergamine panni.* Hic (ut omnis ambiguitas tollatur) videndum est, quid significet *pannus*. Doctissimus Alfonsus Palentia, qui *Universale Compendium Vocabulorum ex lingua Latina eleganter collectorum, cum vulgari expositione* impressit Hispali apud Paul-

Paullum de Colonia anno 1490. in folio, in v. *pannus*, ita scripsit. *Pannus panni masculini generis, secunde declinationis quo utuntur homines ad vestes. diminutivum ejus est panniculus panniculi.* Quæ ipse Palentia sic enucleate vertit. *Pannus. paño de que usan los ombres para se vestir: o de lana* (observa diversas significationes) *o de lino: o de seda: es su diminutivo panniculus pannizuelo.* Hæc Palentia. Antonius etiam Nebriffensis, qui *Vocabularium Hispano-Latinum* edidit anno 1492. ita scripsit.

- *Pañezuelo de mesa.* mastile, is.
- *Paño de lino, o lana* pannus, i.
- *Papel.* Charta papyracea. *pannucea.*

· Omitto innumera aliorum testimonia. Ergo *pannus* potest esse laneus, aut lineus, aut bombycinus. Hodie etiam in Hispania sudaria dicimus pañuelos: & plerumque solent esse linea: nam bombycina, aut gossipina, in usu esse cœperunt post tabaci introductionem ad emungendas nares, ut mucorum eo infectorum foeditas magis dissimularetur. Et homines urbani, qui tabacum assumunt, etiam sudariis lineis utuntur more antiquo ad sudorem exfricandum, labra extergenda, aut

aut dulciaria involvenda. Quænam igitur significatio Regis Altonsi legi magis convenit? Proculdubio lini. Quia eo tempore papyrus, e lino, quali hodie utimur, jam in usu erat. Cum autem papyrus hodierna introduci cœpit, erat in omnium usu charta pergamena, quam Hispani dicimus *pergamino*; & cum papyrus linea recens inventa non haberet nomen, dici cœpit, *pergamino*; & paullo post *papel*, ad similitudinem scilicet subjectorum scripturæ, chartæ scilicet pergamenæ, & papyri Ægyptiacæ: quemadmodum pluma anserina, quæ scribendi instrumentum est, succedens stylo, & calamo, utroque nomine insignita est. Inde nata distinctio illa: *pergamino de cuero*, & *pergamino de paño*. hoc est, charta membranea, dicta *pergamena* a loco inventionis, & charta pergamenæ e *panno*, hoc est, linteo lineo, sive cannabino, ex quo formata fuit.

Si vis autem scire qualis esset papyrus, quæ in usu erat sub Altonso sapiente, ejus exemplum ad Te mitto; quod debeo Cl. doctissimoque viro, Ferdinando Velasco, Patrono Fiscali inter Duodecimviros litibus judicandis in Regia domo & urbe, summo amico meo, qui eximiam & copiosissimam bibliothecam possidet, etiamque plura instru-

menta chartæ ejusdem materiæ, ac hodiernæ, exarata ab anno Natalis Christi 1298. usque ad 1340. atque mihi affirmavit, omnes chartas ejusmodi esse, hac solum differentia, quod aliquarum papyrus firmior est, ac politior, aliarum fluxior, ac minus tersa. Humiditas certe multum nocet papyri firmitati, nitroque, quod in Sætabo exemplo facile observabis. In exemplis autem, quæ ad Te mitto, animadvertes, chartam Sætabam habuisse materiam lineam magis comminuatam, ideoque melius conglutinatam. Spero Te, quod tuum ingenium est, aliqua experimenta facturum.

Nunc jam minime mirabere, quod ait Stephanus Terreros & Pando, sive Andreas Marcus Burriel, in *Palæographia Hispana*, pag. 75. se vidisse Forum Judicum, quod sibi videtur scriptum tempore Alfonsi sapientis, cujus papyrum vocat, firmam, & politam: nam cum idem asserat, permanere epistolas Alphonfi x. (scilicet sapientis) papyraceas; quis negabit. eo tempore scriptos etiam libros in eadem materia? Dubitare videris in tuo programmate, quid significet *charta brunida*? Nimirum idem, ac polita, & nitida. Quam polituram nitoremque accipere poterat, ut nunc, vel a buxo lævigato,

gato, vel a vitro, vel ab alicujus animalis dente columellari, eam confricante, vel forte malleo contundebatur, sic enim partes eminentiores comprimuntur, & inferiora vacua complent, & quo æqualior est charta, eò lævior, atque nitidior.

Illud explicandum est, quod ibidem ait laudatus Terreros, in aliquibus monumentis mentionem fieri papyri tum Toletanæ, tum alterius, quam vocat *Cebti*. Papyrus *Toletana* (loquor de papyro quæ fiebat ex eadem materia, ac hodierna) erat quæ fabricabatur Toleti, ut *Sætaba*, quæ Sætabi, & *Valentina*, quæ Valentia. Quænam vero diceretur *Cebti*, aut *Cepti* nunc expediam.

Pomponius Mela *Lib. I. cap. 5.* ubi Mauritaniam descripsit, sic ait. *Ex iis tamen, quæ commemorare non piget, montes sunt alti, qui continenter, & quasi de industria in ordinem expositi, ob numerum, Septem, ob similitudinem, Fratres vocantur.* Strabo *Lib. XVII. pag. 569.* allusione fabulosa. *A Linge in exterius mare navigantibus Civitas Zelis, & Tiga: hinc Septem fratrum monumenta, & imminens mons, multis feris, & magnis arboribus plenus, nomine Bala.* Plinius, *Lib. V. cap. 2.* Tingitaniam describens, *Ipsa (inquit) Provincia ab oriente montosa, fert elephantos.*

In Abila quoque monte, & quos septem Fratres a similitudine appellant: ii freto imminent juncti Abilæ. Plinii pedissequus Golinus, cap 25. ait. E Provinciis Mauritanis Tingitana, qua Solstitiali plagæ obvia est, quaque porrigitur ad internum mare, exsurgit montibus septem: qui a similitudine Fratres appellati, freto imminent. Itinerarium Antonini describens navigationem a Tingi usque ad portus divinos, ita incipit. Ad Septem Fratres M. P. LX. Ptolemæus Lib. IV. cap 1. Heptadelpbi mons, hoc est, mons septem fratres. Beatus Isidorus, Etymol. Lib. XIV. cap. 5. Mauritania Tingitana a Tingi metropolitana hujus provinciæ civitate vocata. Hæc ultima Africæ exsurgit a montibus Septem habens ab oriente flumen Malvam: a septentrione fretum Gaditanum: ab occiduo Oceanum Atlanticum: a meridie Gaulalum gentes usque ad Oceanum Hesperium pererrantes. Anonymus Ravennas Lib. III. pag. 769. etiam meminit Septem Fratrum. Sed quorsum tot testimonia præsertim cum scribam ad eruditissimum virum? Ea libenter congeffi, quia nonnulla dicturus sum, quæ ad ea alludunt.

Ibi oppidum conditum, de quo sic Procopius Historiæ Vandalicæ Lib. I. pag. 4. Ejus maris laterum, quod intranti dexterum est

est Mœotidem ipsam usque Asia dicitur: ubi Gades & alteram Herculis columnam præter-
 vecto castellum apparet, quod indigenæ Septam
 vocant, Romana voce a septem juxta se attol-
 lentibus tumulis. Et Lib. II. pag. 76. Alium
 Johannem, suorum satellitum unum ire jubet
 Belisarius ad Gaditanum fretum & Herculis
 columnarum alteram, Septam Castellum inde
 non longe occupaturum. Isidorus in Chronico
 Gothorum Era 569. Septem oppidum nomina-
 vit, & Etymolog. Lib. XV. cap. 1. Septam.
 Geographus Nubiensis, Climatis quarti primâ
 Parte, pag. 149. ait. E regione insulæ Viridis
 in altera parte est urbs Sabta. Et latitudo
 maris inter Sabtam, & insulam, est XVIII.
 M. P. inter insulam vero Tarif, & arcem
 Masmudæ, XII. miliaribus mare protenditur.
 Hoc mare bis in singulis diebus, ac noctibus
 patitur fluxum, & refluxum, actione perpetua:
 ita disponente potentissimo sapientissimoque Deo.
 Verum urbes ad magni maris litora jacentes,
 & sub ista, quam proposuimus, parte conten-
 tæ, sunt Tangia, Sabta, Tocrur, Banu-
 ùozar, Valaran, & Mostaghanen. Et urbs
 quidem Saptâ respicit, ut monuimus, Insulam
 Viridem: & ejus ædificium, quod septem vici-
 nis, collibus distinguitur, in longum porrigitur
 ab occasu in orientem, spatio unius fere milia-
 ris.

ris. Johannes Conduith apud Emmanuelem Martinum, *Epistola 12. Lib. VII.* testis oculus ait, Septem colliculos adhuc clarissime apparere. Habebat ea urbs Portum, quem ideo Isidorus Pacensis *Septitanum* vocavit Aera 780. & Rudericus Toletanus in *Hist. Arabum*, cap. 16. De quo intelligendus Paullus Warnefridus, qui *Lib. VI. de gestis Langobardorum*, cap. 46. ita scripsit: *Eo tempore gens Sarracenorum in loco, qui Septem dicitur, ex Africa transfretantes universam Hispaniam invaserunt.* Per fretum scilicet, quod Geographus Ravennas nominavit *Septe-Gaditanum*, *Lib. III. cap. 11. & Lib. IV. cap. ult. Septem-Gaditanum.*

His præmissis distinguam nunc ejusdem urbis varia nomina Hispana secundum varietatem permutandi litteras, a qua varietate orta adjectivorum diversitas. *Septa* facili & frequenti permutatione P. in B. (nam P. carent Arabes) dicta fuit *Sebta*. B. facile convertitur in V. quemadmodum videre est in *debda, deuda; debdo, deudo*, & mille aliis: & S. in C. unde dicta *Cepta* in *Historia Generali Hispaniæ, Parte II. cap. 55. fol. 200.* & postea suavitatis gratia, *Couta*. Præclarissimum testimonium est Alfonsi Palentiæ, qui in doctissimo *Vocabulario v. Septe*, ita scrip-

scripsit. *Septe Urbs quam nunc Septam dicimus, a septem montibus nominata fuit. Gaditano imminet freto ex litore Africe. e regione respicit Calpen, qua in adverso Europe litore adjacet freto. Idem Palentia hæc ita transtulit. Septe, la Çibdad que agora dizimos Septa Çebta fue primero nõbrada por siete montes esta puesta sobre el estrecho gaditano a la parte de africa qua mira al restuentro de gibraltar qua es calpe puesto tambien sobre el dicho estrecho a la parte de europa qua mira a la Çibdad de septe o septa o Çebta. Huc usque Palentia.*

Ex supradictis aperte colligitur a *Septa* venire adjectivum *Septi*, & *Septil*: a *Sebta*, *Sebti*: a *Cepa*, *Cepti*: a *Ceuta*, *Ceuti*; & apud Lusitanos a *Ceita*, *Ceitil*. Comprobemus hoc obiter aliquibus testimoniis.

Doct̃or Emmanuel Barbosa in *Remissionibus doct̃orum ad Ordinationem Lusitanam* editis Olisipone apud Michælem Rodriguez, anno 1732. post Remissiones ad tit. 21. libri IV. Ordinationis, agens de monetis cupreis, §. 18. ita scripsit. „ *Septil* se bateo no tempo, „ que el Rei D. Joanno o I. tomou Cepa „ a os Mouros, e dahi teve o nome de *Septi*: „ seis delles facem hum real de cobre, ja se „ naon usa neste Reino, tirando na villa de „ Guimaranes, aonde se compra, e vende

a linha por *Septis*. „ Hæc ad verbum ita Latine verti possunt. *Septilis* (id est nummus) „ percusus fuit tempore quo Rex dominus „ Johannes primus eripuit Septam a Mauris, „ & inde nomen habuit *Septilis*. Sex illorum „ conficiunt Regalem cupreum. Jam non est „ in usu in hoc Regno, si excipias oppidum „ Guimaranes, ubi emitur & venditur lignum „ *septilibus*. „ Hic animadvertendum est, Barbofam primo dixisse, *Septil*, numero singulari, postea *Septis*, numero plurali. *Septis* autem venit a singulari, *Septi*, exigente ita declinationum analogia. Eadem moneta a Lusitanis dicta fuit, *Seiti*. Testem habeo Emmanuelcm Severim de Faria in *Notitiis Portugalie* editis anno 1665. Discursu 4. §. 27. ubi agens de monetis Regis Johannis I. ita scripsit. „ Depois que veyo de tomar Ceita, „ dicem alguns mandou lavrar os *Seitis*, a quem „ deu este nome, en memoria do nome de „ Ceita, que entano conquistara, ainda que „ outros dizem que por valeren a sexta parte „ do real chamarano *Sextiis*, e corruptamente „ *Seitis*. „ Hæc ita transtuli. *Posteaquam venit* (Rex Johannes I.) *ab expugnatione Septæ, dicunt aliqui jussisse excudi Seitis* (hujus nominis singularis numerus est *Seiti*) *quibus dedit hoc nomen in memoriam nominis Septæ,*
quam

uam tunc expugnauit. Quāquam alii dicunt iocatos fuisse Seitiis, quia valorem habebant sextæ partis regalis. Prima nominis notatio videtur certior. Nam Regi Johanni in monetæ excusione gloriosius erat ad Septam potius, quam ad valorem alludere. Confirmatur hoc auctoritate Cl. viri Ruderici da Cuña in *Historia Ecclesiastica Ecclesiæ Olistionensis, Parte II. cap. 2.* ubi loquens de eadem moneta, ita scripsit. *Ceitil mæda de obre, que laurou el Rei D. Joanno I. em memoria da cidade de Ceita, que tomou a os Mouros, seis fazem hum Real: continuarano m os laurar os Reys seus successores até el Rei D. Sebastiano* Hoc est, Ceitil, moneta uprea, percussit eam Rex Dominus Johannes I. in memoriam civitatis Sep'æ, quam expugnauit a Mauris. Sex conficiunt unum Regalem. Continuarunt eos excudere Reges ejus successores usque ad Regem Dominum Sebastianum. dem atque da Cuña, repetit Franciscus de sancta Maria, Eremita Augustinianus.

Valentini, & Castellani, urbem qua de quaerimus, nominamus, Ceuta, & a Ceuta icitur Coutil, eadem moneta, ut videre est pud Didacum de Ahedo in *Topographia Arabii, cap. 29. pag. 24. col. 2.* ubi pro Ceitil, legi debet Coutil. Valentini dicimus

Ceti, ut colligi potest ex Jacobi Roig *Lib. II. Consiliorum fol. 21. col. 2.* ubi memorat *velhuts cetins*, hoc est, *texta villosa Septimana*, quæ in plurali dicuntur *cetins* a singulari *ceti*, eadem forma, qua *morabatins* a *morabati*; *vehins*, a *vehi*, & sic alia.

Illustrantur hæc Sebastiani Covarrubiæ testimonio in *Thesauro linguæ Castellanae*, v. *ceuti*, cujus hæc sunt verba. *Ceuti moneda de Ceuta, limones Ceuties, cuia planta se trujo de Ceuta.* (*De Ceuta*, repeti debent hæc verba omiſſa) *Ceuti. El Brocense dice estar corrompido de Septil, moneda, que siete dellas hacian un maravedi.* Hæc Covarrubias. Qua in re fallitur Brocensis, ut supra vidimus. De limonibus *Ceuti*, hoc est, *Septitanis*, vide eundem Covarrubiam in v. *limon*, & Escolanum in *Historia Regni Valentiaë*, *Lib. IV. cap. 3. num. 11.*

Nunc jam clare apparet, papyrum, quæ dicebatur *Cebti*, non aliam esse, quam *Septitanam*. Equidem apud Ludovicum Marmoreum, *Lib. IV. Descriptionis Africae, cap. 50.* ubi late, & erudite loquitur de *Septa*, legitur ibi fabricari perfectos tapetes, & pannos e lino & lana (obſerva *panni* generalem ſignificationem) omnium generum; & optima illius temporis. Non dubito igitur quin
 pa-

apyrus *Sebti*, sive *Septi*, hoc est, *Septitana*, ræstantior fuerit *Toletana*. An etiam *Sætââ*, non facile concesserim. Atque hæc dixisse officiat de chartæ lineæ, qua nunc utimur, antiquitate, & qualitate.

Deus Opt. Max. in omnibus rebus Tibi propitius sit, ut enixe rogo. *Olivæ*.

NOBILISSIMO VIRO
GERARDO MEERMANNO,
SYNDICO ROTERODAMENSI
GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS

S. D.

DE Chartæ lineæ antiquitate in Hispania fufe ad Te scripsi, simulque mihi specimen ejus, qua tabelliones uti solebant tempore Regis *Alfonsi* cognomento *sapientis*, cujus videndi copiam mihi fecit *cl. vir Ferdinandus Velasco*, qui cum a me intellexerit, me ad Te misisse dimidiatum folium quadruplicatæ chartæ, voluit ut alteram partem ad Te

Te mitterem, quam cum his litteris habebis. Nolim autem ab hoc exemplo Te iudicium facere qualitatis chartæ illius temporis; nam tabelliones non solent uti optima, sed communi.

Idem dico de specimine Chartæ Sætabæ lineæ, quod a me accepisti: nam si inspicere volueris libros Valentiaë impressos primis illis annis, quibus Ars Typographica excerceri cœpit, animadvertes hujus Regni chartam lineam præstantissimam fuisse, non modo ratione habita illius temporis, sed etiam nostri: ut videre est in Johannis Papiæ Comprehensorio impresso Valentiaë anno 1475. in 4. chartæ majoris; & in fratris Francisci Ximenni libro inscripto, *Crestia*, hoc est, *Christiano*, edito etiam Valentiaë anno 1484. in fol. chartæ majoris: quorum librorum charta linea est firmisissima, lævis, alba, & cum optima nostri ævi comparanda.

Ne quid autem prætermittam, scito in Hispania etiam esse gossipium: nam ego hoc ipso anno plantas habui hominis statura proceriores. Sed quis unquam laudavit Gossipium in Hispania textum? Itaque charta ex hæ materia nunquam hic fabricata est. Cura ut valeas Tibi, & Reipublicæ Litterariæ Olivæ III. Nonas Julius Anni MDCCCLXII.

NOBILISSIMO VIRO

GERARDO MEERMANNO

SYNDICO ROTERODAMENSI,
LITERARUM STATORI,

GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS.

S. D.

EX quo mihi significasti, petiisse Te ab aliquibus Hispanis, ut quæ de Chartæ lineæ antiquitate scirent, Tecum vellent communicare, existimavi neminem eorum Tibi responsurum, etsi omnibus nota sit doctrina Tua. Semper excipio Finestresium nostrum, qui pro sua prudentia, & humanitate optime scit quantum obsequium debeat litterarum propagatoribus, & Tibi præsertim, cujus favor omnibus doctis paratissimus est. Amicus tamen meus in tabulariis versatissi-

tiffimus, ad me misit quatuor particulas antiquarum chartarum, quæ memoriæ causâ infertæ erant antiquo libro Cancellariæ Alfonsi iv. Regis Aragonum, quæ foliola prælonga, & volantia, nominare solemus *regeſta*.

Primum igitur regeſtum est illud, in quo hæc leguntur. *Fue fecha empara* (id est, possessio) *en los derechos que son devidos a Don Ximen Perez de Pina en el monedage en quantia de quinientos sueldos a instancia de Elſa muller que fue de Johan Cavalla marts X. dias entrada del mes d'abril.* Verba illa, *que son devidos*, id est, quæ debentur, præſens tempus indicant, & referuntur ad Eximinum Petri de Pina, cujus sit mentio in *Registro Donationum Valentiaë*, ut videre est apud Emmanuelem Marianum Riberam in *Centuria prima Regii, & militaris instituti inçlyte Religionis Dominæ noſtræ de Mercede Redemptionis Captivorum Christianorum*, pag. 166. Donationes autem illæ scriptæ in ejusdem generis charta, & custoditæ in Tabulario Regio Barcinonenſi, incipiunt ab anno 1238. Postea Eximinus Petri de Pina decessit Mozentii in Regno Valentiaë, cujus mors valde displicuit Jacobo I. cognomento Expugnatore, uti refert nobilis Febrèr in præclaro opere Genealogico. Itaque observare poteris,

is, cujusmodi esset Charta linea illius temporis. Fallitur igitur amicus meus, qui regeſtum hoc refert ad annum 1330. aut circiter. nam regeſtum hoc eſt antiquius libro, cui inferſtum fuit.

Alterum regeſtum eſt illud, in quo hæc eguntur: *Explicit tractatus brevis & utilis ſuper pronostica editus a magistro Bernardo de Gordonio in præclaro ſtudio montiſpeſulani anno domini 1294. in converſione ſancti Pauli editus ſuit iſte tractatus.* Verbum editus, hic repetitum, ſignificat idem, ac finitum, & abſolutum. Bernhardus autem de Gordonio, medicus montiſpeſulanus obiit circa annum 305. Itaque in hoc regeſto videbis cujusmodi eſſet Charta linea, qua Montipeſulani utebantur ſeculo XIII.

Tertium regeſtum eſt fragmentum rationum pertinentium ad diſtributiones in favorem canentium in Eccleſia, atque ita ſcriberet.

Esta es la preſencia que me de . . .

(In corrupta charta deeſſe videtur *ven*, hoc eſt, *deven*)

XVII. dias de marcio era de XCVII.

Ratio

Ratio numerandi per Eram abrogata fuit Era 1421. id est, anno Christi 1383. Era igitur 97. fuit 1397. quæ respondet anno Christi 1339. cujus anni proculdubio est hoc regestum.

Quartum denique sic habet: *Datis Deruffie 2. idus aprilis anno XXXII. (Datis Xative 3. nonas martii anno XXXII.) Datis Valentie X. Kal. Februarii anno XXX.* Amicus meus, qui nomen suum taceri vult, ait hoc adnotatum fuisse post annum 1300. quia foliolum hoc repertum fuit in libro Regiæ Cancellariæ Alfonsi iv. Regis Aragonum. Tu hæc omnia accurate perpendes, & in usum tuum applicabis. Idem amicus meus, in Tabulario Ecclesiæ Toletanæ vidit quamplurimas chartas e lino scriptas tempore Sanctii cognomento Ferocis, & nominatim rationes originales ejusdem Regis. Sed mirum non est, cum hujusmodi Charta, ut ego existimo, antiquior sit. Judicium tuum, & jussu etiam expecto. Vale, litterarum decus. Olivæ xiv. Cal. Augustas An. MDCCLXII.

VIRO DOCTISSIMO ATQUE
 CELEBERRIMO
 GREGORIO MAJANSIO

S. P. D.

GERARDUS MEERMAN.

Summopere sum delectatus elegantissima
 Tua multaque eruditione referta epistola
 de chartæ lineæ antiquitate in Hispania, luce
 profecto dignissima. Argumentum sane illud
 perquam speciosum est, Setabæ quum telæ
 lineæ permultæ texerentur, quumque ibidem
 a longissimo tempore fabricaretur charta,
 hanc proinde verosimiliter confectam fuisse
 ex reliquiis linteis. At ipse sentis V. Cl. in
 hac re non conjecturis sed rerum testimoniis
 litandum. Quod ut facias, producis mihi-
 que mittis specimen chartæ Setabensis, qualis
 erat seculo xiv. extremo, vel certe xv. at-
 que hæc certissime est linea. Verum nosti,
 desiderare me antiquiorem. Addis igitur aliud
 specimen a Viro doctissimo Ferdinando Ve-
 lasco Tibi missum e charta, tempore Regis
 Alphonfi Sapientis, adeoque medio fere se-

culo XIII. confecta, ejusque generis esse doces omnes chartas illius temporis. Patere autem, Vir Doctiss. ut absque ulla hæsitacione pronunciem, hoc specimen, quod semel iterumque ad me misisti, Tuam sententiam omnino evertere. Examinaui eam chartam, præsentibus tribus viris in arte peritis, invenimusque luci vel soli illam exponendo, integra fila cottonica in hac charta sese prodere, extraximusque etiam ex illius ora seu extremitate, particulis lanæ sive cottonæ manifestissimas. At in hoc experimento non acquievimus. Produxi librum Astronomicum in Persia scriptum, ubi sane agnosces, chartam lineam incognitam, cottonicam vero receptam esse, invenimusque papyrum hujus libri illi quam Velascus misit, simillimam at paulo minus densam. Et ne de rei veritate dubites, adjungo utriusque particulam, ut hanc sibi met compares. Charta igitur Regis Alphonso tempore frequentata erat gossypina, ut & ego ex collatione Particæ cum Lege Frederici Imp. conjeceram; imo difficile est, ut probetur, lineam chartam in Hispania repertam, quam ego ex magna Britannia vel regionibus Septentrionalibus potius derivarem, sed in hanc rem subsidia aliquot adhuc exspecto. Interim epistola Tua V. Cl. tanto
pere.

pere erudita est, & tot res scitu dignas continet, ut etiamsi opinio tua erronea mihi videatur, lucem præprimis mereatur.

Hæc scripseram, quum tradita mihi in prædio meo suburbano degenti est tertia tua epistola humanissima, una cum quatuor chartæ veteris speciminibus, de quibus verbo dicam, quod res est.

Num. 1. cui inscripta sunt verba: *Fue fecba* &c. non multum interesset, e quo chartæ genere sit, siquidem Amicus tuus id fragmentum refert ad a. 1330, quando certum est ex iis, quæ docui, jam innotuisse chartam lineam. At quum illud soli exposuerim, patuit mihi ejus species bombycina, sed hæc perquam firma.

Num. 2. cui superscriptum; *Explicit tractatus brevis &c. editus a Bern. de Gordonig &c. a. 1294.* est ex charta lineæ. Sed cave credas, scripturam illam ejusdem esse anni, atque ita ipsius auctoris manum. Apographum est ad minimum sesqui seculo recentius: scripturas enim simillimas sec. xv. etiam vergente, vidi frequentissimas.

Num. 3. ubi verba occurrunt, *Esta es la presencia &c.* quod ad annum a N. C. 1319. refert, est ex pessimo chartæ genere, sed illo gossypino.

Num. 4. ubi exstant verba: *Dat. Dertuffie &c.* quod Amicus tuus seculo xiv. accenset, prima statim inspectio docet bombycinum esse.

Vides itaque V. Cl. originem chartæ lineæ in Hispania nondum exploratam esse, imo quum gossypinæ usus illic adhuc seculo quarto decimo duraverit, tam vetustam non videri, atque alibi forte locorum.

Vale, V. Cl. & res tuas semper age feliciter. Dab. Stadvici, in prædio meo prope Leidam d. 23 Septemb. 1762.

P. S. Hæ literæ ab amanuensi meo jam descriptæ erant, quum in mentem venit, an non cultelli ope explorari posset chartæ bombycinæ genus, & particulæ cottonicæ inde avelli: nec infeliciter. Invenies igitur, chartæ a Cl. Velasco tibi missæ specimen multo clarius originem suam exprimere, quam ipsam Perficam.

NOBILISSIMO, ET DOCTISSIMO VIRO

GERARDO MEERMANNO

PRIMARIO SYNDICO
ROTERODAMENSI

GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS

S. D.

Mihi vero sufficit studere Tibi placere; etiam si in aliqua re a me dissentias; Quare gratum mihi est Tibi fuisse oblectamento meam epistolam, in qua de Chartarum antiquitate tractavi, etiam si non accesseris sententiæ meæ. Sed tamen mihi permitte, ut eam ego clarius exponam, atque eam submittam censuræ Tuæ. Vocabularius Silensis Monasterii, cujus meministi erganza, scriptus fuit ante annum MXC. habet is Chartas vitulinas, eisque alias admixtas, quas ille vocat papyraceas, Hispanè, (*de papel*) crassas quidem, sed bene contusas. Si Vocabularium illum Tu

ipse videres, minime dubito, quin, quæ Tua sollertia est, plane perspiceres, cujus materiæ sint chartæ illæ vitulinis permixtæ, num gossypinæ, an lineæ, an vero bombycinæ. Nunc autem nobis absentibus conjecturis agendum est. Charta illa dicitur esse crassa, sive corpulenta: non igitur videtur esse bombycina, quæ solet esse minus corporata. Est etiam bene contusa, quod magis convenit Chartæ lineæ, quàm gossypinæ, quæ contundendo fit mollior. Ego habeo *Vitam & Acta* Jesu Christi auctore magistro Francisco Eximini, scripta post dimidium seculum decimum quartum anno scilicet 1367. isque liber partim exaratus est in membranis, partim in chartis lineis variarum officinarum, nam illarum signa sunt diversa; atque hæc Charta est, qualis a Berganza describitur Vocabularii Monasterii Silensis, corpulenta scilicet, & bene contusa. Hanc Chartam si non videres, fortasse diceres xylinam, ejus vero exemplum ad Te mitto, ut videas esse lineam, & pronior sis ad credendum, huic similem esse memorati Vocabularii, quæ admixta pergamenæ nullo modo deformis videatur, & bene cum ea conveniat. Circiter annum MCXX. Petrus Abbas Cluniacensis Chartarum genera recensens tam recentium, quàm

quàm antiquarum, enumeravit etiam, & quidem postremo loco *ex rasuris veterum pannorum compactam*. Satis autem Tibi probavi, pannum significare quamlibet telam, sive laneam, sive lineam, sive bombycinam. et si in rem tuam sit, adjunge, si placet, gossypinam: dummodo de hac solum non intelligas Petrum Venerabilem.

Auctor Descriptionis Regiæ Academiæ Barcinonensis bonarum litterarum, pag. 355. ait, se vidisse instrumentum scriptum in *charta communi* anno M. C. LXXVIII. Concordiam scilicet inter Alphonsum filium Principis Raimundi Berengarii, & Don Alphonsum IX. Regem Castellæ de dividendis terris bello acquirendis ejectis Mauris. Quænam, quæso, *Charta communis* est, nisi linea? atque hoc scripsit, qui optime sciebat, in nonnullis Chartis aliquando permixtum fuisse gossypium cum lino. Donec contrarium igitur videamus; ei credere debemus.

Circa annum M. C. LL. Scherif Al Edrifi, Geographus Nubiensis, mentionem fecit Chartæ Sætabæ, vocans eam præstantissimam, & incomparabilem. Num gossypina esse poterat ejusmodi? Meo judicio non ita: sed aut linea, aut Bombycina.

Cacim etiam Aben Hegi, qui de Hispania a Mauris expugnata scripsit, ut refert Escolanus in *Historia Regni Valentiae*, *Lib. I. cap. 8.* atque etiam de *Urbis Cordubæ Regibus*; in hoc opere, teste ipsomet Escolano, *Lib. IV. cap. 3. col. 671.* asseveravit suo tempore fabricari Sætabi Chartam albam perfectissimam; qualis nusquam terrarum esset. Illiusmodi Charta, ut talis esset, videtur esse debuissè aut linea, aut Bombycina.

Regesta Regum Aragonum, incipientia ab expugnatione Regni Valentiae, anno 1237. exarari cœpta, etiam scripta fuerunt in Charta, ut ego credo, linea, alioquin auctor descriptionis Academiae Barcinonensis, qui de antiquitate chartæ, qua nos utimur, loquitur, & *pag. 355.* in confirmationem affert illa Regesta, si omnino essent gossypina, non dixisset, videri sibi habere intermixtum aliquid gossypii, quod solum suspicatur ob albitudinem, & lævitatem, quæ æque locum habere possunt in charta linea.

Exemplum quod ad Te misi chartæ lineæ exaratæ anno M. CCC. XXX. oculis Tuis vidisti, quæso mihi dicas, cur annis præcedentibus non posset esse ejusdem materiæ?

At

At inquires. Loquimur de re facti, non de possibili. Ego ajo, non loqui me de re solum possibili, sed de probabili etiam. Probabilitatem igitur meam cum ejus negatione compone: & vide quænam probabilior sit. Ego assero post inventionem chartæ e rasuris telarum, chartam fabrefactam fuisse non solum ex particulis telarum gossypinatum, sed etiam linearum, & Bombycinarum, pro copia scilicet cujusque rei in officinis chartaceis, quæ copia proveniebat ex frequentiori usu, & consumptione telarum, quarum reliquæ deferviebant chartarum fabricationi. Crediderim igitur Sætabam, cujus antiquitas non dubitatur, tum ex telarum linearum, tum ex bombycinarum reliquiis, confectam fuisse; quia utræque usitatissimæ erant in hoc Regno Valentia, ubi gossypium minus frequens fuit; adde & plantam novitiam aliunde exportatam, uti docet Franciscus Eximini, in præclaro opere *de Republica, cap. extremo*, quem librum scripsit Valentia anno M. CCC. LXXXIII. editusque postea fuit in eadem urbe ex officina Christophori Colman Germani, anno 1499. die 28 mensis Januarii.

Quapropter videor mihi nonnulla dixisse, quæ sententiæ meæ de Chartæ lineæ majore

antiquitate, quàm quæ plerisque videtur, probabilitatem haud aspernandam adstruunt. Sed cum hæc quæstio facti sit, quemadmodum ego exspecto, ut Regiis Tabulariis præpositi aliquando publice doceant quid sentiendum sit; ita Tu, Vir prudentissime, noli tuo præjudicio sententiæ de antiquitate Chartæ lineæ probabilitatem negare.

Olivæ xvii. Cal. Decembr. MDCCLXII.

N O T I T I A

FRANCISCI PEREZII

ECCLES. TOLETAN. THESAURARI
TRANSMISSA PER

GREG. MAJANSIUM.

IN Reg. Escorialensi Cod. Hebraïco nonnulla Aristotelis Opera ex Arabico Sermone translata continente signato inter Hebraïcos Codd. n. 35. leguntur quædam, quæ ex Hebraïco in Latinum idioma translata ita sonant:

Com.

Completæ sunt interpretationes verborum Aristotelis de auditu Physico. cum adiutorio Dei; succedunt post eas interpretationes textus eiusdem de cælo & mundo; Et transtuli eas ex Lingua Agarenica in Linguam Hebraicam Ego Moses Bar Samuel Bar Iebuda, memoria iusti in benedictione sit, Ben Thibun è Granata Hispaniæ. Et completa est translatio eius, sic est, in mense Tebeth anno quinquies millesimo decimo à creatione mundi. Benedictus sit Deus in æternum.

Item in eod. Codice post Librum de Generatione & Corruptione alia nonnulla, quæ ita sum interpretatus:

Completus est Liber: de Generatione & Corruptione. Laus Deo super cardines terræ fundatori. Ego Moses Bar Samuel Bar Iebudab Ben Thibun è Granata in Hispania. Et complevi translationem eius in vigesima, in mense Elul anno quinquies millesimo decimo. Laus Deo.

¶ Quæ in vulgari charta ex comminutis reis pannis confecta scripta fuere anno hristi M. CC. L. nam is annus Hebraeis est
à mun-

à mundo condito quinquies millesimus decimus. Videtur autem Codex in quo hæc habentur in Patria, certè in Hispania à R. Mose Ben Thibùn scriptus, quemadmodum & Codices alii in eadem Escorialensi Bibliothecâ superstites, qui locorum Hispaniæ nomina in quibus ab ipso exarati fuerunt, præ se ferunt. Hæc autem charta, quamvis Hispanicis omnium antiquissimas sub finem imperii Alfonsi x. *Sapientis*, & Sanctii eius filii initia, id est ab anno M. CC. LXXX. ad M. CC. X. C. exaratas, totis minimùm xxx. annis antiquitate superet, tersior nihilominus, subactiorque & longe præ Hispanicis candidior est. Hinc autem pronum est coniecere chartæ ex pistis lineis pannis confectæ usum sub sæculi XIII. iniçia ex Africa, in qua è gossipio fiebat, in Hispaniam nostram invecum, in Meridionali eiusdem tractu qui Africæ obversus eidemque proximior est, præcipuè verò Granatæ, quæ à Mauris Regibus tenebatur, primum constitisse, lino videlicet gossipii, quo Hispani caremus, vicem supplente: indeque paulatim ad Christianos derivatum esse, qui proinde sub artis initia rudiores chartas crasfioresque & subnigras, nec cum Africanis aut Hispano Granatensibus comparandas nobis exhibuerunt.

AMPLISSIMO DOCTISSI-
MOQUE VIRO

FERRARDO MEERMANNŌ,
REIP. ROTERODAM. SYNDICO

GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS.

S. D.

NOlo pertinax videri: sed tamen, quæ
Tua humanitas est; patienter feres,
te qui in chartarum materia inquirenda Tuis
experimentis facile assentior, facti rem con-
firmare Tibi. Specimen chartæ Tractatus
ernardi de Gordonio fateris esse materiæ
neæ. Dicitur ille scriptus anno M. CC. XCIV.
is esse apographum: & quidem recentioris
manus. Sed homo doctus, qui ad me misit
specimen illud, postea quam responsum
uum intellexit, asseveranter affirmat, nullo
modo dubitandum esse, quin tractatus ille
scriptus sit eo anno: seque id optime scire.
hunc ad Te mitto alia duo specimina, quæ
examini Tuo subjicit idem amicus meus *Fran-
scus Perezius*.

PRO

PRO ADSTRUENDA CHARTÆ

LINEÆ ANTIQUITATE

IN Codice Chartaceo Toleranæ Ecclesie
Plut. 22. num. 2. cui titulus est: *Claudio*
Ptolomeo Quadripartito. Centiloquio. in extre-
mo ipsius folio legitur hæc nota Anonymi:

„NOTA. Conduxi domum Domini
„Præpositi : : : : :
„anno Domini MCCLXII. & fuit
„hoc : : : : :

„secundi anni in mense Januarii xi. die
„exseunte Januario. Et fuit terminus
„annorum x. & debeo sibi vel suo
„Procuratori solidos xxxv. pro pen-
„sione. solidos xx. in pascale resurrec-
„tionis Domini. & xv. in festo Sanc-
„torum omnium. & Sancius de Valle
„fecit inde publicum instrumentum de
„locatione.

„Solvi pro pensione primi anni solidos xx.
„Ramundo de Tamba vii. die ex-
„seunte Madio.

„Item dedi in eodem anno xii. die ex-
„seunte Novembre solidos xv. Ra-
„mundo de Tamba.

„Item

- „ Item solvi Domino Præposito pro pensio-
 „ ne domus anno Domini MCCLXIII.
 „ solidos xx. die vi. intrante Madio;
 „ & fuit iste annus secundus post con-
 „ ductionem.
 „ Item eodem anno secunda die exseunte
 „ Novembre solvi sibi solidos xv.
 „ Item anno Domini MCCLXV. solvi
 „ Domino Præposito pro pensione do-
 „ mus die v. intrante Madio solidos xx.
 „ Item eodem anno circa finem tertia die
 „ exseunte Novembre solvit Ihovanni-
 „ nus Præposito solidos xv.

NB. Manus ubique eadem est, quod vna
 ac perpetua characteris indoles suadet; tem-
 poris autem quo hæc scripta fuerunt ratio
 diversa, pro annorum scilicet diversitate, qui-
 bus ea in ephemeridas suas retulit scriptor;
 diversa enim occurrit in singulis §§. Stili acies
 atque atramenti color. Hinc autem & illud
 videtur confici, notam scil. de qua agimus
 autographam esse, iisdemque ipsis qui in ea
 designantur annis Christi MCCLXII. & seqq.
 Codici adscriptam; id quod etiam caracte-
 ris ipsius genius indicat; neque enim si scrip-
 tor aliquot postquam gesta hæc sunt annis
 Codici memoriter adnotasset probabile est
 G eum

eum mensium dierumque minutias usque adco in promptu habiturum; aut si alicunde in codicem transcripsit, uno potius eoque non abrupto scriptionis tractu apographum absolvisset, quod minimè præstitit. Vnum ergo inquirendum restat, siue charta, qua codex constat, e lino an potius è gossipio facta, cui rei periculo proprio comprobandæ præcisam ex inferiori solii, in quo nota scripta est, margine taniolam subiungere placuit.

In Codice Bibliothecæ Sanctæ Ecclesiæ Toletanæ cui titulus: Cuenta y gasto del Rey Don Sancho, scilicet huius nominis Quarti, Alfonso x. cognomento Sapientis filii, inter alia quæ certam præ se ferunt Eram Hispanicam ab Erâ mccc. xxxi. quæ prima omnium occurrit in Codice, & deinceps Pluteo 21. n. 29. habentur:

„ Sanctii iv. Castellæ Regis litteræ
 „ ad Regios per Diœcesin Toletanam
 „ Iudices directæ vt Archiepiscopus,
 „ Decanus, Capitulum & clerus eius-
 „ dem Ecclesiæ ac Diœceseos pro
 „ impensis in bello contrâ Mauros
 „ Granatenses & Abeniacobum sus-
 „ cep-

„ cepto factis, & faciendis tanquam
 „ pro communi Religionis ac Fidei
 „ causâ symbolam suam in pecuniâ
 „ numeratâ conferant. Sunt autem ut
 „ reliquum Codicis, Hispanico ser-
 „ mone scriptæ in Oppido Vallisoletî
 „ (¶ Valladolid) iii de Marco Era de
 „ MCCCXXXII. seu Christi anno MCCXCV.

¶ Autographus item videtur Codex isto, certè eius ætatis est, quam præ se fert, quod ex caractere atque univèrsâ ipsius faciè satis constat. Sistimus præcisam è folio, in quo Sanctii Regis litteræ continentur, tæniolam experiundo scil. gossipina sit an linea.

EXCERPTUM

EX LITERIS

ANDREÆ COLTÉE DUCAREL

dat, Londini xx April. CIOIOCCCLXII,

NActus sum his diebus nec sine voluptate legi *Admonitionem* Tuam de *Chartæ nostratæ seu lineæ Origine*: animus est mihi ea de re latius ad Te scribere; cum maxime

autem gravioribus obstrictus ac distentus negotiis, ubi propius hanc examinavero materiam, operam navabo, ut primam chartæ lineæ in hoc magno Britanniae regno, detegam introductionem; interea, Vir Nobilissime, illud Tibi indicare possum, antiquissimam id generis chartam, mihi huc usque visam, esse anni CIOCCCLXXXII. cuius custodia mihi, utpote Bibliothecæ Lambetanæ Subpræfecto, demandata est.

VIRO NOBILISSIMO
GERARDO MEERMANNO

S. D.

ANDREAS COLTÉE DUCAREL.

EX Epistola Tua, ipsis Kal. Febr. ad me data, lætus intellexi, Virorum Doctorum literas aliaque opuscula *de Origine Chartæ Lineæ* ad Te missa, propediem typis impressum iri. Gratissimum mihi fuisset, Vir Cl. eam in rem Symbolam quandam conferre, eumque in finem varia iam collegeram specilegia in argumentum futuræ Dissertationis, in qua
pro-

probandum susceperam, in hoc Angliæ regno plura varii generis inveniri monumenta vetusta, intra annos CIOCCCLXXXII. & CIOCCCXLVII. chartæ lineæ inscripta. Sed ecce causam impedimenti. Septem octove abhinc mensibus omnem lapidem movi, ut invenirem, qui notam mihi characteristicam, qua, tanquam certissimo argumento, charta Linea a Cottonica distingui posset, monstraret; quapropter quosdam Amicos consului, qui Societati, tum Regiæ Scientiarum, tum Antiquariorum adsciti sunt, itemque Præfectorum Musæi Britannici, imo, ut verbo dicam, omnes eos, a quibus suppetias quasdam hac parte expectare potuissem; frustra. Quum nemo hic reperiatur, cui differitas chartam Lineam inter atque Cottonicam adeo sit explorata, ut certi quid in hac re pronunciare auserit. Hoc paucis memorandum fuit, ut persuasus sis, Vir ill. absque huiusmodi notis & certissimis indiciis inter utrumque chartæ genus discriminis, inutilem prorsus in hoc argumento navari operam. dab. Londini XI. Febr. CIOCCCLXIII.

VIRO NOBILISSIMO
 ATQUE AMPLISSIMO
 GERARDO MEERMANNŌ,

S. D.

HENR. CANNEGIETER.

Lubens consilium Tuum ex Admonitione tua perspexi. Vellem a me illud promoveri possit, sed dubito fieri posse. Litteras admodum vetustas in civitatum Gelricarum & collegiorum Tabulariis adservari scio; sed erui inde posse ambigo. Videbo tamen, si qua ratione studiis tuis inservire queam. Si commo- do tuo fiat, quaeso Te, Vir Amplissime, Admonitionis tuae sex septemve exemplaria mittas, quae cum nonnullis communicem, non tantum nostratibus viris doctis, sed & cum uno atque altero Bibliothecario in Germania, quocum mihi commercium literarium. Sunt enim in ea regione, qui queruntur parcius hoc tempore ad se adportari libros, in his oris editos. Quae usque adhuc oculis
 usur-

usurpavi Diplomata, antiqua in his terris, in membranis scripta reperi, præter unum, quod est penes Baronem de Spaen, Curia Gelricæ Senatorem, scriptum in charta bombycina Wormaciæ anno CIOLXXVII. meminert eus scriptores rerum Gellicarum Pontanus & Slichtenhorstius, nec non Heda in Historia Episc. Ultraj. pag. 138. membranarum autem parabiliorem copiam hic fuisse puto ob numerosos pecudum greges, qui per Gelriam pascuntur. Vale dabam Arnhemæ.

V I R O I L L U S T R I E T
D O C T I S S I M O
G E R A R D O M E E R M A N N O
S. D.
H. W. Q U A L E N B R I N K.

O ccupato nuper in Tabulario Illustrissimi Ordinis Equestris Teutonici S. Virginis Hierosolymitanæ Diœceseos Trajectinæ (vulgo *ter Balie Utrecht*) mecum communicavit Cl. Bonnetus *Admonitionem* Tuam Latino idiomate conscriptam de Origine chartæ Lineæ his in terris usitatæ: ex qua intellexi,

Te plures easque graviore ob causas cupidum esse, cognoscendi vetustissimos libros Diplomata aliave eius generis monumenta in eiusmodi charta exarata, ut ita quam proxime detegas, quo tempore, ubi locorum, atque etiam, si fieri possit, per quem hodierna charta Linea inventa fuerit.

Itaque mitto Tibi, Vir Ill. consentiente Nobiliss. Casio, domus Teutonicæ, qua Trajecti est, Quæstore Generali, sub No. 1. veterem schedulam (*minute*) contractus conductionis in regione Gelrica in domo *Diederren* nunc *Dieren* conceptam ac scriptam in folio chartæ ex vetustis lini fragmentis confectæ, cui signum inditum *Libra*, sine anno, sigillo aut subscriptione, in hac quippe schedula verborum formula ante fuerat concepta, quam in ipsum contractus instrumentum transferretur; attamen vero ante annum CIÖCCCLIII. conscriptam fuisse oportet, quum aliud instrumentum sigillo munitum Scabinorum Teutobürgensium (*van Doseborgh.*) sub No. 2. anni CIÖCCCLIII. extet, unde adparet, Rabodum de Beyneme & Henricum eius filium, qui ambo in locationis instrumento memorantur, cum Præfecto Diederensi atque communibus domus Diederensis possessoribus dicto anno CIÖCCCLIII. in gratiam rediisse
(zyn

(*zyn vermoetsoent.*) Hinc uti etiã ex sequentibus verbis dicti contractus colligere datur, Rabodum de Beyneme & Henricum eius filium cum Præfecto ac domo Dierenfi bellum inimicitiasque suscepisse super locatione prædii Enghufani; quod bellum quum anno CIÖCCCLIII. compositum sit, necessãrio sequitur, contractum locationis, causam eius belli, tot annos ante reconciliationis instrumentum celebratum ac scriptum fuisse, quot bellum duraverit; quod quam diu duraverit, incertum est.

His accedit sub No. 3. mutilum ac vetustum exemplar literarum iudicialium Judicis cuiusdam Arnhemienfis & tractus Velaviensis, anno CIÖCCCLXIX. die S. Pauli conversionis in charta Linea exaratum, cui aliud signum, *florem* referre videtur, inditum est; ex quo certe liquet, fratrem Emondum de Boekholt, qui in contractus instrumento sub No. 1. *locator* mêmoratur, anno adhuc CIÖCCCLXIX. Præfectum domus Dierenfis fuisse: quod instrumentum sub No. 3. forte quoque, si quis coniecturæ locus datur, anno CIÖCCCLXIX. conscriptum videtur.

Insuper invenio schedulam denunciationis, in fragmine veteris chartæ, duos fere digitos lato totidemque manus longo conscriptæ, huius argumenti:

*Weyt Her Commendeur van Dyderen,
 dat Ic Dideric van Enghusen U Vyant
 wezen wil um des onregchts wil dat Ghi
 mi an mine Erfenisse doet en wil min ere
 daer mede verwaert hebben ic en mine
 knechte En ik Gysebet van der Heut,
 Johan van Heker, Evert de Rode Wil-
 lems Zone, Raelde van den Korenborst,
 Maes van Bruechusen, Johan Stocke,
 Herman van Enghusen Sweder Kalentier
 Lubbert van Bruechusen liever hebben
 Diederic van Enghusen dan U en willen
 U vyant wezen, wy en alle onse knechte,
 en daer mede wil wy onse ere bewaert heb-
 ben.*

Unde colligere licet, familiam Enghufanam
 inter ac Præfectum domus Dierenfis bellum
 magnamque intercessisse contentionem de
 possessione prædii Enghufani; quod utique
 ante inimicitias cum Rabodo de Beyneme &
 Henrico eius filio, qui tantum usufructuarii erant
 Præfecti Dierenfis, factum fuerit oportet,
 ita ut cogitare liceat, hanc schedulam cum
 septem istiusmodi aliis chartæ lineæ iam
 ineunte seculo XIII. aut sub finem seculi XIII.
 scriptas esse, atque inde conficere, in Gel-
 rica regione chartam lineam eo circiter
 tem-

tempore si non inventam, certe usitatam fuisse.
Trajecti ad Rhenum III. Decemb. MDCCCLXII.

JOHANNIS SAMUELIS
HERINGEN

IN GYMNASIO REGIO STETTI-
NENSI PROFESSORIS JURIS ORD

COGITATIONES

SALVO ALIORUM IUDICIO PROPOSITÆ
SUPER QUÆSTIONE

*Quo primum tempore hodierna
Charta, quæ ex fragmentis lineis
conficitur, inventa fuerit. Et
quamdiu ea in Pomerania fuerit
usitata? (editæ Stettini cis Ode-
ram MDCCXXXVI.)*

DOctæ observationes, quas Ill. Ludewigio in Diario Hallensi (die Hallischen Anzeiche) XIII. Febr. huiusanni MDCCXXXVI. Num. 7. de quæstione: *quo tempore hodierna charta Linea fuerit inventa?* benigne cum publico communicare placuit, & pro quibus Celebrissimo huic Viro jure meritam gratiam
re-

referre debemus, ansam mihi præbuerunt, in hanc rem maioris momenti paullo curatius inquirere, eaque occasione carissimæ patriæ nostræ Pomeraniæ rationem habere, in quantum huic rei ex hac Historia quidquam incrementi adferri possit.

1. Ac primo quidem aliis Eruditis Viris, quibus major hac parte pericia, inquirendum relinquo, an certum sit, & quatenus veritati conveniat, quod quidam Docti voluerunt, usum hodiernæ chartæ lineæ iam Eustathii ætate, qui medio seculo XII. post Christum natum Archiepiscopus Thessalonicensis claruit, Græcis non ignotum & usitatum fuisse, uti illud *Hofmannus in Tom. II. Continuatio- nis Lexici Universalis sub voce Papyrus p. m. 387. b.* auctoritate Salmasii & Vossii inferre voluit; qua de re hæc eius sunt verba:

„ Artem illam chartarum ex Papyro confi-
 „ ciendarum Eustathii iam ætate antiquatam
 „ fuisse, discimus ex eius Odyss. φ. ubi
 „ ξυλοχάρτια h. e. lingneas chartas Græcis
 „ recentioribus adpellatas tradit *chartas e pa-
 „ pyro*, ad differentiam chartarum, *quæ ex
 „ linteis conceptis ac contusis iam tum inter
 „ Græcos parari & in usu esse cœperunt.*
 „ Papyrus autem lignum vocabant, unde
 „ ξυλοχάρτια chartæ ex papyro. Calliodorus
 „ de

„ de papyro: *furgit Nilotica Sylva, nescio*
 „ *qua vacuitatē plena, plenitudine vacua,*
 „ *bibula teneritudo, spongeum lignum.* Vid
 „ Vossius de arte Grammatica Lib. I. c. 37.
 „ Salmasius ad Vopiscum in Firmo p. m. 709.

2. Quod si verum foret, maiori probabilitate existimandum esset, artem hodiernæ chartæ conficiendæ ex Græcia in Italiam & in primis quidem Fabrianum derivatam esse, de cuius chartarum fabricatoribus Ill. Ludwigius notabilem locum ex doctissimo quondam Icto Bartolo & quidem ex libro eius de insigniis & armis (supr. cit. in Admonit. Meerman. pag. 7.) ad partes citavit, ac simul probabiliter admodum demonstravit, siquidem huius consilio atque opera Academia Pragensis fuerit fundata sub Carolo IV. aliquot Chartarios Fabrianenses ab ipso inde Pragam evocatos fuisse, qui bonas chartas conficerent.

3. Num vero tum primum temporis charta in Germania fuerit fabrefacta, merito in dubium vocare licet, quum Boleslaus Balbinus in *Miscellaneous Regni Bohemiæ Decad. I. Lib. I. cap. 22.* docet, in Archivis Pragensibus Diplomata, quæ, uti evidenter patet, anni sunt CI0CCCXL. inveniri, atque ibidem quoque magnum molarum, in quibus charta

fabricata est, numerum commemorat, & simul addit, plurimum Boëmicæ chartæ in Hollandiam fuisse inde exportari solitum, ubi ea iterum molebatur ac reddebatur adhuc tersior.

4. Admodum itaque vero videtur simillimum, iam ante annum c1000. hodiernam chartam in Germania fuisse confectam & diu forte ante annum c1000. præstantissimam hanc artem, quæ maximam certè universo terrarum orbi utilitatem adtulit, & quo beneficio eius inventor omnem posteritatem sibi devinctam habet, sive ex Boëmia seu Italia in nostram Pomeraniam, divino favente Numine, translata fuisse.

5. Memini, me in Principis Volgastie tabulario aliquando videre vetustum admodum in charta exaratum exemplar contractus emptionis, celebrati anno post C. N. c10000xciii. die Mercurii post Catharinæ festum S. Virginum. Ubi in fine hæc verba exstant:

„ Auscultata & collata est præsens hæc
 „ copia per me Petrum Lubbecum Cle-
 „ ricum Caminensis Diœceseos, pu-
 „ blicum Imperiali autoritate Notarium,
 „ & concordat cum vero suo originali
 „ de verbo ad verbum quod attestor
 „ manu mea propria.

Quod

Quod exemplum iuxta omnem probabilitatem & rerum circumstantias haud ita multo tempore post ipsum contractus instrumentum conscriptum videri potest. Est autem in firmissima & perquam durabili papyro, quæ nunc iam CCXL. annorum est, obscuris valde litteris Monachorum more exaratum, & memoratur in illo instrumento emptio domus cuiusdam ac prædii. In veteri hac charta, quæ fere duorum & dimidii seculi est, observavi, signum longitudinis unius digiti referre Episcopalem pileum, in extremo pilei cacumine figura erat stellæ, proxime sub ea signum erat crucis, in utraque parte tres erant rotundi globuli conspiciendi, qui totidem gemmas indicasse videntur, in medio pilei Episcopalis rursus signum instar crucis adparebat, quæ duas similes ex utraque parte sibi proxime haberet, paullo inferius supra cavitatem, quæ caput tegit, erant quinque rotundi globuli seu gemmæ, supra quas linea ducta erat paullulum incurvata, in eaque septem huiusmodi signa V. sibi invicem coniuncta conspiciebantur, in quorum quarto sive adcurate in medio pilei Episcopalis rotundus globulus seu margarita erat collocata, supra quam parvum punctum erat positum, uti in hac tabula clare illa exhibentur.

Hæc .

6. Hæc charta Pomeranica fere CCXL. annorum ætatem superans, quæ procul dubio Camminensis Episcopi pileum referre videtur, clarissime nobis probat, iamdiu hodiernam chartam, quæ ex contritis Lini pannis conficitur, in usu fuisse, uti quoque meis oculis duo adhuc originalia Diplomata in charta exarata usurpavi, alterum cuiusdam Regis a. CIÖCCCXL. Lubecæ datum, alterum, quod scriptum complectebatur anni CIÖCCCXXXIX. ad illum Regem. Sed lubet periculum facere, an forte vestigia indagare queam, unde; certe probabiliter, demonstrari poterit, iam medio seculo XIII. tempore magni Interregni, aut sub finem seculi XIII. hodiernam chartam in Pomerania nostra in usu fuisse; quod hac argumentatione perficiendum puto; scilicet:

Quod si hoc & sequenti seculo Pomeraniæ Principes iam Proto-Notarios, Advocatos curiæ & Notarios curiæ, it. scriptores habuerint, omni probabilitate inde sequitur, iam tum quoque temporis usum hodiernæ chartæ invaluisse apud illos.

Posterius membrum plausibile inde ac vero simile reddo, siquidem Principes Pomerani per suos Consiliarios, Proto-Notarios &

Notarios Curiaë, *it.* scriptores non tantum τὴν συμμετείαν sive literarium commercium cum aliis Aulis exercere potuerint, nisi & iudicialia Protocolla atque decreta, sententias, testium examinationes & eiusmodi alia rite expediverint, aut per suos Aulæ Advocatos iudicialia enunciata ad Protocollum aliasve scriptuarias propositiones fieri curaverint; quum itaque tanta actuum Iudicialium & extrajudicialium copia haud facile patitur, ut credamus, ea omnia in solis membranis aut Pergamenis comprehendi potuisse, quippe quod nimis sumtuosum, nimis tardum ac difficile futurum fuisset, in primis quum crebro etiam privati atque interdum homines pauperes querelas suas, supplicata & memorialia ad Principale Iudicium per literas offerre debuissent videntur.

Nunc autem prius membrum luce meridiana clarius ex historia Pomeranica, & antiquissimis Diplommatibus, fide dignissimis, hoc modo probare adnitar:

- (a) Notum est, Barvotenses seculo iam XIII. iurisdictionem urbanam Stettini Scultretos administrasse, & in Diplommate Barnimi I. dato Stettini an. CIOCCCLXIII. IV. Calendar. August. quod mæx *Enar-*

rationi Historicæ de templis S. Mariæ & S. Ottonis in fine sub Num. 1. est additum, expresse nominatur: Henricus Barvot Scultetus.

- (b) Huius iterum fit mentio in Diplomate dato Viritii (Griefnagen sive Greiffenhagen) a. CIÖCCLXI. XIII. Cal. Mai. sub Num. 11. quod per manum Arnoldi conpositum est.
- (c) In Diplomate Ducis Barnimi I. dat. a. CIÖCCLXVI. prid. Januar. sub. Num. VI. in citato libro expressis verbis nominatur: *Wittekin Advocatus noster Stettini.* item *Arnoldus Curie nostræ Notarius.*
- (d) In Diplomate Johannis, Ottonis & Conradi Marchionum Brandenburgensium, dato Gyrswaldæ a. MCCLXIX. mentio fit: *Notarii Franconis.*
- (e) In Diplomate Barnimi I. dato Stettini anno Christi CIÖCCLXXVIII. nominatur *Rudolphus de Bebekow Advocatus, & Magister Rudolphus noster Notarius.*
- (f) In Diplomate Bogislai Ducis Sclavorum dato Stettini an. CIÖCCLXXXIII. VII. Cal. Junii sub Num. VIII. in citato libro memoratur: *Bernardus noster Capellanus & Notarius.*

- (g) In Diplomate Hermanni Camminensis Episcopi dat. Pyrethii (Pyritz) anno CIÖCCLXXXVI. sub Num. IX. in cit. lib. mentio fit *Hilbrandi Notarii nostri*.
- (h) In Diplomate Ducis Bogislai, dato Stettini, anno CIÖCCLXXXIX. Calend. Martii sub Num. III. in cit. lib. expresse nominatur *Henricus Justus Advocatus & Tydemannus de Anslým Magister Camerarius*.
- (i) In Diplomate Ottonis Ducis Sclavorum & Cassubiæ dato Stettini anno CIÖCCLXXXVIII. III. Kal. April. sub Num. VI. in cit. lib. nominatur *Henricus Scultetus Stettinensis*, it. *Gotfridus scriptor*. In fine autem Diplomatis hæc leguntur verba in apographo chartaceo: *Auscultata & fideliter revisa est hæc præsens copia, quæ cum vero suo sigillato originali de verbo ad verbum verissime & rectissime concordat. Ego Laurentzius Scheybe, sacra Apostolica autoritate Notarius Publicus, ad omnia præmissa legitime requisitus, protestor hæc manu mea propria*.
- (k) In Diplomate Ducis Barnimi III. super instauratione & Confirmatione Bonorum S. Ottonis dato Stettini
an-

anno CIÖCCCXXXVI. feria tertia intra octavas Sancti Ottonis sub Num. x. in cit. lib. nominatur *Albertus Prior noster Proto-Notarius.*

- 1) In Confirmatione duorum Principum Pomeraniæ Schvvantebori & Bogislai super omnia bona Ecclesiæ S. Mariæ Stettini, data Stettini a. CIÖCCCLXXIII, in die Ascensionis Domini nostri Jesu Christi sub Num. XII. in cit. lib. nominatur *Henningius de Schwerin. Advocatus noster in Uckermündis. Henricus Watow. Advocatus noster ultra Oderam. Arnoldus Malchow. Proto-Notarius noster.*

1) sine apographi huius Diplomatis, uti in indice donationum Divæ Mariæ in charta to invenire licet, sequentia exstant verba. *Et præsens auscultata copia cum vero suo antico Originali sub sigillis Principum summatorum de verbo ad verbum concordat, Martinus Rhode sacra imperiali autoritate Notarius in bonam fidem & testimonio mea manu propria subscripsi.* Ex detratris itaque rerum circumstantiis verum est, iam seculo XIII. & XIII. usum Chartæ Lineæ in Pomerania cogni-

tum & usitatum fuisse, neque igitur Melchior Incoferus perperam arbitratus fuit, quando in literis, quas ad Leonem Allatium scripsit, quæque Animadversionibus eius ad Etruscas Antiquitates insertæ sunt pag. 94. dicit: *Charta nostra centesimum ab his lustrum vix numerat.* nec scio, an Dempsteri opinio hac de re in Commentario ad Inst. Lib. II. Tit. I. §. 33. omnino sit reiicienda, qui tradit, papyrum, quæ ex pistis filis sive lineis fragmentis conficitur, brevi ante tempora Accursii, inventam esse. atqui Accursius, teste Gravina de Originibus iuris Civ. §. 155. p. m. 185. anno CIÖCCXXIX. diem obiit supremum, annos natus LXXVIII. adeoque annus eius natalis incidit. in annum CIÖCLI. cum ergo huic conferatur Salmasii & Vossii opinio supra §. I. memorata, quod nimirum Eustathii ætate, qui medio seculo XII. Archiepiscopus Theßalonicensis floruerit, usus chartæ ex papyro seu ligno sit abrogatus, & eius loco apud Græcos charta ex detritis & contusis fragmentis lineis sit introducta Vid. Hoffmannus in Lexico Universali in supra allegato loco, Dempsteri assertum quodam modo adcurate cum memorata inventæ chartæ hodiernæ Epochæ conspirat.

7. In Annalibus Francorum Victoriani Mltis anni Christi clocviii. hæc dicuntur extare verba : *Hoc tempore facta est Charta Charitatis a. S. Stephano Cisterciensi Abbate & aliis xx. Abbatibus, autoritate sigilli Apostolici confirmata. Sic dicta est prima Cisterciensis Monasterii Institutio, quod Caritatem undequaque saperent illius Decreta, ut ait Clemens IV. vel ut Calixtus II. quod omnium tam Abbatum & Monachorum (eiusdem Ordinis) quam Episcoporum, in quorum Parochiis prima illorum Monasteria constituta fuerant, consensu ac deliberatione communi ac mutua caritate sancita fuerint.* Vid. Carolus du Fresne in Glossario. Quum itaque cum tot centenis imo millibus Fratrum Societatis Cisterciensis Ordinis, qui hanc *Chartam Charitatis* tanquam cimelium quoddam venerati fuerint, sine dubio ex Originali *Chartæ Charitatis* instrumento, apographa communicata fuerint oportet, ut decreta primæ ac originariæ institutionis suæ, quæ perquam communem charitatem suadebant, probe perciperent, animoque inbiberent, non potest non esse vero simile, hæc apographa ipsis in charta, quæ ex filis vetustis linteis fabricata est, seculo XII. & XIII. data esse, partim quum Typographia longo de-

mum tempore post inventa fuit, partim, quum nimium sumtuosum, tardum ac difficile admodum futurum fuisset, in Pergamenis aut Membranis Apographa illa cum centenis imo millibus hominum eius Ordinis communicare. Et cur tandem sine causa a propria & nativa significatione vocis *Charta* absque necessitate deflexissent, atque ea promiscue membranas & Pergamenas comprehendissent, quum iam supra sub No. 1. & 2. & 6. auctoritate Doctissimorum virorum probatum sit, confectionem Chartæ lintæ iam seculo post C. N. XII. non tantum non ignotam, sed & usitatam fuisse? imo admodum videtur probabile ex Græcia in Italiam usum eius derivatum fuisse, atque inde iam a multis retro seculis in Germaniam, Galliam, Hispaniam, Hollandiam & Angliam transferri potuisse; unde & Anglis nota est *Magna Charta*, sacrum illud Diploma anno IX. Henrici III. quo Regni Angliæ libertates (multo sanguine & bello funestissimo partæ) confirmantur. Vid. Henric. Spelmann. in Glossario Archæolog. ex quo Autographo dubitandum non est, quin multa Anglorum millia exemplar acceperint.

8. Quoniam autem Pomeranicus Dux Bogislaus X. anno MCCCXCVI. ex Palæstina
 per

per Græciam & Italiam in Pomeraniam redierit, atque ex Italia celebrem Ictum Petrum de Ravenna Professore Juris in Academiam Gryphiswaldensem evocaverit. Conf. *Discursus meus historico Juridicus de Origine, natura & Jure feudorum Pomeranicorum. edit. Gryphiswaldiæ anno 1711. §. 21.* (hoc Compendium Juris Mstum mihi Celeb. Historicus Burchardus Gotthelf Struvius anno 1703. in Academia Jenensi indicaverat) verosimile est, opera ducis Bogislai x. & Icti Petri de Ravenna quosdam optimorum & peritissimorum chartariorum Fabriano in Pomeraniam excitatos esse, qui artem conficiendæ chartæ, licet iam antea illic cognitam, eo melius excolerent eamque, quo plures emtores allicerent, in floridiorem statum perducerent; scribit enim Angelus Rocha in Libro *de Papali Romana Bibliotheca* pag. 382. (teste Zeidlero in Epist. 36. Cent. 3. p. m. 267.) *Italas chartarum molas ceteris omnibus solere præponi, & Fabriani cuncta chartæ genera atque optima in primis autem chartam PAPALEM, IMPERIALEM & REGIAM, uti vocant, in hac tantum urbe confectam fuisse, at minorem chartam Foligni fabricatam cunctas alias bonitate præstare, licet alioquin charta Lugdunensis magni soleat æstimari &c.*

9. Quum autem Hoffmannus in Lexico Universali sub voce *Basilea* testatur, Michaëlem & Antonium Galliciones anno demum CIÖCCCLXX. artem chartæ ex detritis linpannis conficiendæ Basileam adtulisse, scrupulum mihi movet, cur non nobilis hæars dudum ante ex Italia & Fabriano, quæ multo propior Helvetiæ adiacet, quam Hispania sive Gallicia, Basileam fuerit perducta quam quod anno demum CIÖCCCLXX. ea e Gallicia illuc fuerit translata, unde & Ill Ludewigius hanc Mylii observationem in *Horto Philosophico sub voce Papyrus*, utpot infirmo argumento innixam, sine crisi non præmittendam censuit, cum ipse primus Archivarius testimoniis ex Magdeburgico Tabulario testetur, iam Caroli IV. temporibus anno CIÖCCCL. certissima monumenta chartæ lineæ inscripta inveniri.

10. Quum ergo supra probabiliter ostendiam sec. XIII. & XIV. chartam, quæ ex vetustissimi fragmenti conficitur, in Pomerania usitatum fuisse debere, nolo tamen cuiquam hanc opinionem obtrudere, multo minus alios, qui aliter de hac re sentiunt, refutare, sed potius omnes Historiæ Pomeraniæ amatores quam amice rogatos volo, ut si quæ monumenta Pomeranica aut Marcomannica sec. XIII. & XIV

in charta exarata ipsis innotuerint, ea luci publicæ exponere non recusent. Stettini d. XVIII. Mai CIOIÖCCXXXVI.

Postremo hic corollarii loco addere lubet epistolam, quam Chartarius molæ Regiæ Hohenkrugensis, C. W. Münch, XXI April. huius anni mihi scripsit, quæ ita sese habet.

Ut desiderio tuo faciam satis, Vir Reverende & Nobilissime, his super argumento inventionis Chartæ lineæ, quantum ad meam pervenerit notitiam, respondeo:

1. Quisnam primus chartæ Lineæ inventor exstiterit, iuxta scio cum ignarissimis; nec facile crediderim, quemquam nostratum fore, qui nomen eius & domicilium aut ubi terrarum commoratus fuerit, certo significare possit.

2. Fuit autem hoc modo inventa (licet forsâ breviori via alio modo ea inveniri potuisset) in eo tamen omnes ubivis gentium antiqui ac periti chartarum fabricatores consentiunt, quod a Romano quodam Clerico primo inventam fuisse narrent: qui posteaquam cum fratribus suis inimicitias suscepisset, & tædio confectus in cellulam suam descendisset; casu nescio quo fragmen aliquod lini dentibus suis omnino cominuerit & maceraverit; dein animi ægritudine nescius quid faceret, comminutam banc

materiem parieti adfixerit, eamque tenuatam quum post aliquot dies forte offenderet, videbat aridam esse & chartæ referre speciem: ungu pollicis itaque eam lævigat, & periculum facit, an atramentum patiatur; ubi illud successu non caruisset, in eo maxime intentus est, numquid excogitari possit, quo minus in posterum plumbum & cera ad scribendum foret adeo necessaria. Sumit itaque linum & in frustra secat, dein in maiori mortario tamdiu aqua pinsit, donec omnino maceratum pulvi fieret simillimum, tandem materiam eam in tabula lini atque adtenuat & siccata mallei pulsu, sicut quod credibilius, ligno assere, eam lævigatam reddit. Quum ergo comperiat, bonam chartam esse, ac pinsendo materiem posse comminui eum in finem omnes intendit nervos, ut machinam quam inueniat, quæ vi aquarum moveatur quæ tamen cum hodiernis molis nil quidquam simile habuerit. Et siquidem forte ea in regione folia arboris Papyri (*) fuerint in scribendo usitatissima, inde quoque nomen retinuit ubinam vero aut quando illud acciderit, nobis ignotum est.

3. Quo seculo & anno in Pomerania nostra prima charta fuerit confecta, indicare non pos.

(*) Vid. Pancirollus de reb. noviter reperti. Tit. XIII. & Melchior Guilandinus in Doctissimo Tractatu de Papyro.

*sum, neque ea de re quidquam aliud mihi
otuit, nisi quod*

4. Anno CIOIO. prope Stolpiam in Pomera-
: Citeriore abavus meus (natione Suevus, qui
lisburgi artem edoctus fuerat) eo tempore
vitaverit, fuit tamen iam antea ibidem
olpiæ nimirum) charta fabricata. Post
m avus meus, dictus Andreas Pirast anno
IOCXLVIII. ibidem artem illam exercuit, qui
yburgo in Saxonia oriundus erat: quænam
o antiquissima sit in Pomerania mola, ig-
o, utrum Stepenitensis an vero Stolpiana;
erum anno CIOIOCXCVIII. non procul hinc
iqua mola fuit, quæ tamen eo quoque tem-
e destructa est; quæ quamdiu steterit, scire
ueo. Sed hæc sufficiant &c.

Hohen-Krug. d. XXI. April CIOIOCCXXXVI.

C. W. Münch.

JOH. SAM. HERINGEN

APPENDIX. SIVE. PROBATIO. QVA

C O G I T A T I O N E S

ANTEHAC. PVBLICATÆ. DE. VSV. CHARTÆ
LINEÆ. STABILIVNTVR. ET. ADSTRVNTVR

Postquam Cogitationes meas de inven-
 tione chartæ lineæ eiusque usu in Po-
 merania in lucem protruseram, fautor qui-
 dam meus & amicus eximius mecum commu-
 nicavit antiquissimum exemplar apographum
 Confirmationis cuiusdam Camminensis Epis-
 copi, Henrici de Wacholt *d. Anno* cīccccxv.
Dominica Oculi, de donatione quapiam,
 quæ ab Episcopo Hermanno iam anno
 cīccclxxxix. Abbatissæ & Virginum Sacra-
 rum Conventui Coslinensi fuerat facta. Quod
 vero antiquissimum hoc exemplar brevi
 post ipsum Henrici autographum a Monachis
 conscriptum sit, liquido satis adparet ex
 prisca scribendi forma, quæ seculo xiii. &
 xiv. convenit; patet quoque ex signo chartæ,
 quod insigne gentis Episcopi Henrici de Wach-
 holt, ostendit & ex signo Crucis, quod Epis-
 copatum indicat, uti in hac figura exhibentur.

Quan-

Quandoquidem vero, teste Micrælio P. II. L. 3. p. m. 413: edit. novæ num. 19. Henricus de Wacholt x. Camminensis Episcopus a. cīōccxcix. creatus fuerit, circa eum error admissus est in *Lexico Nobilium*, quum ibi annus cīōccciv. ipsi adscribatur: & sicuti album tauri caput in cæruleo scuto ei adtribuitur, Vid. Micrælius l. c. p. 484. ita & hæc figura *caput tauri* ostendit, & supra caput intra cornua oblongam lancem, in cuius apice signum Crucis est positum; unde nil aliud conficere licet, nisi quod hæc figura chartæ impressa Episcopi Henrici de Wacholt insigne gentis, signum Crucis autem Episcopatum referre videatur. Quum itaque huic Episcopo Henrico de Wacholt anno cīōcccxvii. mortuo Conradus iv. eodem anno successus fuerit, (Vid. M. Michaëlis Züllichii *Histor. Episcop. Cammin.* §. 13. & 14. nam a veritatis tramite deflectit B. Micrælius, quando scribit Conradum iv. anno demum cīōcccxxix. ipsi successisse) admodum credibile est, intermedio temporis spatio ab anno cīōcccxv. usque cīōcccxvii. antiquum huius instrumenti apographum charta Episcopali, in qua insigne Henrici de Wacholt inditum, conscriptum, chartamque tempore Episcopi Henrici confectam fuisse: ac per consequens hæc charta Pome-

panica annos iam quadringentos superat. licet autem dura videatur ac firma, diurnitate tamen temporis primum tegumenti folium, in quo præcipue dictum signum, uti & in reliquis foliis, clarissime adparet; passim perforatum scissumque est, & primum etiam atque ultimum folium multas ex ligno maculas contraxit; interiora autem folia nitida omnia & optime sunt conservata. Quod si iam in Pragæ Tabularii laudem dici queat, in eo adseruari monumenta chartæ lineæ inscripta an. cccccxl. nostra Pomerania gloriari iure poterit; in ea inveniri chartam lineam, quæ certissime inter annum cccccxv. & cccccxvii. exarata est; & forte posterior ætate plures eiusmodi in lucem protrahet. Si in Mægdeburgicis Archivis inveniantur monumenta chartacea anni ccccc. temporis Caroli vi. in Pomerania nostra longe existat instrumentum vetustius; & eorum temporum; quibus Fridericus Austriacus & Ludovicus Bavarus inter se de potestate & dignitate Imperiali contenderent; si quis Bisileam laudaverit, quod Antonius & Michaelis Galliciones anno cccccix. primum nobiliori hanc chartæ fabricandæ artem illuc adtulissent; maiori jure nostra Pomerania gaudebit; chartam hac in regione iam ante con-

-c/I I fec-

festam esse, quam tres Helvetiæ pagi (*Can-
tones* vocant) Uri, Switz & Underwalden
 .xii. Decembr. c. l. cccc. xv. Brunnam con-
 venerunt, & fedus, quod ad certum tem-
 pus inter ipsos initum fuerat, perpetua-
 verunt. Juxta hinc quoque adparet, Mel-
 chiorum Incoferum (Vid. §. 6. Cogitatio-
 num mearum pag. 116.) rectissime judicasse,
 quando tradit, *chartam nostram centesimum*
Lustrum vix numerans. Et metum quoque
 magis adhuc confirmatur argumentum, quo
 supra §. 6. probabiliter demonstravi, iam
 seculo xiii. & xiv. in Pomerania usum chartæ
 lineæ satis cognatum fuisse. Licet sane vi-
 deam, nihil certi ex eo argumento confici
 posse, neque eum in sententiâ a me propositam
 est, rem tamen admodum reddit verosimi-
 lem, atque, si cetera argumenta adminicu-
 latis, que ante hæc omnibus paragraphis
 adduxi, simul ponderemus atque omnia ad-
 tento oculo consideremus, observantes etiam
 seculo xiii. & xiv. in judiciis nondum solem-
 nem illam iuris processum obtinuisse, qualis
 post. sec. xv. quum usus iuris Canonici &
 Papalium Decretalium magis magisque pro-
 pagatus fuit, exerceri cepit, nonno facile
 negaverit, etiam ante constituta iudicia se-
 culo iam xiii. & xiiii. formam quandam

Processus, certe quoad substantialia & accidentalia ex ipso iure naturæ vel gentium profufluentia, in Pomerania observatam fuiffe, ac propterea exeunte fec. XIII. hodiernam chartam in foro ufitatam fuiffe, clariffimata in modum testatur, quod in principio ex apographo huius Diplomatis anni **CIÖCCÖXV. Dominica Oculi**, & ex signo ante quadringentos annos durabili huius chartæ impresso latius demonstratum est. Sed quum eiusmodi charta anni **CIÖCCÖXV.** in Pomerania inventa fuerit, quæ insigne genis Caminensis Episcopi Henrici de Wacholt ostendit, hic autem anno **CIÖCCÖXIX.** Episcopali dignitate honoratus sit, forte iam ante eius tempora seculo XIII. eiusmodi charta siye Stolperfi seu Stepenitzenfi mola fabricari potuit, quippe aliquot tantum miliaria a posteriori loco distat Gülſow, ubi Diploma hoc exaratum fuit, quodque Episcopus Henricus de Wacholt emptione sibi comparaverat, quæ antiq. postea temporis pacto Belgariaco fuit confirmata, Vid. Micraëlius p. m. 413. seq. edit. nove.

Tandem, cuius supra mentio injecta fuit, anni **CIÖCCÖXV. Dominica Oculi** hic adungere placuit Diploma, cui causam dedit privilegium Episcopi Hermanni dat. an. **CIÖCCLXXIX.**

quod confirmatum postea fuit constitutione Episcopi Henrici de Wachoht, atque ita de verbo ad verbum legitur.

Nos Henricus DEI gratia Caminensis Episcopus una cum consensu honorabilium virorum Dominorum Hildebrandi Prepositi, Conradi Decani, totiusque nostre Ecclesie Caminensis Capituli, predictis Abbatisse & Conventui in civitate Cussalin, in recompensam viginti mansorum in Villa Mölne sitorum quos nobis & Successoribus nostris bonanimo demiserunt, proprietatem quadraginta mansorum infra fluvios Radüge & Raduske ubicunque comparare poterunt damus, contulimus & dimisimus cum sua Jurisdictione perpetuis temporibus pacifice ac secure possidendam, hujus modi nihilominus recognitionem & donationem quam a venerabili patre Domino Hermanno nostro Predecessore devotis virginibus Deifice & rationabiliter cognovimus fore factas, una cum nostra donatione predicta ratificamus & in nomine Domini confirmamus, per presentes inhibentes sub Pœna anathematis, ne quispiam prefatam piam donationem seu recognitionem ac nostram Confirmationem, infringere, molestare, aut perturbare ausu temerario audeat quoquo modo. Testes autem hujus nostre confirmationis & donationis sunt

*Sunt honorabiles VIRI, Domini Hildebrandus
 Prepositus, Conradus Decanus, Fridericus de
 Eyckstede. Johannes de Wacbolt. Magister
 Johannes. Magister Heiso Cantor, nostre
 Ecclesie Canonici, Gottfridus Decanus &
 Herderus Canonici Colbergenses. Nobilis vir
 Hermannus Comes de Eversten. Hasso de
 Wedele. Luchto Senior. Wedelstede. Reima-
 rus de Wustenyge, Thetzeu noster Advocatus,
 milites. Teslaus de Beuenbusen. Stephanus de
 Kerkovv, Famuli, & quam plures alii fide
 digni. In evidentiam omnium promissorum
 presentem Literam nostro & Capituli Ecclesie
 nostre Caminenssis sigillis fecimus communiri.
 Datum Gulssov Anno Domini M. CCC. quinto
 decimo in Dominica qua cantatur Oculi mei
 &c.*

1737 OBSERVATIONES

VIRO ERUDITISSIMO AC
LONGE CELEBERRIMO

JOANNI DAVIDI MICHAËLIS

CONSILIARIO AULICO;

PHILOSOPHIÆ IN ACADEMIA GOT-
TINGENSI PROFESSORI AC SOCIE-
TATIS REGIÆ SCIENTIARUM
DIRECTORI

S. P. D.

GERARDUS MEERMAN.

Quum anno fere abhinc inclyta vestra
Scientiarum Societas tanto me afficeret
honore, ut in numerum externorum Sodalium
me cooptaret, eam mihi inpositam
legem memini, ut unam alteramve commen-
tationem, vel certe literas de selectiori aliqua
materie ad eam transmitterem. Gaudeo itaque,
Virorum Lectissime, natum iam mihi
argumentum *de Chartæ Lineæ Origine &
Antiquitate*, quod ipsa vestra Academia Eruditorum
non tantum scrutinio, sed & præmio
dignum censuit. Nosti, Vir Cl. me laudabili
hoc

c exemplo incitatum iam aliquo abhinc
 nore ea de re in publicum emisisse *Ad-*
nitionem, qua rerum Antiquarum Studiosis
 calcar, quantum pote, addidi, & viam
 intravi ad quæsitâ maiori cum facilitate
 restiganda. Specimen hoc exinde per om-
 s Europæ partes ad Viros Literatos, præ-
 tim quibus Bibliothecarum vel Archivo-
 n demandata est custodia, sparsi. Respon-
 nen, quæ aliquid subsidii lucisve contine-
 it, ex sola, quod mirere, Germania vestra
 ue Hispania recepi. Ut igitur tum publico
 siderio satisfacere, tum promissi fidem
 verem, initio constitueram excerpta ex
 i literis, relatione quadam comprehensa
 ribus Diariis, in primis Actis Eruditorum
 nsiensium, inferenda committere; verum
 bene perpenſa consilium mutavi repertis-
 e, præsertim in Cl. Greg. Maiansii, Viri
 nmi, Epistolis tot elegantibus atque lectis-
 nis Observationibus, satius esse duxi, si
 nes noticiæ literariæ typis integræ trade-
 ntur: sed quum ipse aliis negotiis essen-
 cupatus, illarum editionem, partimque
 iam interpretationem Latinam commis-
 cobo van Vaassen, Juveni Doctissimo,
 i quantopere studium Antiquitatis bona-
 inque Literarum & æstimet & colat,
 I 4 pro-

proxime ostensurus est elaboratissima de *Censu Lustrali & Censoribus Populi Romani* Diatriba, ad quam conscribendam primum ipsi hortator, mox quoque e supellectile nostra libraria adiutor existit. Quos vero ex Commercio hoc epistolico fructus perceperim, paucis, Vir Cl. accipe. Antiquissimum Germaniæ (quo nomine Inferiorem quoque hic includo) monumentum in charta vulgari exaratum pag. 13. memoraveram anni 1700. *Biblia* scilicet *Rhytmica* Jacobi Maerlantii; hoc vero antiquiora nunc indicarunt Amici. Quocirca primo recensenda esset loco papyrus anni 1700. a Poppe-witschio pag. 48. e tabulario civico Vindogracensi, nisi Vir ille Clarissimus id satis dubitarent scripisset, atque ita incertum relinqueretur, num verum tempus exaratae chartae memoria tenuerit. De fragmento chartae anni 1700. quod novissime Ill. Baro Senckenbergius transmisit in literis, datis Viennæ die XII. mensis proxime elapsi, uti ipse nihil desinivit Vir Summus, ita, quid statuum ipse anceps hæreo; fateor eam & corpulentam quidem & bene contusam esse, quod pro genere lineo militaret; sed obstare dixeris, quod tantopere lævigata sit, adeoque ad Bombycinam materiem propius accedat,

dat. & forte statui illa posset, quod nuper in mentem venit, esse mixti generis. Certiora videntur, quæ Cl. Gottschedius pag. 18. seq. & Doctiss. Belius in Observ. pag. 24. ambo testati sunt de libro *Rhythmica Bibliothecæ Paullinæ Lipsiensis* anno cccccxii. in vulgari charta scripto, qui quum viri sint & peritissimi & hac in parte sibi concordēs, de rei veritate non est, cur tantillum dubitemus: atque ita haud erit necessarium, ut operose inquiramus, utrum Diploma Chartaceum Longolianum pag. 37. seq. sit Friderici I. num. vero II. Augustensis Episcopi; siquidem salva ipsius Cl. Longolii opinione, illa charta annum fere cccccxii. haud excederet. Quæ porro Cl. Heringius in Dissertatione, anno iam huius seculi xxxvi. Stettini typis impressa, sed quod rarior sit, ad calcem huius opusculi adiecta pag. 105. seqq. pro Chartæ Lineæ antiquitate in primis in Pomerania adtulit, ita sunt comparata, ut satis evincant, Auctorem illam cum Bombycina passim confudisse, tametsi fieri possit, ut apographum instrumenti Henrici de Wachold pag. 130. re vera sit generis lineæ; quod vero quum intra annos cccccxvi. & cccccxvii. collocet, omnino verustate libro Lipsiensi cedit.

De Instrumentis eadem Traiecto ad
num. per Cl. Qualenbrinckium ad me
obseruo, ea quidem ex genere esse
muni, nec tamen aliquid novi nos di-
quum medio fere seculo xiv. sint.
(Vid. pag. 102. & seqq.) atque idem
tiora illis, quæ in *Admonitione* me
recensueram.

Jam vero transire licebit ad Chartæ
in Hispania originem, nec tamen ho-
repetam, quæ ad ternas Maiansii lites
xxiii. Septembr. anni præteriti (pag.
seq.) rescripti, quandoquidem circa tra-
sa a Viro Cl. Specimina non est, cur
sententiam nunc mutem; at enim ve-
tasta prætermittere non possum argu-
quæ post modum & ab eodem Viro E
& a Cl. Perezio pro afferenda istius
antiquitate mihi mota sunt. Charta
anni cccccxvii. a Cl. Maiansio xvii
Decembr. anni præcedentis transmissa
pag. 86.) cui *Forficis* signum chartarius
fuit, certissime est linea, at nimis, u-
fentis recens; huic vero similem esse
tam vocabularii Monasterii Silensis, ex
seculo xii. conscripti, supponit non
Vir Doctissimus.

Perezium porro in *Notitia* pag. 90. seq.
 ad Codicem Hebraicum Bibliothecae
 scurialensis scriptum Granatæ anno
 in charta Linea vulgari; at, quod
 n, nullum exinde fragmentum ad
 t, unde rei veritatem confirmaret;
 a convenit ipsi loc. cit cum Cel.
 o, quum Perezium opinetur, usum
 Lineæ in Hispaniâ fec. XIII. ineunte
 , Maiansius vero eum longe adhuc
 rem statuit. Deinceps vero Perezium
 chartæ Specimina (Vid. pag. 94.
 sit, unum e Ptolomæi Quadripartito,
 anno post C. N. CIOCCXLII. & seq.
 chartam ego nullus dubito, quin Bom-
 sit accensenda; alterum autem ex
 hispanico anni post C. N. CIOCCXCIV.
 si tam clare materiem non exprimat,
 & ob colorem & quod lævigata sit,
 idetur ad Gossypinam quam Lineam
 accedere, imo forte, quem ad
 Senckenbergiana, cui tamen firmi-
 edit, mixti est generis.
 nulare autem in totâ hac re non pos-
 e id, quod in *Admonitione* mea pag.
 bo notaveram, experientia ulterius
 esse, dari nimirum Chartæ species
 XIII. exeunte & XIV. exaratas, in
 qui-

quibus distingui probe non potest materies, num linea sit, an vero gossypina; quod & de antiquissimis Angliæ monumentis in charta scriptis mihi nuper significavit Cl. Ducarel-
lius in epistola xi. Febr. huius anni pag. 98. & seq. Atque hinc factum arbitror, ut nullæ ex Gallia, Italia aliisque Europæ oris notitiæ literariæ super hoc argumento ad me pervenerint, quod antiquiora illa chartarum genera distingui haud facile potuerint. Erunt fortasse viri artis Chemicæ periti; qui particulas chartæ separare, atque ita certissimam differentię notam inter utrumque chartæ genus detegere poterunt; quam tamen in rem nostrates huc usque compellavi frustra; Eo vero ni perducere res queat, verendum est, ne tempus locusque inventæ chartæ Linæ detegantur unquam. Imo quum reperta nondum sit chartæ species antiquior anno 1700. quam Epocham huc usque antiquissimam Bulletti fide in *Admonitione* pag. 14. statueram, illico sentis, Vir Cl. petitioni meæ satisfactum nondum esse, & forte satisfieri non potuisse. At quum ita sese res habeat, præmio, quod constitueram, honorandus mihi videtur ille, qui, etsi rem ad liquidum perducere non potuerit, attamen & summo iugenti acumine & maiori præ ceteris Erudi-

tionis apparatu ad hanc materiam exornan-
 m accessit, Majansius inquam noster, orbis
 terati, præsertim Hispanici eximium decus.
 Quandoquidem vero Illustrissima Gottin-
 nis Societas pari liberalitate Viros Doctos
 enucleandum hoc argumentum compella-
 , mei esse putabam officii, ut, quas
 cufas hic vides, Virorum Eruditotum rela-
 nes, additis ipsis etiam, quæ receperam,
 teris chartæ Speciminibus ad Te, Vir
 leb. mitterem; Eruditissimi illius Soda-
 i Tuumque in primis de tota hac re porro
 spectans iudicium. Vale, Vir Incompa-
 bilis, meque inter primos Nominis, Eru-
 tionis ac Virtutum Tuarum æstimatores
 be. Dabam Rotæradami d. iv. April.
 MDCCCLXIII

NOBILISSIMO, ET ERUDI-
TISSIMO VIRO

GERARDO MEERMANNO

PRIMARIO SYNDICO
ROTTERODAMENSI

GREG. MAJANSIUS,
GENEROSUS VALENTINUS

S. D.

Siquid ego video, Amplissime Gerard
Meermanne, Hispaniæ charta linea anti-
quitatis habet prærogativam inter cæteras
quæ designari possunt in qualibet alia Europæ
parte. Nam si solis conjecturis agendum est
opinio hæc validioribus innititur ob lini Sæ-
tabi antiquitatem, & præstantiam, hoc est
ob chartæ optimæ materiam, ob ejusdem
generis chartæ designationem a Petro Bk-
fensi factam, atque ob speciales & maximas
laudes papyri Sætabi fabrefactæ antiquissim
tempore. Si ad experimenta provocamus
age ostende mihi chartam Hispanica anti-
qui

uiorem, atque hac in re Tibi aliisque aliud
 nientibus, non tam inecum certandum
 it, quam cum iis qui preefecti sunt. vetustis-
 mis Hispaniæ Tabulariis, Barcinonensi,
 eptintancarum, Monasterii Escorialensis,
 Populeti, Ecclesiæ Tarraconensis, Tolet-
 inæ, Burgensis, multorumque Regnorum,
 Ecclesiarum, qui si exhibero voluerint
 ntiquissima chartæ lineæ specimina, quæ ad
 manus habent, proculdubio ita favebunt
 ntentiæ meæ, ut nescio de ea dubitare
 offit. Ego vero ut factis ipsis antiquitatem
 anc Tibi demonstrarem; nihil aliud facere
 otui, quam rogare amicum meum Cl.
 Franciscum Perezium, Ecclesiæ Toletanæ
 thesaurarium, atque Canonicum, ut non-
 nulla specimina vetustissimarum chartarum
 locatum ad me mitteret. Cumque in Biblio-
 theca Escorialensi opportune occupatus sis
 n manuscriptorum indice conficiendo, tria
 alit ad me, ut illa Tecum communicem,
 po melius eâ qua polles ingenii iudicii que
 literitate, experimentis adhibitis, discer-
 as, decernasque, cujus materiæ sint illæ
 chartæ, lineæne, an gossipinæ, an vero
 rombycinæ. Existimo ego omnes esse lineas.
 Primum specimen in folio, desumptum est
 x codice Hebræico Escorialensi n. 35. in
 quo

quo sunt nonnulla Aristotelis opera descripta an. Mundi 5010. sive *Æræ Christianæ* 1250. Secundum specimen forficula intercisum, est ex eodem codice n. 35. & specimen quidem desumptum est ex ipsa charta, in qua legitur *Epocha*, qua codex scriptus fuit, scilicet anno Mundi 5010. sive Christi 1250. Tertium specimen est ex codice Hebraïco ejusdem Bibliothecæ; in quo præter alia continetur Tractatus de præceptis negativis Rabbi Mosis Ben Jacob Mikotzi, in cujus fine dicitur *exaratus esse anno mundi 5027. sive Domini 1267.* quod specimen est chartæ politæ, Hispanæ, *Papel bruñido*.

Ne igitur advoco judicium Tuum. Sialiquod ex his specimenibus est chartæ lineæ, existimare debes; hæc quæ mitto; non esse unicas; neminem posse affirmare esse reliquis omnibus antiquiora, imo probabiliter dici posse, esse plurima alia multo his vetustiora in tanto numero chartarum; totque Tabulariorum diversis locis existentium. Ac propterea sentiendum est, chartas lineas in usu fuisse eo tempore, imo etiam multo antiquiore, quo scriptores laudabant earum præstantiam. Atque hæc de nostro argumento dixisse sufficiat.

Vale, Vir Amplissime, Tibi, ac Reipublicæ Litterariæ. *Olivæ pridie Nonas Aprilis An. MDCCLXIII.*

DE ORIG. CHART. LINEÆ. 149
VIRO CLARISSIMO ET
ERUDITISSIMO,
JOANNI DAVIDI MICHAELIS,
CONSILIARIO AULICO,
PHILOSOPHIÆ IN ALMA GOTTIN-
GENSI ACADEMIA
PROFESSORI CELEBERRIMO
ATQUE
ILLUSTRIS REGIÆ SCIENTIARUM
SOCIETATIS DIRECTORI.
S. P. D.
GERARDUS MEERMAN.

Non dubito, Vir Celeberrime, quin in
tempore receperis literas meas, die
quarto huius mensis ad te datas, una cum
notitiis literariis ac veterum chartarum spe-
ciminibus per Viros doctos, præfertim autem
per Cl. Malansium, mihi transmissis. Jam
vero idem Hispaniæ eruditus, epistola pridie
K No^a

Notas April. ad me scripta, rursus pristinam
 suam de chartæ lineæ in Hispania antiquitate
 opinionem novis ratiociniis stabilire conatus
 fuit; quod ut faceret, misit antea a me desi-
 deratum integrum chartæ folium e codice
 Hebraïco Bibliothecæ Escorialensis num. 35.
 per Doctissimum Perezium transmissum; qui
 codex censente eodem Perezio in notitia sua
 (Vide pag. 90. & seq.) scriptus fuisset an-
 post C. N. CI CCCL. Hæc autem Æra si
 bene sese habet, meo quidem iudicio res est
 confecta, quoniam charta illa, uti & tu, Vir
 Doctissime, sine dubio ipse statues, certissi-
 me est generis linei. At vero multum ab
 est, ut ea in re Clarissimo Perezio tam facile
 adsentiri queam. Auctor quidem illius libri
 Misti Mosés Bar Semuel Bar Jehuda Ben Thi-
 bun, patria Granatensis, ad calcem profitetur,
 se Aristotelis hæcce opuscula ex Lingua
 Agarenica in Hebraïcam transtulisse eique
 versioni Hebraïcæ ultimam manum impo-
 sisse mense partim Tebeth partim Elul anno
 Mundi quinquies millesimo decimo (i. e.
 Christi CI CCCL.) At enim vero omnino distin-
 guendum est inter tempus compositi absoluti-
 que operis atque exarati codicis ætatem. Pluri-
 mi certe codices dialecti Orientalis in eadem,
 ubi & hic liber adservatur, Escorialensi
 Bⁱ

Bibliotheca occurrunt, ubi in fine ab auctore addita est temporis, quo opus absolutam, nota, quos tamen plerosque omnes apographos esse posterioris ætatis liquet: illis vero nonnunquam Amanuenses annum exarati codicis addiderunt, nonnunquam omiserunt, ut videre est in Michaëlis Casiri Bibliotheca Arabico Hispana Escurialensi Tom. I. Editæ Matrili 1760. prioris enim generis exempla illic obvia sunt sub Num. 22. 41. 68. &c. posterioris sub Num. 16. 46. 77. & alibi passim. Probe autem Literatissimus ille Regis Catholici Bibliothecarius ubique distinxit operis absoluti & exarati codicis diversum tempus, neque monere neglexit, si quando Codex, temporis, quo ab auctore confectus notam habens, autographus esset; uti conferenti patebit ex Num. 15. 172. & alibi.

Sicuti vero ex laudato Arabicorum Manuscriptorum indice liquet, plerosque illorum esse apographos, ita hoc ipsum quoque de memorato codice Hebraïco sub Num. 35. statuendum arbitror: non ideo tantum, quod illius auctor minime addiderit, revera se supra dicto mundi anno 5010. hunc librum scripsisse, verum etiam, quoniam ipso momento Perézio (vide pag. 92. huius opusculi)

charta huius codicis tersior subactiorque longe candidior est, quam quæ sub fir imperii Alfonsi X. & Sanctii eius filii it i. e. ab anno CIOCCCLXXX. ad CIOCE exaratæ sunt. Et sane si consideremus chartam ex Ptolomæi Quadripartito anno CIOCCI & seqq. scripto (Vid. pag. 94. & seq.) it que aliam ex Cod: Hebræico Biblioth Escurialensis *exarato*, ut disertis verbi sine additur, anno 5027. a creatione m i. e. æræ Christianæ CIOCCCLXVII. (per Maianfium proximis literis eiusdem Pe beneficio mihi transmissam) pluresque et in Hispania scriptos aliquot adhuc lu posteriores, de quibus in literis meis pa ad Cl. Maianfium (pag. 81. & seqq.) pa ad te, Vir Cl. locutus sum, patebit, omnes esse Bombycini generis.

Quum igitur charta hæc codicis Heb Num. 35. haud absimilis videatur ch anni 1367. per Cl. Maianfium 17 Kal. I transmissæ (vid. pag. 86.) itemque ch libri Sætabensis, quam ipse Maianfius ac set sec. XIV. exeunti aut initio XV. nu equidem dubito, quin codex iste Hebra eidem fere ætati sit adscribendus, at adeo seculo integro vel amplius recer fit eo tempore, quo ab auctore opus

absolutum. Ut autem totam rem propius cognoscere aliorumque Ill. vestræ Societatis Regiæ membrorum iudicia explorare possis, Epistolæ Maiansianæ apographum, una cum vetustæ chartæ speciminibus, de novo adiectis, ad te transmittere placuit.

Vale, Vir Illustris, meque semper Tibi habe commendatissimum.

Dabam Rotterodami D. xxix. April
C10.10 CC LXIII.

NOBILISSIMO, DOCTISSIMOQUE

VIRO,

GERARDO MEERMANNO,

GREG. MAJANSIUS, GENEROSUS
VALENTINUS

S. D.

IN Epistola prima, quam ad te mihi de chartæ lineæ antiquitate, dixi Foros Valentinos latos fuisse anno M. CC. L. secutus inscriptionem primi fori. Cum vero postea compererim, id falsum esse, quæso, ut deleas initium §. incipientis. *Quam usitata,*

(vid. pag. 60. huius Opusculi) atque substituas ea, quæ his litteris adjunxi.

Quam usitata autem esset papyrus in hoc Regno Valentiaë, declarant ejus leges, sive Fori, in quibus frequens fit mentio papyri. Atque hæ leges, sive Fori, quos ipse legislator Jacobus Rex, cognomento Expugnator, *consuetudines* solet appellare, in editione anni 1547. quam habeo, fol. 1. col. 3. in ipsomet eorum titulo lati fuisse dicuntur anno M. CC. L. Sed Cl. vir Laurentius Matheu & Sanz in Tractatu de Regimine Regni Valentiaë, cap. 2. §. 5. num. 53. recte admonuit, id additum fuisse a compilatore: nam in Foris editionis antiquæ, quorum codex aderat inter libros Regii Consilii, omnino deficiebat anni appositio. Editionem antiquam puto fuisse eam, quam Josephus Rodriguezius in Bibliotheca Valentina, pag. 145. ait se vidisse absque partium divisione, ex officina Didaci de Gumiel, anni 1515. in fol. certe Privilegia Civitatis, & Regni Valentiaë eo ipso anno, & apud eundem typographum edita fuerunt, editionem curante Ludovico de Alanya, qui se Alanyanum vocavit in admonitione ad lectorem, quæ absolutum opus subsequitur. Sed quod magis est, ad Fororum antiquitatem probandam

lam Matheu ait, apud Vincentium de Calatorra, collegam suum, esse codicem Fororum antiquissimum in membrana conscriptum, ubi pariter anni appositio desiciebat. Idem vir doctissimus manifestavit errorem adnotationis adjunctæ titulo Fororum, in qua adnotator, quicumque ille fuerit, sive incertus auctor, sive Franciscus Johannes Pastor, Notarius Valentinus, qui editionem præsentem annum 1547. dedicavit Seviris Valentinijs anni M. D. XLVIII. probare voluit, x duobus privilegijs Foros statutos fuisse anno XII. post captam Valentiam; cum tamen ex illis nullo modo id colligatur.

Verum optime sciemus, quo anno Fori Valentini conditi fuerunt, si a memorato anno M. CC. L. retrocedamus, probationes indicando, quibus error tam compitatoris, quam adnotatoris, manifestus fiat.

Jacobus Rex in privil. 28. fol. 10. col. 4. anno 1249. jam allegavit consuetudines suas sive Foros; ergo non fuerunt promulgati anno sequenti M. CC. L.

Praeterea Rex Jacobus in foro 1. memoriae tradidit, quorum Antistitem, Richorum hominum, Nobiliumque consilio usus fuerit ad consuetudines in scripta redigendas. Si probaverimus igitur annos emortuales non-

pullorum ex iis, qui consilio illi interunt, extra dubium erit, Foros antea conditos.

Jam vero constat, Bernardum Episcopum Vicensem cognomento Calvonium obiisse anno 1243. uti refert Tamajus de Sala: Martyrologio Hispano die 31. mensis gusti pag. 635. & 636.

Garsia Episcopus Turiasonensis anno 1242. testis fuit deditiois Urbis Valentiae, 1243. quae ex instrumento descripto a Francisco Diago, Lib. VII. Annal. Regni Valentiae cap. 25. fol. 316. & anno 1242. jam habebat successorem Petrum Vitalem, uti videtur est in Concilio Tarraconensi illius anni Antonium Augustinum in Constitutio Provincialibus Tarraconensibus pag. 37 apud Martinum Carrillo, in Catalogo Corporum Turiasonensium, pag. 340. uter Guilielmum & Vitalem immerito obiisse sicut fuit hic Garsia.

Berengarius de Palou, Episcopus Ilerdensis decessit die 24. Augusti anni 1243. ut ait Diago, Lib. III. Historiae Conbarcinensium, cap. 9. fol. 183. Col.

Bernardus de Montecuto, Episcopus Saraugustanus obiit die 8 Martii anni 1243. ut refert Carrillo in Episcopis Caesaraugustanis.

nis, pag. 248. subscribente Didaco Murillo, Tractatu 2. cap. 28. pag. 236. col. 1.

Concludendum igitur est, paucis diebus, aut uno, duobusve mensibus post Valentiaë expugnationem habitum fuisse concilium illud, quo Jacobus Rex Leges, sive Foros composuit, ordinavit, sancivit: quod perspicue docuit nobilis Jacobus Febrer in libro de familiis expugnatricibus Valentiaë ejusque Regni, agens de familia Plegamans, cujus elegantissimum testimonium sic se habet:

Guanyada Valencia, ajuntà lo Rei
 Prelats, e Richs-homs, e ætra noble gent
 Pera qu'entre tots fessen una lei,
 Ab qu'es governàs tota aquella grei,
 Qu'en ella deixava ab molt luiment.
 Pere Marimò dit de Plegamans,
 Valent Cathalà, favi en Barcelona
 U dels Nobles fonch entre los Cathalans,
 Que feren los Furs-Juntes dues mans.
 Porta sobre or, que son nom blassona,
 La Prudencia d'ell la fama pregona.

Quæ insignium gentiliciorum explicatio in Latinam linguam conversa sic se habet. „ Ex-
 „ pugnata Valentia Rex (Jacobus) concilium
 „ habuit Sacrorum Antistitum, Richorum ho-
 „ minum, & aliorum Nobilium, ut omnes le-

gem conderent, qua omnis ille grex regeretur, quem in illa urbe multo splendore relinquebat. Petrus Marinò cognomento Plicamanus, strenuus Cathalanus, Barcinone sapiens, fuit unus ex nobilibus Cathalanis, qui Foros condiderunt. In campo aureo fert conjunctas duas manus, quas ejus nomen indicat. Illius prudentiam fama prædicat. " Huc usque Febrer, qui alibi memoriæ tradidit, reliquos Fororum conditores fuisse, Guilielmum Belloch tractus Urgellensis, Petrum Garidell Prelatensem, Guilielmum Moragues Cathalanum, & Petrum Balaguer, atque Fororum emendatorem fuisse Petrum Martell, Peroti filium.

Hæc cum ita sint, Consuetudinum nomen indicat, has fuisse ante Foros conditos; nam aliquo jure uti debuit Jacobus Rex annis illis præcedentibus expugnationem Valentia. Cum vero, ut ipse ait in foro i. nisi consuetudines in scriptum redigantur, posset esse inter litigantes magna confusio, & contentionum materies, cumque hominum memoria sit labilis, & in oblivionem prona, ideo illas consuetudines scribi jussit, & legum, ac Fororum nomine insignivit.

Supposito igitur tempore, quo lati fuerunt, parte scilicet extrema anni Domini

M. CC. XXXVIII. in illis sæpissime occurrit
Papyri mentio. Nam foro 18. &c.

Vale Tibi ac Literis. Olivæ III. Eidus
Apriles An. M. D. CC. LXIII.

VIRO PERILLUSTRI
GERARDO MEERMANNO,

REIPUBLICÆ ROTTERODAMENSIS
CONSILIARIO ET SYNDICO,

P. S. D.

JOANNES PHILIPPUS MURRAY.

Quæ de successu Studii tui in dete-
gendis primis chartæ lineæ initiis,
plane eximii, atque hinc per omnem Euro-
pam celebrati, ad Directorem Regiæ scien-
tiarum Societatis Goettingensis, præstantis-
simum Michaëlis, diē v. Aprilis, abs te
perscriptæ fuere litteræ, easdem ille, pro
humanitate sua, mecum mox communicavit;
istud simul officii mihi demandans, ut de
iisdem, proximo Sodalium confessu, publice
referrem. Huic me operi tanto majori cum

voluptate accinxi: cum & singulari culta nomen Tuum, illustris Meermanne, & de Litteris merita, jam dudum profecutus essem; & mihimet ipsi præcipuo honori ducerem, quod omnium primo contingeret, de negotio hoc, tam præclare gesto, & collectis, tua opera eruditorum hominum pulcherrimis observationibus exponere.

Peregi, quæ exsequenda mihi sumseram, conventu Societatis, quod in diem nomini Augustissimi Regis Sacrum XIII. Aprilis, delatus erat, solemniori. Scripta, plagulis nobis benevole transmissis comprehensa, recensui singula; copiosiori tamen oratione, cum in litteris Majansii tui, summi viri, tuisque ad illum datis responsionibus, hærerem; quo tanto luculentius Auditoribus de controversia inter vos, pari & acumine, & humanitate agitata, constaret. Exhibui quoque diversa chartæ antiquissimæ specimina, opusculo adjecta, auroque, quod illo vix redimi possint, æquiparanda. Inque talibus versatus, non invite, quin etiam demonstrata verbis delectatione, perceptus sum: quod cum materiæ nobilitati tribuo; tum prosperæ, qua fruebar, forti, eadem abs te, illustris Meermanne, fuisse profecta,

His,

His, publico Societatis confesso, uberius commemoratis, mox in relationibus nostris Litterariis, eorum, quæ isto die acta fuissent, rationem redditurus, singula succincta narratione complexus sum; ut inde pluribus innotesceret, quo in quæstionis propositæ resolutione successu huc usque usus fuisses; Exemplisque in medium prolatis, maxime incomparabilis Majansii, alii ad bibliothecas tabulariaque tanto diligentius scrutanda, & quæ detexissent, Tecum communicanda excitarentur.

Hæc vix expedita, cum jam recentiore ab te epistolam ferret clarissimus Michaëlis, die XXIIX. Aprilis exaratam: quam pari ratione excutiendam, & in publicos usus convertendam, mihi tradidit: id quod, relationum Goettingensium libello LXV, a me præstitum.

Ex his jam colliges, optime Meermanne, quam jucundæ Sodalibus fuerint suavissimæ Tuæ litteræ; testes cum propensissimi in Societatem affectus, tum summi litteras adjuvandi studii. Efflagitas vero præterea, quæ Tua est urbanitas, ut de universo negotio sententiam suam ferant Sodales. Qua in re licet & plurimum illis tribuas, & ipsi ad inserviendum Tibi alioquin paratissimi sint;

tamen eos difficiliore8 experireris ; quando quidem , inter reliqua , contra Majanſium pronuntiare teneantur : niſi ipſius ſimul Societatis cauſa , aliqua ex parte , agi videretur , quæ ad chartæ lineæ origine8 curatius perveſtigandas erudito8 homine8 , pari propoſito præmio , follicitavit. Cum vero præſtantiffimum virum tanta animi æquitate ea tuliffe legamus , quæ ipſe in illius aſſerta regeſſiſti : confidimus , eum non minus facile aſſenſum , conjunctiffimo amico datum , percepturum. Eaque perſuaſione captus , quid de toto negotio ſtatuerint Sodale8 , liberius tranſcribam.

Principio in eo proſu8 convenerunt , non æque accurate , ac in admonitione Tua , literatiſſime Meermanne , factum , chartam bombycinam , goſſypinam , cottoneam , vel quocunq; alio nomine eadem veniat , ab linea , (a) recentioribu8 ſæculi8 uſitata , etiam a verſatiſſimi8 in arte diplomatica viri8 , fuiſſe diſtinctam. Etenim *Ludewigium* illam ab hoc genere plane diverſam cogitaſſe merito ar-

(a) *Lineam* enim eam dicere , Tuo exemplo præfero , ut , vel ipſa appellatione , mox a telis *linteis* diſcernatur , quibu8 , chartæ vice , priſcæ jam gente8 uſæ ſunt.

guimus, dum chartæ bombycinæ volu-
na, a Montfauconio sæculo IX. & proxi-
s attributa, plagulis constare suspicatus
, e floccis sericis, vel Xylinis, conglu-
tatis atque compactis. (b) *Muratorius*
o bombycinam, cum vulgari nostra,
te commiscuit, hanc isto nomine primum
ignitam fuisse autumans, & utriusque, sine
crimine, origines ex sæculo decimo re-
ens. (c) Idemque & *Hertio* evenisse non
que conjicitur, quod, de materia, in qua
olomata exarata fuerint, exponens, nulla
ne chartæ bombycinæ facta mentione;
garis usum ab annis quingentis deduxit,
) etiamfi auctores absolutissimi Systematis
di-

b) *Hall. gel. Anz. 2ter Tb. p. 275.* Verba
, in quibus ipsissimum Ludewigium disse-
tem percipere mihi videor, quæ adscribantur
na sunt: „ Die stücke, welche Montf. an-
ret, mögen aus seidenen Flocken, oder Baum-
lle, zusammengepappet und gepresst seyn.
notab: Und ist gewiß die klufft unter feinen
m lappen, und unserem Papier sehr groß.”

c) *Antiqu. Hal. To. III. dissert. 43, p. 871.*
Bernh. de Montfaucon — contendit, Bom-
inam chartam (sic enim primum appellata est
garis nostra) usurpatam reperiri etiam sæculo
ichæ nostræ XI. immo & X.”

d) *Dissert. de fide dipl. Germ. Imp. & Regum.*
t. I. §. 10. in *Baringii clavi Diplom. pag. 337.*

diplomatici, in Gallia prodeuntis, in illo locum modo de charta linea, quam quædam verba denotare videntur, interpretati. Tanto igitur minus miramur, homines historiæ alioquin universæ haud vulgaris scientia præditos, sed ab ipsorum veterum documentorum usurpatione remotos, chartæ, ex ramentis gossypinis, sive linæ effectæ, diversitatem vel ignorasse, vel aliac debuissent, animo concepisse.

Ulterius nervosa succique plena breviter vehementer delectati sumus, quæ de clavis sigillatim linea, illiusque principiis, ea detecta, disseruisti; successu quidem felici, ut quem Tibi in eo comparari inveniamus neminem. *Mabillonius* sanctorum *Montfauconius* chartæ varias species a se invicem probe secreverunt. Cum vero etiam Petri Venerabilis, Judæos deridens in commentatione contra eosdem, vix tantopere celebrata, de chartis ex ramentis veterum pannorum compactis, ad lineam qua hodie utimur, traxerit: hujus ad sæculum XII. referenda statuerunt; illis licet speciminibus, ante XIV. ab ipsis uspiam detectis. *Chronicon* vero *Grægorii*, ditissimus omnino selectarum oblationum thesaurus, in hac materia non

m, quibus alioquin, copiis abundat. uæ tamen de illa paucissimis versibus com-
 æctitur, tantæ dignitatis æstimantur, ut ad
 dem, etiamsi nil definiti statuunt, provo-
 rint, quicumque hanc recentius agitarunt
 ntroversiam. Vidit quoque illustrissimus
affei, qua erat mentis acie, in his non-
 lla acutius: (e) viderunt etiam auctores
 centissimi systematis diplomatici Galli, ex
 tituto de chartæ diversis generibus agen-
 t. Sed cum non eodem, quod Tuum
 t, sagacissime Meermanne, consilio, sua
 llegerint, varia non attigere, quæ in Tuo
 ipso leguntur, & ad rem omnem illustran-
 m insigniter faciunt.

Sunt quoque non minoris pretii, a Temet
 imum observata; ut ista Imperatoris Fri-
 rici II, de documentis publicis non in
 artis bombycinis, sed in membranis, quip-
 diutius multum duraturis, conscriben-
 s, (Obs. p. 4.): e quibus universæ liti-
 rimum lucis accedit. Alia, Tua inter-
 etatione adhibita, jam expedita videntur
 plana, cum, ambiguitate sua, diversum
 sum admitterent. Maximi vero hoc æsti-
 mus, quod, tanquam in tabula, quid-
 quid

(e) *Istoria diplomatica*, pag. 77.

quid de chartæ lineæ antiquitate ab litteratis hominibus disputatum fuit, quidquid variis in regionibus observatum, evictum, omnium ob oculos posueris: ex quo &, unde altius scrutaturis ordiendum foret, constitit, & quam viam tenerent, & quanto, quamque acuto judici sua committerent.

His Tuis, optime Meermanne, meritis immorari eo magis obstrictos nos credimus, quo majori modestia, in quibus plus reliquis præstiteris, reticuiti; & ne assensum Tibi magis ob demonstratam erga nos benevolentiam, vel etiam, quod in rem ipsam serio inquirendi laborem fugissemus, præbuisse videamur. Huic quoque diligentiae potissimum tribuimus, quod in colligendis undique ad rem quæsitam observationibus, tantæque raritatis documentis, ea felicitate adjutus sis. Hanc nempe, quod majorem adhuc exoptaras, speque haud inani præsumferas, non tanti habere videris, quanti, experientia propria edocti, eam existimamus. Cum enim, decem abhinc annis, eandem quæstionem rei peritis dirimendam proposuisset Regia Societas: post binorum annorum decursum, unicum tantum tulit scriptum; ea tamen accuratatione elaboratum, ut dignum illud judicaret, quod constituto or-

ornaret præmio. Hoc verbò tradito, demum diploma intuendum nacta est, quævis huc usque cognita, in charta linea exarata, si ex anno adscripto, aliisque probabilibus signis, res confici possët, plus centum annos ætate superans; sed dubitationi obnoxium: de quo, ut & de commentatione, communibus suffragiis præmio affecta, deinde aliquantum uberius exponam. Nil verò præterea Societati transmissum, quod materiæ agitatz subsidii quid attulisset. Ex his prosperiori Te omnino sorte usum colliges: quod non modo Tibi, pro eo, quo litteris cupimus, affectu, non invidemus; sed ob suavissimum quoque sodalitiùm, valde gratulamur.

Super reliqua autem non possumus, quin *Majansii* Tui, & nunc etiam nostri, sollicitam curam, & indefessam ad explenda amici desideria operam, extollamus. Exosculati vero non minus sumus eximii Viri ingenium, doctrinæ copiam, sermonis suavitatem: quæ in ipso jam mirari desivimus, cum quisque e Germanis nostris elegantioribus studiis se dedit, generosum Tuum Valentinum eo honore colit, quo summos viros colere convenit. In his quoque litteris, ad Te datis, sibi simillimus: tali in conquirendis in rem suam argumentis acumine, talique in iisdem

exornandis facundia versatus, ut, si solis decertandum fuisset ratiociniis, palmam profecto maxime dubiam Tibi reddidisset. Quam enim verosimillimum argumentum: inde ab antiquissimis jam temporibus, circa Sætabin, præstantissimum linum fuisse cultum, & ex illis telas, mira arte, textas: eademque insuper in urbe, Sæculo XII, chartam eximiæ indolis confectam: igitur hanc ex materia potius lintea, quam gossypina, peregrina scilicet in Hispania, constitisse? Quam ulterius ad persuadendum composita, quæ a litteratissimo Viro de commentariis expugnationis regni Valentiaë in charta lineæ, Sæculo XIII. exaratis, de documentis, in tabulario Regio Barcinonensi obviis, de mandato Petri IV, Aragoniæ Regis, in charta efficienda pristinam firmitatem & formam urgente, in medium prolata legimus? Hæc sane ejus indolis sunt, ut quemlibet facile in assensum rapiant, qui in istis rebus non Tua, Meermanne, perspicacia præditus est.

Neque tamen video, quæ Majansio opponi potuissent, ad quæ non parata ipsi fuisset responsio: nisi, pro ingenuitate sua, varia chartæ Hispanicæ transmisisset specimina; & vel ingeniosa argumentatione stetit:

isset, vel suæ & amicorum, in prisca codicibus apprime versatorum, fidei id dandum postulasset. Verum noluit auctoritate sua outi Vir optimus: veroque eruendo unice contentus, Tibimet libere judicandi facultatem reliquit; eandemque antiquæ chartæ et integra folia, vel segmina, operosè conquirendo, atque oculis Tuis subjiciendo, navis ratione suffulsit.

Iam, suo ordine, coram me hæc antiquitatis monumenta exposita jacent; sæpiusque perlustrata, novam tamen voluptatem mihi, eadem denuo perlustranti, adferunt. habet nimirum nescio quid jucundi, quæ nimium subit, cogitatio, hic oculis manusque meis usurpari, quæ nuper adhuc in bibliotheca Toletana, Escorialensi, Majanisque servata fuerunt. Contuli, statim ab initio, opera, qua decuit, maxime intenta, in singulis hisce reliquiis, & quæ de iisdem eruditissimi Hispani contenderunt, & quæ vos Te, acutissime Meermanne, ad eadem iterum rescripta: recentissime vero novo examini subjeci singula. In his autem fateri meor, me cujusque chartæ indole sollicitè indagata, & ni nimium mihi tribuam, ante probe percepta, in Tuam de unaque fere sententiam flexum fuisse. Ge-

neris enim sive bombycini, sive gossypii (si, inter utrumque discrimen frangere, lupæ, puerique hæc transmissa species Tecum a me censentur: taliaque a fœdali reliquis habita suere; nec minus ab aliquibus eadem iustitiam præbuit.

Inprimis in foliolo, quod clarissimi *Velasii*, nã lãa xyliãa, radiori quippe: contrita, inflectis papyri gossypinæ oculi ut sere notitium hominum, adeo apte comparent, ut, cum publice de negotio universo verba facerem, essent, qui, in inadvertentia Tua nondum percepta, matrem jam gossypinam arguerent. In reliquo quidem eadem multo majori cura macerata soluta, compacta est: quamvis in uno atque altero quoque compagis bombycinæ quædam vestigia appareant. Omnia tamen huius generis mihi, sive digito palpentur, luci obtendantur, aliquid videntur habere quod illorum indolem aliqua ratione præcedat; ut pote præcipuam quamdam metem, quæ ipsius lanuginis xylinæ est, majorem cum membranis similitudinem; de & *Pergameni pannei* cognomen prædubio traxere. Insuper charta gossypii magis deprehenditur friabilis, neque plene æque perferens, ac lineæ. Hæc enim ma

lenta est, & flexibilis, & distendi se pariens; densitate etiam, in æquali tenuitate; majori, firmior præterea, quod particulis arctius cohærentibus constat. Gossypina plerumque crassior observatur. Tamen novimus, tenuiorem quoque dari: qualem eam in foliolo cernimus, quod ex libro astronomico, in Persia scripto, excissum nobis misisti. Lineam vero ea crassitie, antiquitus præsertim, confectam offendimus; & hodie confici scimus, ut ne gossypinæ quidem crassiori cedat.

Magis igitur huic propria videntur, quæ aliquoties probe urfisti, quod flavidi aliquantum coloris sit, quod lævigata nitcat. Contra charta linea potiori albedine placet, & tersa quidem est, si præstantioris indolis, non polita. Adderem, neque strias ejusmodi, quales in linea cernimus, eadem ab filis æreis moduli, quo hauritur charta, impressis, in gossypina detegi. Saltem in plurimis foliolis, nobis transmissis, lumini si admoveantur, eædem non comparent: ut suspicioni locus foret, chartæ gossypinæ conficiendæ aliam rationem fuisse adhibitam. Attamen talium striarum, licet politura fere deletarum, vestigia, in charta Tua Persica tenuissima, quin immo in Hispanica Velasci, mul-

multum crassiori, animadvertere mihi videor. Rursum linei generis schedula, clausulam commentationis Gordonii, Medici Montispeffulani, supra prognostica continens nullis striis obducta cernitur: meque in aliis idem observasse recordor. Hinc nihil definiti ex his petere audeo: juvabit tamen aliquando fortasse, ad hæc attendere.

His rite constitutis, de variis chartæ specimenibus, ex Hispania transmissis, non, nisi *plagulam* illam *Sætaticam*, (Obs. p. 58, 81); deinde *schedulam*, scripto *Gordonii* defectam, (p. 79 83) cujus modo mentionem injeci; tum *exemplum de libro Eximini*, e membranaceis foliis atque chartaceis mixtum composito, petitum, (p. 86); postremo *folium codicis Escorialensis*, opera nonnulla Aristotelis, in linguam Hebraicam translata complectentis, (p. 90, 91), pro *chartis vere lineis* habere possumus. Iam vero *Sætatica* illa, & quæ tertio loco venit, forfice insignita, ab ipso præstantissimo Majansio, hæc mediis sæculi xiv annis, ista ultimis, immo sæculo xv, tribuitur; adeoque utraque recentioris simul ævi agnoscitur, quam desideraveras. Sed fecus de charta Montispeffulana & Escorialensi statuendum foret, si ex annis, in iisdem expressis, judicium

cium faciendum sit : quod vero tam scite impugnasti, utramque codicis saltem apographi esse sustinens, posteriori ævo descripti, ut hoc exemplo denuo appareat, quanta circumspeditione opus sit, si in his certi quid tueri velimus.

Ad *Aristotelæi codicis plagulam* quod attinet, non negarim, chartæ venustatem, ne ipso quidem senio prorsus amissam, majorem multo, quam in reliqua charta sæculi *XI I I* Hispanica eam deprehendi testatus est eruditissimus *Perezus*, (*Obs. p. 92*), nosque ipsi eam observamus, jam suspicionem aliquam ad dubitandum proniori movere. Verum non pari dexterritate, nisi Tuo, Meermanne, studio in litteris Hispanicis versatus, his dubiis se expeditisset.

Schedulæ autem *Montispeffulanæ* propemodum causam susciperem; adeo licet minutæ, ut pollice tegi possit. Quod enim ex scriptura petitur argumentum, non omni exceptione majus est: cum illa in nonnullis, ne sæculi quidem intervallo, differat; in aliis vero monumentis, eodem & loco exaratis, mira deprehendatur diversitas. (*f*) Certe litterarum fere eosdem ductus, in do-

(*f*) Id quod, de Progr. cl. Longolii, in relat. nostris litterariis, exponens, monuit *Gattererus* noster. (*Obs. p. 44*)

documento membranaceo, a Decano & conventu fratrum minorum domus Northufensis, Consulibus & communitati hujus civitatis, ob pomarium sibi concessum, Stendaliæ, anno 1312, dato, observare mihi videor. Quidni igitur jam anno 1294, quem innuit schedula, eamdem, in Galliis, scribendi rationem adhibitam tueremur? Accedit, quod charta hæc cum gossypina, ea ætate adhuc usitata, ratione compositionis, commune quid habere videatur, dum crassior aliquantum, & striis, in linea plerumque obviis, destituta. Denique etiam verbis amici Majansii commoveor, qui eam nobis contulit, viri docti, & in tabulariis versatissimi; graviter contendentis, (Obs. p. 93), eodem, quem schedula præ se fert, anno, codicem exaratum fuisse, idemque se probe habere compertum.

At vero, si hoc quoque vel maxime concedamus, nihil tamen pro charta linea Hispanica evictum erit. Hæc enim, de qua differimus; Gallicæ originis est. Novimus autem, *Mabillonium* jam epistolam Joinvillei ad Ludovicum Hutinum, qui, annis ab 1314 binis, in Franco-Gallos imperium tenuit, ejusmodi charta scriptam detex-

is-

(g) Clarissimusque *Bullettus*, quod
 10, Meermanne, indicio debemus, (Obs.
 14), nuper documentum, anno 1302
 um, Vefontii reperit. Hinc probabili
 xime ratione statueremus, jam aliquot
 nis ante, hoc papyri genus in Gallia fuisse
 hibitum. Sed quantæ raritatis fuerit,
 inde optime colligitur, quod celebratissimi
 hoc studio viri, in speciminibus antiquiori-
 s conquirendis, operam suam perdiderint.
 uocirca tanto minus inique integer codex,
 i charta linea, eo tempore, conscriptus
 ædicatur, dubiæ habebitur fidei, usque
 m de hac aliunde ipsi constet.

In Hispania vero, vel ipsis illis tribus
 redulis comprobantibus, ab eodem Ma-
 ssii amico, præter memoratam lineam
 hibitis, eodemque scitissimo interprete,
 us chartæ bombycinæ atque gossypinæ
 rte usque ad annum, quem ex istarum una
 uit, æræ Hispanicæ 1397, sive Christianæ
 1359, viguit. (Etenim, qui in litteris
 ajanstii, typis mandatis, expressus est an-
 is æræ Christianæ 1339, (Obs. p. 80),
 onoxius levi errori; quod ab anno æræ
 Hi-

(g) *Mabill. de re dipl. Lib. I. cap 8, pag. 39.*

Hispanicæ 1397, tantum 38 anni subdaciendi sint.) Viguit igitur procul dubio anno adhuc 1367: quo vitam & acta divini Servatoris *Franciscus Eximini* volumine descripsisse fertur, ex membranaceis foliis linteisque, vicibus alternis sibi junctis, constante: ex quo exemplum chartæ singularis plane, istamque ætatem superantis, & hinc suspectæ fere elegantiae, Tibi transmisit *Majanus*. (Obs. p. 86). Cumque, præter hoc, nullum, ex universo sæculo XIV, obtinueris Hispanicæ chartæ specimen: (Codicum enim Hebraicum, cujus folium teneamus, ne istius quidem ævi agnoscis): inde colligimus, vix dum lineam chartam, nisi valde insolenter, in Hispania fuisse adhibitam. Meretur quoque id attendi, in isto volumine *Francisci Eximini*, non magnæ, ut mihi persuadeo, molis, chartas lineas diversarum officinarum deprehendi, diversis quippe illarum signis a se invicem distinctas. Quod argumentum præbet, quam repertu difficilis illarum exigua saltem fuerit copia. Immo erit fortassis, qui exinde eliciat, omnem chartam lineam tunc temporis ex aliis regionibus in Hispaniam fuisse investam: prouti ex *Hollandia*, nostro adhuc ævo, exteri chartam optimam petunt, cum ad it-

lanu

ea venustate perficiendam, vel præstans materia; vel loci, aquæ, aliarumque omnium opportunitates; vel artis ad id fastidium periti desint: tamen in charta vulgari vendenda non infelicem operam pavent operari. Recentiori certe tempore eo res habet, ut longe maximam, quam annue percipiunt chartarum partem Hispani, illam ex exteris adferendam sibi curent; potissimum ab Genuensibus: de qua re *Ustarizium*, virum eximia intelligentia præditum, & accuratissimo in cives suos affectu animum, in claro de commerciis opere, graviter querentem legimus. (b) Immo, calceis positus, statuit idem, circiter quinquiescentena Piastrorum millia huic negotio quotannis impendi: ingens enim chartæ vis usus ad provincias ditionis Hispanicæ Amenas deportatur. Quam vero ipsa Hispania chartam, at minime magna copia, præbet, illam, ut solent propria contenti, vacillatio laborare æstimant indigenæ: certe ejusdem cum exotica albedinis est. Genuensem autem quod præferant, illud exinde de

b) *Theorie & pratique du Commerce & de la Navigation*. chap. 85, pag. *35-44*.

de fieri, five Uffarizius, five Interpres illius Gallicus annotavit, quod singulari glutine tincta, firmata esset, quod fugerent vermiculi, in terris australibus, chartæ nimium insidiantes, a quibus chartæ Gallicæ, Batavæ, reliquæ, non æque cautum crederent. Genuenses tamen fragmenta lineæ pro chartis conficiendis, in ipsa Hispania, præcipue in Andalusia, conquirunt: ut adeo, si vellet in illa re elaborare Hispani, non necessariam illis esset, chartam ab exteris emere. At vero neque texendis linteis, neque lino colendo satis student; sed permagnam utriusque copiam aliunde arcessunt, vel sibi advehi patiuntur. Quare, si vel maxime chartæ condendæ curam haberent, illam nihilominus ex aliena materia forent fabricaturi, nisi & isti indigentia prospiciant, consulant.

Mirum, suspicor, nonnullis; Vestra legentibus, videbitur, Majansium, virum cum primis perspicacem, atque in historiæ patriæ monumentis evolvendis, scrutandis, frequenter occupatum, quid inter utramque chartam intercedat discriminis, neve jam olim compertum habuisse, neve ex collectis, sua ipsius opera, undique speciminibus, cognovisse, immo vero de uno atque altero
alie-

alienam ab Tua sententiam studiose cultum esse. Neque infitias ibo, hanc memet, sub initiam, pupugisse scrupulum. Sed istam, prout debui, protinus excussi: cum *Muratorio* simile quid evenisse recordarer, cui certe ad tabularia publica aditus multo fuerat promptior. Credo sollicitissimam Virum, tantum de rebus ipsis sollicitum, quæ ad materiam codicum facerent, minus curasse. Præterea summopere probabile, volumina, e chartis gossypinis composita, in Hispania sæpius obvia cerni; ut, hac ratione, oculus, illis intuendis penitus adsuetus, nil peregrini in iisdem observet: quod secus apud nos se habet, cum non nisi codices Arabicos, vel alia Orientis lingua conscriptos, & Græcos, in charta xyliua possideamus. Qua de causa non admodum difficulter nostrates utriusque chartæ folia a se invicem discreturos existimem, nisi externa facie, ut in nonnullis contingit, nimium sibi similia sint.

Quod autem, cum olim, tum recentius, eruditorum Germanorum aliqui adeo vage, & contra ea, quæ jam cognoscimus, de charta gossypina, inprimis Europæ, scripserint legamus, id vero sive illius in nostris terris insolentiæ, sive præconceptæ de ejus

indole in animo opinioni erranti, tribuimus. Contraria vice *Leonem Allatium*, qui, Græcus natione, inter Italos vitam degens, chartæ diversæ apud utramque gentem usu probe perspecto, quod illa gossypinam, hæc lineam adhibebat, in animadversionibus in Inghirami fraudes, jam centum & pluribus retro annis evulgatis, de utriusque chartæ discrimine tam luculenter differentem percipimus, ut oculatum in hoc argumento hominem facile agnoscas. (i) Quod licet omnino laudi illi sit, tamen, pro commoda, quam præ aliis nactus fuerat, occasione chartæ curatius dignoscendæ, & cum ex instituto rem egerit, inde universæ liti, acerrimo studio ab ipso ductæ, maxime consulturus, non tantopere miramur. Miramur autem, *Nigrifolium*, Medicum Ferrariensem, in suis de charta in universum litteris, erudite & eleganter alias perscriptis, musæoque Minervæ Venetæ insertis, (k) has Allatii observationes plus quinquaginta annis superiores, non in usus suos convertisse, de.

(i) *Anim. in antiquit. Etruscas fragm. al Ingb. edita. pag. 134.*

(k) *La Galleria di Minerva. Tomo terza. pag. 249-260.*

deque charta linea taliter exposuisse, ac si gossypinam plane ignorarit.

Quis vero hæc de Majansio vel suspicaretur? Sed insidet optimo Viro, quam uno atque altero litterarum loco aperte prodit, aliena de chartæ *gossypinæ* indole sententia, (Obs. p. 86, 88.): ex qua potissimum, quæ contra Te, pro ingenii sui ubertate, disputavit, repetenda ducimus. Quid igitur? si ab humanissimo Sodali precibus, commissime Meermanne, contendas, ut chartæ, quam ipsemet generis gossypini habet, specimen aliquod Tibi mittat? Fortassis vel ad assensum, ultro Tibi præbendum, commovebitur; vel inopinati quid, & singulare detegeretur, ex quo dubitatio primum exorta, hinc sustentata fuit; sive quod, quacunque ratione, ad rem nostram faciat.

Cumque præterea, & ab gossypina, & ab linea, chartam *bombycinam* discernat Majansius, (Obs. p. 87, 89.), intererit nosse, qualem hanc statuatur. Sollemne enim nobis, ex consuetudine Græcorum mediæ ævi, omnisque Italiæ hodierno usu, quam gossypinam, seu cottoneam, alias dicimus, eam & bombycinam appellare: quod argumentis etiam, in medium prolatis, *Montfauconius*

ruitus est. (l) Quin immo jam ab *P.* lanuginem xylinam *Bombycis* nomine inferam legimus. (m) Majansio autem boncina charta eadem videtur esse, quæ se De hac vero an omnino confici possit? confectio admodum dubia. Rerum certe Chinesium gnarissimus *du Halde*, expressis verbis contrarium asserit. (n) Nihilominus & chartæ ex fragmentis sericis & carnaliter maceratis, & in pulverem resolutis, ad notitiam plane rationem, apud Chineses sectæ, idque jam primo a nato Servatiæ sæculo, mentionem injecit; & præter chartæ ab *Corcensibus* ex involucris *Bombycum*, ova mentientibus, pari modo horatæ: (o) quæ quo pacto conciliari inter se commode possint, non equidem videtur. Utunque vero illa se habeant, experientis in Gallia recenter institutis, & ab *chimo de la Lando*, in pulcherrima de ch

(l) *Montf. Palæogr. Græca*, pag. 17, 18.
moires de Litterature, Tom. IX, p. 323

(m) *Plinii hist. nat.* Tom. II, ed. *Hard.*
XIX, Sect. II, III, p. 156.

(n) *Description de l'Empire de la Chine*, par
Halde, Tom. II, p. 287.

(o) *Pag.* 288.

conficienda dissertatione, (p) adductis, utique constat, non, nisi difficillimè, ex materia serica chartam parari; paratam vero suis sat multis incommodis laborare. Ex quo conjicimus, neque antiquitus eandem in terris Europæis in usu fuisse; adeoque bombycinam illam omnem esse gossypinam.

Nihilo fecius argumentatione erudita, & maxime acuta, pro chartæ lineæ majori in Hispania antiquitate, superiorem nobis adhuc agnoscat Masansium, futurumque, pro eo, quo excellit ingenii acumine, facile prævidemus. Cum tamen mitæ jucunditatis res sit, cum Viro tantæ doctrinæ differere, ingenioque accendantur ingenia: experiamur, an adversus ratiocinationes, diligenter ab illo conquiritas, quædam suppetant, quæ ad illarum vim infringendam aliquantum valeant. Ex his primo nobis locò sit, non, ubicunque lini appellationem usurpent auctores antiqui, ibi semper herbæ ad instar crescens, quod præcipue isto nomine comprehendimus, insigniri. *Plinius* ipsam gossypinam lanuginem linum nuncupatam, retu-

(p) *De la Lande Kunst Papier zu machen*, pag. 160, 161.

tulit: (q) &, quod toto orbe, ob summam subtilitatem, celebratum novimus, *byssinum* teste Philostrato, ab Harduino laudato, (r) ex arbore, populi altitudine, salicis folio, petiitum fuit. Non igitur extra omnem controversiam positum, cui Sætabica lina generi accensenda sint; sive gramineo, sive xyliuo?

At largiamur, graminei eadem fuisse, quod verba Plinii fere innuunt, telasque ex illis præstantissimas textas: ne sic quidem evictum autumem, chartam, *qosm*, singulari decore conspicuam, Sætabi confectam prædicat Geographus Nubiensis, ex materia linea fuisse paratam. Simillima enim concludendi ratione efficerem, eodem tempore, in Italia, in Græcia, in Ægypto, in Orientis terris, chartam lineam fabrefactam fuisse: quandoquidem in omnibus hisce regionibus linum, ab antiquissimis jam temporibus, cultum constat. De Italia quidem Majansius hoc fortassis ultro concederet; immo vero, pro ipsius sententia, istud contendere necesse fere

(q) *Hist. nat. Tom. II, p. 156* Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui Gossypion vocant, plures xylon, & inde lina facta xyliua.

(r) *Plinii hist. nat. Tom. II, pag. 157, nota 4.*

fere est; quin etiam de Gallia; ab mütuum harum terrarum cum Hispania commercium. Verum tamen in his contraria suadent oculatissimorum hominum in detegendis chartæ lineæ istius ævi reliquiis irriti labores. Sed de Græcia habemus ipsius *Leonis Allatii* insignis testimonium, adfirmantis, Græcos; licet & telas linteas confecissent, & senio detritas multifarie adhibuissent; non tamen; nisi ex bombycina textura, vel ipso bombyce, chartam elaborasse. (f). Ex Asiaticis demum terris, & Ægypto quis unquam lineam chartam adportatam vidit?

At urget Majansius (Obs. p. 89.) gossypium non plantam indigenam esse, sed recentius aliunde advectam; neque illius circa Sætabin fuisse aliquam copiam, quæ chartæ inde parandæ suffecisset. Novi equidem; nostris temporibus, gossypium in Hispania rarius coli: indeque factum existimo; quod
nec

(f) *Allatii animadv. in antiqu. Etr. fragm. Isgb. p. 134.* In universâ Græcia — quamvis telam ex lino conficerent, eamque, vetustate solutam, in alios atque alios usus converterint, nunquam tamen ex hujus modi linteis contritis, sed tantum ex tela bombycina, & bombyce ipso chartam confecere.

nec *Ustarizius*, nec *Ulloa*, (t) excellentissimi homines; civibus suis consulturi, illius, inter reliqua, quibus majorem operam dicere deberent, mentionem injecerint. Colitur tamen in plaga meridiana, versus *Granadam*, tractu *Alcavachelensi*, circa *Ecijam*, vel *Exijam*, civitatem, nec infelici successu: idque *Buescbingio* credimus; (tt) accuratissimo, si quis alius, Geographo; qui talia, ni fallor, ex theatro universali Hispaniæ clarissimi *de Garma y Sakedo*, quo usus est, nos vero destituimur, deduxit. Ex hoc vero quidni argumentum peteremus; gossypium olim a Mauris, doctrina artibusque florentissimis, etiam in ipsa Hispania, (namque de Africæ regionibus nemo quidem ambigit), majori multo studio fuisse propagatum, & ab iis in reliquas provincias traductum; texturæ certe bombycinæ magnam vim quotannis sive venditam, sive cum aliis mercibus permutatam? ut adeo abunde haberent & *Toletani* & *Valentini*, unde chartam efficerent, si vel in proprio fundo gossypii
pro-

(t) *Retablissement des manufactures & du commerce d'Espagne par Don Bernb. de Ulloa.*

(tt) *Buescbings neue Erdbeschreibung. 2tes Theil, pag. 107.*

proventu caruissent. Sed ne hoc quidem eos omnino destitutos fuisse mihi persuadeo: tametsi neque in annalibus ejus rei mentio facta sit, quod quippe in permultis desideramus, neque culti in his provinciis gossypii vestigia adhuc supersint. Ipsa *Sætabis*, (si vera perhibeantur, ex illa recentiorum Xativam ortam), patrum demum memoria, exitium suum experta est, novo, ex illius ruinis, oppido, San Philippe, nova gratia, exurgente. Quanto hinc majores permutationes alia, quæ iisdem obnoxia magis censenda sunt, subiisse credamus, agros, hortos, plantaria? Sufficit, ipsum Majansium, præterlapso anno, habuisse gossypii plantas, hominis statura proceriores, (Obs. p. 76). Non igitur natura præpediuntur, quominus apud Valentinus proveniant, excrescant, fructusque ferant. Quin immo tales, sub cælo frigidiori, in hortu Regio Parisino, productos, se vidisse *Harduinus* asseruit. (v) Memini quoque, me, in eximio de com-

mer-

(u) *Plinii hist. nat. Tom. I, pag. 143, nota Hard. 16. Martiniere Geogr. Lexicon, Tom. IX, Sætabis.*

(v) *Plinii hist. nat. Tom. II, pag. 156, nota 30.*

merciis opere *Savarii*, aliunde excerptum legisse, (x) Hungariam tantum gossypii gignere, ut necessitati sufficeret. Ista tamen a laudatissimo *Bueschingio* non comprobata invenio. Sed de insulis nonnullis Græci archipelagi, Santorina, Thermia, Syra, sub eadem cæli plaga cum Hispaniæ provinciis Australibus jacentibus, res plane evicta est. (y)

His rationibus commotum me profiteor, ut quidquid de charta, seu papyro istius ævi habeant sive scriptores Hispani, sive leges Regum, illud de charta gossypina, Tuo, Meermanne, exemplo, interpreter. Alia tamen insuper occurrunt, quæ in Partitis Alphonsi sapientis, sub *pergament panneli* nomine, (Obs. p. 5, 63), quid intelligendum sit? magis adhuc, ex mea quidem sententia, evincant. Nimirum agitur, isto loco, de documentis, quibus adjungi debeat, *Sigillum cereum pendens*. (Obs. p. 63). Iam vero quæcunque fidem tuentur diploma-
ta

(x) *Dictionnaire universel de Commerce, de Savary: Cotton.*

(y) *Bueschings Vorbereitung zur Kenntniss der geogr. Beschaff. u. Staatsv. der Europ. Reiche, 2te Aufl. pag. 33.*

ta chartacea linei generis, non appensus sigillum, sed *impressum*, sive in inferiore scripturæ parte, sive in tergo, monstrant. Sunt vero hæc oppido longe rarissima, & vix singula ex sæculo XIV laboriosè collecta, & illa quidem tantum in Germania & Britannia (z): procul dubio, quod consultum minus visum fuit, materiam adeo caducam monumentis adhibere, quæ per sæcula durare deberent; sive quod error, in scribendo admissus, mox æque in charta deleri potest, ut in membranis; in quibus tamen nec rufuras notabiles passi sunt majores. Sed in charta gossypina, utpote quæ crassitie & lævitate membranarum similitudinem refert, diplomata conscribere sollemniter, isto ævo, saltem in Italia, usurpatum fuisse, cum documenta, quæ, ex Sicilia protracta, adduxit *Montfauconius*, comprobant; (zz) tum divi Friderici II, in constitutionibus Siculis, sanctio, quam ex iisdem, litteratissime Meermanne, primus eruiti, (Obs. p. 4); qua illa consuetudo partim abrogata, partim provide

(z) *Philosoph. Transactions. Vol. 23, pag. 1515.*

(zz) *Montif. Palæogr. Græca, Lib. 1, cap. 2, pag. 19.*

vide circumscripta est. Non igitur mirum, eundem morem quoque in Hispania viguisse. Sigilla vero, ad exemplum diplomatum in membranis exaratorum, gossypinis illis appensa fuisse conjicimus. Plurimum tamen cum huic controversiæ, tum universæ rei diplomaticæ, præcipue Hispanicæ, profuturum judicamus, si talia ex tabulariis conquisita, curatori acutissimi Majansii subjicerentur examini.

His meis argumentis, hinc inde congestis, tamen nonnihil tribuam, & Temet ipsum, præstantissime Meermanne, fortassis aliquantum concessurum confidam: nondum tamen rem omnem penitus confectam assererem. Hoc usque enim Majansio Tuo modo contigit, ex uno atque altero tabulario, aut bibliotheca, chartæ quædam specimina traducere. Quid vero? si doctissimi viri, quibus cura aliorum, in Hispania, demandata est sive tabulariorum, sive bibliothecarum, quorum eximiæ antiquitatis, & instructissima permulta ibidem novimus, exemplo humanissimi Perezii excitati, excutiendis, hac mente, priscis voluminibus, monumentisque operam suam impendant, (Hoc certe illos, pro eo, quo in summi nominis civem affectu eos credimus, præstituros arbitramur.) Annon ve-

ren-

rendum, ne tandem aliqua detegantur, quæ contrariæ sententiæ faveant, quibusque nostra cadant? Non quidem existimarim. Sed detegantur licet. Tibi enim, Meermanne, non aliud propositum fuit, quam, quæ in hac re verissima sint, inquirendo reperire; nobisque idem animus. Sibi vindicet Hispania, si fata concedant, chartæ lineæ inventionem; sed ita vindicet, ut jure eandem sibi vindicasse videatur, ipsoque pronunciante æquissimo Majansio.

De cunctis vero remotiorum sæculorum chartaceis documentis Hispanicis, a quibus, in elegantissima dissertatione, argumenta defumfit vir eximius, nullius penitus pernoſcendi tanto tenemur desiderio, ac *vocabularii Silensis*, ante annum minimum 1090 conſcripti. (Obſ. p. 49-54). Non quidem crederem, istius auctoritatis homini, qualem Majansium ſuſpicimus, rem adeo difficilem fore, folii ex illo codice vel particulam impetrandi. At ſcimus, quam harum reliquiarum tenaciſſimi ſint, quam in iisdem tuendis propemodum ſuperſtitioſi, qui illis dignè perfrui omnium minime intelligunt. Hæc, ſuſpicor, Valentino Tuo, vere Generoſo, impedimento fuiſſe, quo minus voto suo

suo potiretur: & ne ulterius futura sint, periculum est.

Diutius paullum Majansii hæc nos tenuerunt: adeo nimirum fecundam differendi nobis præbuere materiam. Nunc etiam paulisper in reliquis. Ex his primum *schedula* illa impensius delectati sumus, quam ab perillustri *Senckenbergio* Tibi transmissam, nobiscum communicasti: cum quod ad rem, in medium propositam, magis illustrandam & ipsa conducit; tum vero, quod a Sodali Regiæ Societatis, de cujus in illam voluntate abunde nobis constat, Tibi, dulcissimo Sodali, suppeditata est. Cernitur autem, curatori examini subjecta, qualem eam statuis, mixti omnino generis; linei, ob majorem albitudinem, ob flexuum faciliorem perpeffionem, ob strias demum, in chartis lineis plerumque expressas; gossypini vero, ob similiorem membranæ externam faciem, & ab lævitate splendorem. Quocirca cum, auctoritate tanti Viri nisi, de anno, documento adjecto, 1308, nil ambigamus: verosimillimum nobis videtur, circa id fere tempus cœpisse chartæ lineæ initia; & hinc in quibusdam locis Germaniæ, Italiæ proximis, materiæ lineæ quidpiam gossypinæ tantisper fuisse admixtum.

Immo etiam hoc chartæ genus ex Italia in
 striam inuectum dixerim? (a) cum, sin-
 ari sua elegantiâ, Fabrianarum officina-
 rî præstantiam fere adæquet; &, quod
 sypinâ maxime delectarentur Itali, ideo
 ejus similitudinem fuisse fabrefactum, po-
 m. Licet enim, sub auspiciis Friderico-
 1; & litteræ & artes apud Germanos
 egie floruerint, ut & conficiendæ chartæ
 rationem habuisse contendî possit: tamen
 : rei non magnopere studuisse illos, opi-
 , quoad ex materia tantum gossypinâ,
 dectituebantur, chartam parari debere,
 uasum illis fuit. Adeoque quidquid ferè
 tarum ab iisdem adhibitum, aliunde,
 a Byzantinis & Græcis, seu ex Italia,
 ctum fuisse conjicio: quod vel ipsa
 tæ gossypinæ, ex illis temporibus, sum-
 in tabulariis Germaniæ, insolentia pro-
 cum leuissimæ etiam scripturæ in mem-
 is exaratæ compareant. Saltem diffido,
 tam istius decoris, quo symbolum Senc-
 bergii splendet, eo quidem tempore, in-
 nania prodiisse.

Huic

Et eatenus quidem assentior illustr. *Maf-*
chartæ lineæ inventionem Italis suis tribuendi
dipl. p. 77.

N

: Huic meæ conjecturæ gratiam certe conciliant observationes *Gottschedii* & *Bellii*, clarissimorum Viroorum, de *codice antiquo cæcuminis Theotisci Trimbergii*, ludi quondam in Bambergæ suburbio magistri, (b) in bibliotheca Lipsiensium Paullina adservato: quas icidem Tua, illustris Meermanne, admonitione elicitas, cum voluptate haud mediocri, in schedis opusculi Tui, legimus. (Obs. p. 17-25.) Adjectus nimirum isti codici, sub finem, annus, quo descriptus fuit, 1312; litterarumque is habitus, ut ad sæculorum XI, XII, & ex parte quoque XIII, venustiores ductus accedant, tantoque hinc magis codici de ætate sua constet. Charta vero, quæ linea ab utroque declaratur, adeo crassa, rudis, aspera deprehenditur, ut *Gottschedio* vel his mendis visa sit, artis nondum excultæ, sed in primordiis versatæ, indicia prodere. Ejusdem indolis si in
uni-

(b) Titulum huic poemati adscripsit auctor, *der Renner, Cursor, sive Pedissequis*; ad opus ejusdem indolis, pro genio sæculi, alludens, ætate ab illo inchoatum, sed non absolutum, *der Sammer, Colligens*, tamen avide a plurimis lectum; quod novissimum scriptum, pressò quasi pede inlequeretur. *Morbos Unterricht von d. Deutscher Sprache, cap. 7. pag. 355.*

niversum clara linea fuerit, profecto non miramur, litterarum ductus pedetentim a pristina veritate in eandem illam deformitatem deflexos, quam in scriptura saeculi XI & XII inuenis horremus. Hanc certe istius utilitatis causam non leuem credidit eximius *chronici Gotsuicensis* auctor; (c) tamen, quanta ad illam, late per omnia dominans, barbaries conuulsa, probe perspexit.

De *codice Lapsensi* jam dudum quidem istius sermonis parui curiosi innotuerat, illiusque etiam mentio injecta reperitur, in uersatione, epologis Theophilis, praemissa; (d) sub Imperatoribus e gente Sueuica, ab nobili poeta contextis, & doctis praestantissimorum Tigurinorum curis, aliquot abhinc annis, euulgatis. Sed adeo accuratae le eodem antea nondum fuerat expositum; illi fortassis clarissimus *Gutschedius*, in singulari scripto, quod de ipso poemate *Trinbergii* edidit, a memet vero non viso, id praestiterit. De hoc tamen addubitem: certe, in lexico elegantiorum litterarum & artium, quod, aliquot abhinc annis, illo operas

(c) *Lib. 1, cap. 6. § 3. pag 62.*

(d) *Tabeln aus den Zeiten der Minnesinger Zaich, 1757, 12.*

ras dirigente, prodiit, annus exarati istius codicis perhibetur 1304: (e) eum, recentiori examine adhibito, nunc anni 1312 reperitur. Quæ licet alioquin levia sint, hic tamen attendi merentur. Habebitur nihilominus in posterum omnium, qui linea charta conscripti sunt, in Germania antiquissimus, nisi vel uni reliquorum in eadem bibliotheca conspicuorum, vel, aliunde protracto, alii cedere teneatur? Tuo vero Meermanne, fulgeat nomine, cum, fausto tuo sidere, ad hanc dignitatem evectus sit. Postremum occupemur in *insigni isto charta dombycina documento*; cujus quidem eruditissimus *Cannegieterus* brevibus saltem verbis in litteris ad te datis, meminit, (obs. p. 101) quod vero, si probatæ fidei sit, si autographum, summæ profecto raritatis censei convenit. Est nimirum diploma Henrici III Imperatoris, anno 1077, V Calendarum Junii, Wormatiæ datum: quo ecclesiæ Ultrjectinæ, ad refarciendum damnum ex conflagrata, magno incendio, incuria aulicorum, basilica Divi Petri, prædium amplissimum, in Velavia situm, largitus est: d
scri

(e) *Wörterbuch der schönen Wissensch.* p. 1391.

scriptumque in *Heda* historia Trajectensis
episcopatus legitur. (f) Videtur autem
incendium illud anno superiori 1076 conti-
gisse, utpote quo Henricus, circa Paschatos
solemnia, Trajecti versaretur, celebremque
illuc conventum conscripserat, vivente ad-
huc Wilhelmo Episcopo, Imperatori addi-
ctissimo. (g) Cui defuncto successit mox
Conradus, idem quoque Domino impense
studens: ut adeo de affectu Henrici in Tra-
jectinos nullum dubium sit; novo insuper,
eodem anno, documento demonstrato, quo
Staverniæ Comitatum huic ipsi Episcopo con-
tulit. (h)

Neque dubitationi obnoxium, Imperato-
rem tunc temporis *Wormatiæ* fuisse versa-
tum, licet, paucis ante mensibus, in Itali-
am concessum, & ibidem ab Gregorio pon-
tifici, ut pervulgata hæc, pessime habitum.
Etenim accepto de Rudolpho, contra se
electo atque coronato, nuntio, mox, indig-

(f) Edit. *Arnb. Buchelii Ultraj.* 1642. fol.
pag. 137.

(g) *Lambertus Schafnab. inter rer. Germ. script.*
Historii. Tom. I. pag. 405. ed. Struv.

(h) III. Cal. Nov. sieve 30 Oct. *Heda biss.*
Ep. Traj. pag. 139.

dignatione atque ira animatus, ex Italia, circa paschatos sacra, advolans, imperii æmulum ex Suevia sua statim ejecerat; atque, ulterius eundem persecuturus, ad Rheni oram progressus fuerat. (i) Igitur optime omnia conspirant, Henricum ad V Cal. Junii (k) substituisse Wormatiæ, Rudolpho in Saxonia militem ad novam expeditionem cogente; atque inibi diploma illud fuisse expeditum: quatuordecim vero diebus post, *Norimbergæ* commoratus est: ut litteris cernitur, Sigefrido Patriarchæ Aquilejensi, concessis, Istriæ quippe comitatu, & Marchia Carniolæ donato; (l) atque, die exinde octavo, *Moguntia*, ubi Comitatum in Brisgavia, ademptum Bertholfa Duci, Wernhero attribuit, Argitenensium Episcopo. (m) Ex quibus id saltem patet, Impe-

(i) *Burcbardus de casibus monast. J. Galli*, apud Gold. cap. 7. pag. 71. ed. Senckenb. — *Bertboldus Constant* apud Urstisium, Tom. I. p. 347, 348. — *Bruno bist. belli Sax.* apud Freberum, Tom. I. p. 135.

(k) 28 Maii.

(l) III Id. Junii, s. 11. Junii. *Ugbelli Italia Sacra*, Tom. V. p. 58.

(m) XV. Cal. Julii, s. 17 Junii. *Hergott Gen. dipl. Gent. Habsb.* vol. II. pag. 126.

p̄ratorem, eo tempore, in profeguendo bello fuisse occupatiffimum, atque, istis in terris, undique singula conduxisse; nec minus interea devinciendis sibi Germaniæ præfulibus contra Pontificis Romani iram hostileque odium, splendidiffimis largitionibus, maxime studuisse. Eatenus igitur diplomati nostro, omni ex parte, satis cautum.

At ambigi posset, *Sigefridum*, Archiepiscopum Moguntinum, quem novimus non modo in partes Rudolphi secessisse, sed eidem quoque coronam imposuisse, ea rursus apud Imperatorem valuisse auctoritate, ut, inter reliquos, sua etiam commendatione, quod in diplomate asseritur, ad istam donationem Trajectinam quidpiam conferre potuerit. Præterea de *Adalberone*, Cancellario, quem, vice Sigefridi, Archicancellarii, memorati modo Moguntia summi præfulis, documentum recognovisse legimus, jam, in *chronico Gotwicensi*, (n) quæstio proluxius agitata; isto quidem exitu, ut, singulis conductis, pronuntiandum fuerit, nil certi de ipsius persona effici posse. Habebimus tamen, quem quinque Adalberonibus,

(n) *Lib. II. cap. 9. § 15. pag. 298, 299.*

bus, eo loco enumeratis, Bambergensibus, Herbipolensibus, & tribus Metensibus, ne inepte adjungeremus, Wormatiæ Præfulem quem Adalberonem nominat eximius *Mascivius*, in vita Henrici, (o) licet olim Imperatori inimicum: si modo, ex lege sibi imposita, auctoris coævi locum adjecisset. Nam eundem illum *Lambertus Schafnaburgensis*, probatissimus scriptor, a quo relata qua petiit, potius Adalbertum dixit. (p) De his talibus vero etiamsi disputari possit durum tamen foret, propterea diplomati fidem denegare; in quo ceteroquin singulis in reliquis Henrici nostri chartis congruunt.

Sed quæ huc usque ignorata fuere, saltem ab Heda, aliisque non memorata, documentum illud *charta bombycina* constare, istud maxime admirationem nostram movent. Dudum enim inter rei diplomaticæ scriptores Germanos convenit, diplomata Imperatorum nostrorum tantum non omnia membranis fuisse exarata. Quid? quod in universalem enu-

(o) *Masc. Commentarii de rebus Imp. sub Henr. IV. & V. p. 67*

(p) *De rebus Germ. ed. cit. pag. 412.*

enunciationem hoc convertit summus *chronici Gotwicensis* auctor. (q) Attamen adhibeamus levem illam exceptionem, quæ axiomati fere nil derogat, etiam ab *Hertio* positam, (r) & exterorum exemplis probabilem: omnium nihilominus rarissimum statuamus oportet, & unicum fere, documentum Trajectinum: cum, quod singulari exemplo, aliena materia conscriptum, tum quod istius vetustatis sit, utpote septingentorum propemodum annorum spatium implens. Hæc enim ætatem ne monumenta quidem Sicula Rogeriorum a *Montfauconio* allata attingunt. (s) Insuper & vocabularium Silense, ex nostra sententia in charta bombycina

(q) *Lib II. ingressu, pag 82.* Observandum est inter reliqua. Communem Regibus & Imperatoribus nostris Teutonibus scribendi materiam membranam existisse. Quibus plane consentanea habet ill. de *Gudenus in præf. Sylloges var. dipl. p. 2.* Omnia diplomata & libelli cujusque argumenti, ante annum 1280. scripta sunt in membrana.

(r) *Hertius de fide diplom. Germ. Imp. & Reg. p. 337. clav. Baringii.* Chartæ vulgaris usus ab annis quingentis invaluit. Et tamen rarissime ea ip diplomatis Imperatores usos deprehendimus.

(s) (s) (s) *Montf. Palæogr. Græca, pag. 18, 19. Mem. de Litter. Tom. IX, pag. 323, 324.*

cina conscriptum, illi cederet; & codex bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, fide Lambecii, a Montsauconio inter primos Gossypinos adoptatus. (f) Quin immo antiquissimi, qui adhuc innotuere in charta bombycina codices, Regius Parisiensis, anni 1050, (f) & bibliothecæ Bodleyanæ, anni 1049 (t) diploma nostrum paucis tantum annis superarent. Tanto hinc magis efflagitabunt, qui hoc studio delectantur, ut documento huic omni ex parte diligentius examinando atque describendo operam suam clarissimus *Cannegieterus* impendat. in quo, quod confidimus, perillustrem *Spaenium*, qui eodem jam fruitur, faventissimum sibi, literatisque insuper hominibus bene multis experietur. Quæ si prævio indicio respondeant, Tibi, Meermanne, duplici de causâ gratulabimur: cui quippe contigit, occasionem præbuisse, eruendi in utroque chartarum genere, cum linteo, tum bombycino, monumenti, si non ultimæ, quantum novimus, (u) vetustatis, huic certe quam proximæ.

Nunc

(t) *Philosopb. Transf.* 1703, *Vol.* 23, *pag.* 1515.

(u) Nimirum videntur nobis chartæ bombycinæ origines altius, atque ex sæculo X, repetendæ.

Sal-

Nunc jam promissa, superius facta, solvere meum est; atque cum *de scripto* Theotisci sermonis, *Societati Regia*, in eadem de charta linea quæstione versanti, *exhibito*, illiusque suffragiis præmio ornato; tum *de diplomate Sæculi XIII Rintelienfi*, maxime memorabili, postea transmissio, nonnulla differere. in quo gratam me Tibi operam præ-

Saltem ista, quæ de Evangelio Divi Marci, Venetiis asservato, recensius scripserunt testes oculati ipsi, *Maffei*, (*Ist. dipl. p. 79*), atque *Keysslerus*, (*Reisen, p. 1159*), promiores nos reddant ad credendum, illud charta bombycina scriptum esse. Quem igitur codicem cum Montfauconius, cui tachen papyri Ægyptiaci visus est, sæculi minimum IV. statuatur, (*Diar Ital. cap. 4. p. 55-64. & Mem. de litt. IX, p. 314, 315*): propemodum fastinetem, eodem illo jam bombycinam chartam fuisse inventam. Et ea quidem persuasione, *Servatum* quoque *lupum*, Abbatem Ferrariensem sæculo IX, epistola 16, (*ed. 2. Baluzii, p. 35*), ad Orsmatum Metropolit. Turonum, de codice Commentariorum Boëtii in Topica Ciceronis *chartacio*, sive, ut, emendatius cum aliis dicturus, adiecit, *chartinacio*, scribentem, de charta bombycina interpretarer, cum alioquin hic locus æque de papyro Nilotica & corticea, sive philyreia accipi possit; adeoque habuerit *Muratorius*, cur hæc in quæstione reliquerit. (*Antiqu. Ital. Tom. III, pag. 872.*)

præstiturum, mihi persuadeo. Istud vero opusculum auctori debetur *Joanni Danieli Fladio*, administrationis Palatinatus ecclesiasticæ hypomnematographo, seu Registratori, jam ab Electore Consiliarii dignitate ornato, Heidelbergæ viventi, viro erudito, reique præcipue diplomaticæ Palatinæ admodum gnaro. Hunc autem de materia proposita commentandi ordinem tenuit; ut primum per inductionem colligeret, chartam lineam, ante Sæculi XIV initia, nondum fuisse adinventam; deinde unum atque alterum ejus documentum, quod ipse antiquissimum offenderat, accurate descriptum adjungeret.

Istud taliter argumentando confecit: Si, in infinita propemodum documentorum omnis generis copia, nullum omnino quantilibet momenti, Sæculum XIV quod excedat, comperiatur; sed quævis, sine ulla exceptione, sive ad res maximi, sive minimi pretii faciant, membranis consent: sequitur, ut chartæ lineæ parandæ modus, ante hoc tempus, nondum detectus fuerit. Tabulario autem, per plures annos, sollertissimo auctori frui licuit, monumentis mediæ ævi quibusvis instructissimo: ut adeo in hoc saltem magna ejus sit auctoritas. Iam graviter testatur,
ad

ad unum omnia, quæ sæculi XIV initia superarent, membranis constare: quin schedas illius ætatis tantum de censu paucorum assium agentes, ibidem adservatas, singulas esse membranaceas: ex quibus igitur, quæ de termino inventæ chartæ lineæ asseruisset, colligenda omnino forent.

Sed quæ adjunxit; hæc etiam de toto sæculo XIV valere; & libros etiam censuales omnes istius sæculi tales ibidem cerni; atque, sub initium XV demum, in chartaceos sensim immutatos, ea argumentationi Viri non nihil detrahunt: cum prodant, pristini instituti, uti in talibus fit, tenaciores fuisse, qui census curam habuerunt; atque hinc ab chartæ lineæ usu abstinuisse, licet idem alioquin jam invaluisset. Hoc vero, ista observatione, magis comprobatum opinor, quod superius posui: chartam bombycinam, sive gossypinam, in Italia, Hispaniaque, trecentis fere annis jam frequenter usurpatam, in Germania multo fuisse rariorem, saltem in litteris publicis non, nisi singulari exemplo, adhibitam: quod alias fieri non posset, quin, inter reliqua monumenta, idemtidem detegeretur: nisi contendere velimus, papyracea illa omnia a blattis & tincis, a situ, ab hominibus, a tempore ipso fuisse destruc-

ta.

ta. Cum tamen, medio isto ævo, maximum Germanorum fuerit cum Veneris, Liguribusque commercium, horumque cum Alie Minoris populis, Syris, Ægyptiis; quo quidquid ex Orientis terris appeti potuit, per omnem Europam transvectum fuit: agre mihi persuadeo, Germanos neceros chartæ bombycinæ, sive Damascenæ, usque omnino caruisse: tamen illius rarissime detegantur reliquie.

Linea vero chartæ specimen *Fladius*, ex sæculo XIV, tantum unicum exhibuit probare fidei, quod anni 1377 est; cautionem scilicet hominis privati, sigillo ceræ in tergo munitam. Quæ enim de literis papyraceis anni 1348, ex indice quodam, multum recentiori, retulit, ex incertis adscribimus. His adjunxit litteras feudales *Ruperti*, Romanorum Regis, *Geinheimero* cuidam concessas, anni 1403. sigillo Regio, pari ratione, averso illarum lateri impresso. Charta prioris documenti crassior aliquantum, & tactu asperior, striis illis ab filis moduli ceræ ortis, altius impressis; in posteriori, fere ejusdem, qua hodie maxime utimur, indolis. In hoc altero quoque tauri caput, cruce inter corua exsurgente, signi loco cernitur. Eam vero imaginem, in plurimis etiam

etiam aliis chartæ lineæ plagulis, ejusdem ætatis, observatam a se scripsit Fladius: ut aliunde certe illa repetenda sit, quam ab insignibus gentilitiis dignitatisque ecclesiastæ Episcopi Camminiensis, Henrici de Wacholz: a quibus quippe illam ingeniose deduxerat clarissimus *Heringius*, vetustatem chartæ lineæ, in Pomerania fabricatæ, hoc argumento comprobaturus. (x)

Quæ vero fuerat Fladii in suscepto hoc opere diligentia, non tamen ipsi contigit, diploma detegere, quod vel jam cognita *Helmstadiense*, anni 1343, & *Quedlinburgense*, anni 1339, ætate superasset. Quin potius vetustissimum, quod exhibetur, annis fere quadraginta posteriori cessit: tantum igitur abfuit, ut litterarum Joinvillei, ab Mabillonio usurpatarum; senium attingeret. Quod tamen, in materiæ expositione, & doctrina & usu præstantem se demonstraret candidissimus auctor; rationeque maxime commoda in eadem versatus fuerat; singularemque operam in excuriendis cum antiquis annalibus & commentariis, tum quibus vis

(x) In appendice cogitationum de bodierna charta. (Obj. pag. 126)

vis aliis illius ævi litteris atque documentis posuerat, dignum viri scriptum censuit Regia Societas, cui præmium tribueret.

Utriusque vero diplomatis, superius memorati, notitiam debemus Brunsvicensium schedis, sub *Indiciorum* nomine, (y) ex consuetudine aliarum civitatum, singulis hebdomadibus, binis vicibus prodeuntibus, & præter capita bene multa, negotiis civilibus popularibusque dicata, etiam observationem unam atque alteram eruditam, mox a fronte, complectentibus. Etenim quæstionem de chartæ linæ originibus, in iisdem, pro instituto, adjecta; & deinceps, nonnullis jam in responsonem scite allatis, rursus repetita: primum documentum Helmstadiense, paullo post Quedlinburgense productum fuit.

Illud sacerdoti *Helmstadino* in testimonium emti ab ipso aliquot jugerum agri, a nobili de Wederten, & magistratu Calvoerdenfi, traditum fuit; hincque duplici sigillo munitum. Sed providus homo de materiæ papyraceæ tenuitate timuisse videtur, & propterea a magistratu Helmstadiensi aliud documentum membranaceum efflagitasse, duobus

(y) *Braunschweigische Anzeigem*, 1745, 4.

bus tantum annis post exaratum, quo prius accurate transcriptum legitur; illiusque fides, verbis & sigillo addito, assertitur.

Ad litteras vero feudales *Quedlinburgenses* anni 1339 quod attinet, non illæ quidem dubiæ: habent tamen hoc, quod de *Ermingarde* Abbatissa, cujus nomen præ se ferunt, aliunde non constet. Quid? quod inclytæ Abbatissæ historiam, istis annis, valde perplexam offendimus. *Iutta* enim, quæ per triginta annos eidem præfuerat, nomen, anno adhuc 1338 in documentis legitur: eodem vero jam *Luitgardis* occurrit, quam illi successisse autumamus. Hanc igitur, intra spatium vix annum, *Ermingardis* nostra excepit. At vero eodem anno 1339, quo istas feudales litteras concessisse fertur eadem, *Iutta* rursus nomen, diplomate quodam, reperitur, simillimo plane sigillo, quo prior usa est, munito. Num hæc proinde eadem, quæ prior, *Iutta*? an notius has feminas principes persona diversas statuere convenit? Ita quidem statuimus. Non tamen controversia hæc caret: etiamsi, in recensione Abbatissarum *Quedlinurgensium*, iisdem *Brunsvicensium* schedis publicis a docto viro postea inserta, & ac-

curatam operam prodente, eadem ratio servata sit. (2)

Iam de *Diplomate Rinteliensi* dicendum: quod, a clarissimo *Pestelio*, illo tempore, in universitate litteraria Schaumburgensi Professorio munere ornato, jam apud Lugdunenses Vestros eadem dignitate conspicuo, Societati Regiæ peramanter transmissum, in relationibus nostris anni 1756 litterariis, libello xxviii, maximam partem descriptum habetur. Conceduntur vero eodem, ab Adolpho comite, hujus quidem nominis inter Schaumburgicos quarto, Rinteliensi oppido jura civica: iisdemque adjectus annus m. cc. xxx. viii. De anno hoc nil disputabimus: quo quippe Adolphum, ex Livonia reducem, intra religioforum claustra se recepisse annales *Alberti Stadenfis* atque *Lerbekii* referunt: (a) quamquam alii ad annum 1338 ista rejiciant. Contra *Spangenbergius*, rerum Schaumburgensium scriptor non ignobilis, anno demum 1340, die Hippolyti, qui

(2) *Braunschw. Anz.* pag. 945, sequ.

(a) *Chronicon Alb. Stad. Æn. Sylv. bist. Frid. III. junctum a Kuspisso*, pag. 310. — *Lerbekii Chron. Com. Schauenb. Tom. I. rer. Germ. Meibömii*, pag. 512, notaque *Meib.* pag. 537.

qui Augusti 13, idem evenisse, nescio quo auctore asseruit: (b) cujus pariter computandam rationem *Bierlingius*, in tabulis dissertationi suæ de familia comitum Holsato-Schaumburgicorum additis, secutus est. (c) Desiderari tamen posset, in documento nostro, non levis profecto ad res Rinteliensium momenti, nec mensẽ nec diem expressum esse: quod secus in aliis litteris Adolphi observamus, coenobio Riddagshufano datis, & a *Falkio*, in codice traditionum Cortensium, (d) adductis. Sed istis jam non immorabimur: tamen si in monumento talis insolentiæ, fideique vel exinde suspectæ, quod observationibus versatissimorum in his studiis, virorum adversatur, singula attendi, atque in examen vocari mereantur.

Hoc potissimum urgemus, *pensli* illud sigillo præditum esse; cum chartaceis alioquin documentis sigilla semper vel a tergo, vel infra scripturam *impressa* cernantur: quod jam ipsius materiæ indoles exigit. Immo vero vel ipsis membranaceis, isto demum sæ-

(b) *Schawenburgische Chronic*, pag. 73.

(c) Prodiit *Dissertatio*, *Bierl. Rintelii*, 1699, 4.

(d) *Parte IX*, § 396, nota y, pag. 620, 621.

sæculo, sigilla per Germaniam communi
 appendi coeperunt: antiquissimumque e
 generis diploma, a Comite datum, quod
 vidit perillustris *de Gudenus*, Ludovici filii
 Comitis Ziegenhainii, anni 1206. (e)
 Imperatoribus autem jam Fridericum
 primum sigillo appenso aliquando usum fuisse
 ab eximio *chronici Gotwicensis* auctore, (f)
 documento minime fallaci, evictum: constat
 tamen istum morem ab illius demum obitu
 ortum, *Heineccius Eckhardusque* perhibere
 (g) idemque vel ipsi *Gudenio* pariter
 suasum fuisse videatur, illius dum initia
 annum 1090 retulit. (h) At diplomatibus
 chartaceis, de quibus accurate relatam habemus,
 uniuersis, sigilla fuere impressa:
 quod etiam clausulæ verbis indicare con-
 sueverunt. Ex his, ut alia taceam,
 modo argumenti loco sint, quorum in p
 f

(e) *Præf. Sylloges var. dipl. pag. 27.*

(f) *Diplom. Abbatie San-Emmeracensi*,
 1157. *Chron. Gotw. Lib. II, cap. 13 § 4,*
 361.

(g) *Heineccius de sigillis, Parte I, cap.*
 § 4, pag 170. — *Eckhardi introd. in rem.*
 p. 90.

(h) *Præf. Sylloges var. dipl. pag. 18.*

fenti opusculo, Tuis, Meermanne, consiliis enato, mentio facta est; unum clarissimi Longolii de Friderico Augustano Episcopo; (Obs. p. 34) & bina Fladii nostri. Idemque in tabulario Holzschuherorum, monumentis omnis generis refertissimo, constanter observavit præstantissimus, nobisque conjunctissimus Gattererus, vir magnæ in re diplomatica auctoritatis: cujus quoque animadversionis ista sunt, quæ, in præfatione insignis de illa Gente operis, super diplomate quodam, diversæ ab reliquis ejusdem temporis conditionis, differuit. (i) Ex quibus omnibus colligo: documentum Rinteliense ut maxime controversum esse: quam etiam de illo sententiam clarissimus Hauselmannus prodidit. (k) Ni-

(i) Litteræ sunt Frider. Holzschab. equ. Teut. ord. datæ 1389 æque chartacæ; cereo sigillo, contra morem illius sæculi in membranis, non pendulo, sed impresso. De quo verba clausulæ: Dez zu urkunt — drucke ich Bruder Fridrich Holzschuer Teutz Ordens mein eygen Insigeln an disse Schrift. Præf. pag. 8. & in cod. dipl. pag. 79.

(k) In der weiter erläuterten und vertheidigten Landeobobeit des Hauses Hobenlobe, pag. 223 sequ. (Longoli charta indubie lintea. § 13. Obs. pag. 26.)

Nihilo tamen fecius non impugnabimus, tale diploma isti oppido olim ab Adolpho Comite fuisse largitum; sed, ex consuetudine illius sæculi in membrana: quod casu quodam infelici intercidit. Istud vero, quod jam in charta linea servatur, apographum videtur, antiquitus accurate descriptum, atque, litteris authenticis deperditis, sigillo aliquo prisco, ad instar diplomatis Lindaviensis, ornatum, ut illorum loco esset. Sigillum autem cera alba constat; sed adeo ab tempore exsiccata, derasa, atque friabili, ut, quod symbolum retulerit, ægre dignosci possit. Charta tenuissima, secus ac in vetustioribus aliis speciminibus, reperitur: eidemque, ea de causa, aliud recentius folium adglutinatum.

Hæc talia cum in documentis obveniant, de quibus nihil olim dubitationis, peritis etiam in his studiis hominibus, enatum est: confidimus, doctos viros, quibus aliorum in charta linea monumentorum indicia debemus, eadem novo rursus subjecturos examini. In hoc vero permulta, ad scribendi rationem litterarumque ductus quæ pertinent, ab arte diplomatica, etiam in codicibus, petenda. Sed summa licet in his cautione versemur: tamen, quod in

talibus coævi quoque mirifice inter se differant, quodque, sæculo recentiori, exemplum antiqui codicis summa cura repetitum esse possit, tantaque diligentia, ut ne in apice quidem peccatum videatur: ex his si quædam colligamus, nisi alia accedant, cum hæsitacione quâdam semper pronuntian- dum nobis erit. In diplomatis autem, præter illa, quæ ex scriptura ducuntur argu- menta, potiora ex caractere cum reli- quis ejus generis documentis harmonico, ex sigillo, aliisque attributis trahimus, quæ fere in codicibus desiderantur. Hæc si in- ter se amice conspirent, de ætate diplo- matis, anno adscripto dieque, certo nobis constat. Codices vero, his ut plurimum destituti, (1) criticam aciem fatigant, & non raro decipiunt. Et licet utroque mu- niti sint, eo tamen, quod istis probationi- bus carent, si non alia suppetant, contro- versis manent subjecti. Nihilominus pluri- bus convincimur, antiquiora chartæ lineæ monumenta inter codices repertum iri, quam inter diplomata; antiquiora etiam de pri- vatis

(1) *De Gudenus in recensu cod. antiqu. bibl. Mogunt. Sylloge var. dipl. pag. 338, 354*

vatis litteris; quæ vero non potuerunt, nisi singulæ, ad ætatem nostram perdurare.

In chartæ ipsius examine si reliqua bene se habeant, ista certe, quæ inter Te, perillustri Meermanne, litteratissimumque Majansium disputata sunt, quæ ab aliis, Tua invitatione, officiose congesta, plurimum proderunt, ut, majori cum persuasione, & propemodum fiducia, hæc, illa statuere possimus. At continget tamen aliquando, ut in talia incidamus, de quibus clarissimus *Coltée du Carel* conquestus est, (Obs. pag. 99), quæ plus nobis negotii facebant; immo etiam quæ quam maxime dubia. Sed istius quoque generis documenta accurate describere intererit: cum ad rem universam inde conclusiones apte deduci possint: cujus indolis ea censemus, quæ de mixtæ materiæ charta egregie coniecisti.

Erui fortassis præterea nondum percepta alia poterunt: siquando artifex, perfectè eruditus, artemque suam majori, quam ab mercenario homine fieri solet, studio adaman, nava dextraque opera, in chartis, cum ex panniculis gossypinis, bombycinis, fericis, linteis, tum ex ipso nativo gossypio, fericaque lanugine, tum ex utriusque cum lintea materia permixtione, conficiendis,

dis, allaboraturus sit: id quod vix alibi opportunius, quam apud Batavos Tuos, fieri potest, nusquam certe felicioribus Tuis, Meermanne, auspiciis. Ex talibus enim multigenerum chartarum foliis, copiosius comparatis, quæcunque in mentem veniant experimenta, capi possunt: quibus probatæ vetustatis reliquias subjicere, illarum cum summa raritate, tum cultu quodam, prohibemur. Poterunt quoque, si ita visum fuerit, amicis transmitti, in excutiendis prisca ævi monumentis occupatis, ut de discrimine inter varias chartarum species, non nisi plurimo usu percipiendo, positis ob oculum exemplis, sæpiusque tractatis, tanto magis semet ipsos erudiant.

Interea præstantissimum *Coltæum*, nostra quoque sollicitatione, excitatum cupimus, ut, sua perspicacia, in pervestigandis bibliothecæ Lambetanæ, atque aliarum forulis scriniisque utatur, nec, quam litteris expressit, dubitationi tantum tribuat, ut, eadem illa ab nobilissimo instituto exornandorum de monumentis Angliæ vetustissimis, in charta linea conscriptis, commentariorum avocari se patiat. Nam, pro ea, quam in suscepto negotio demonstravit, cautione, non facile metuimus, ut in discernendo char-

tarum genere errorem committat. Quid enim? si etiam de nonnullis dubitarit. In plurimis certe, usu edoctus, quid statuendum sit, videbit.

Antiquissimum, quod adhuc novimus, chartæ lineæ documentum Anglicum, in transactionibus philosophicis anni 1703 primum indicatum, Eduardi III est, annique 1342, in Cottonea (m) libraria obvium. Sed, quæ addidit eruditus istius scripti auctor, vetustiorum detegendorum spem omnino faciunt. Magis tamen hæc de codicibus confidimus, quorum in bibliothecis Anglicis insignis copia: inter quos etiam chartæ lineæ aliquos repertum iri, nullus dubito. At vero, si ex indice bibliothecæ Regiæ, quam, plurimo studio, composuit clarissimus *Casley*, iudicium facere licet: prope conjicimus, vix sæculo XIV antiquiores Angliam habere: & hi quidem, ut apud nos, rarissimi. Quos enim chartaceos dixit, illi fere omnes recentiorum sunt sæculorum; ex XV tamen sat magno jam numero. Vicissim Salomonis Regis carmina aurea, Græce

(m) *A Catalogue of the Manuscripts of the Kings Library, by David Casley. London, 1734.*

ce tradita atque Latine; ibidem charta adhuc cernuntur gossypina, (pag. 2), sæculo licet xiv scripta. Miramur autem eruditissimum virum, qui, quibus charta lineæ ac bombycina inter se differant notis, satis se alioquin perspexisse ostendit, in præfatione operis, (pag. 14), hujus originibus a sæculo inde x repetitis, posuisse, lineam non ita multo post inventam sibi videri, Quæ quo magis & a nobis, & maxime abs Te, illustris Meermanne, disputatis adversa sint: tanto magis exoptamus, ut eruditorum Anglorum aliquis in hoc argumento accurata versetur diligentia; quo, quæ de codicibus documentisque aliis istius regni vetustissimis, sive bombycinis, sive lineis, tenenda nobis sint, observatione minime dubia constant. Addam, etiam in bibliotheca reverendissimi Canonorum collegii Moguntina, adservari codices aliquot chartaceos, Oxonii, sæculo xiv, sed jam vergente eodem, scriptos, ab illustri *de Gudenus*, inter præstantiores alios, productos; (n) quos chartæ lineæ esse non hæsitanter dixerim: quandoquidem, si gossypina constata-

(n) *Sylloge var. dipl. pag. 357.*

starent, illud ab litteratissimo viro annotatum fuisse mihi persuadeo. Talia vero si apud exteros reperire datur: quanto potiora ex bibliothecis Anglorum domesticis expectemus?

Custodiuntur præterea, in laudato illo Moguntinorum musæo, alii quoque ejusdem generis codices sæculo xiv, cum in Germania; tum in Italia, & alibi, exarati. (nn) Pluresque procul dubio & vetustiores dabunt tot inclytæ Germaniæ bibliothecæ, quarum aliquæ, neque antiquitate, neque codicum præstantia, celebratissimis exterorum cedunt: si, hoc consilio, intentioni scrutentur sollertia. Spem profecto proximam in illis habemus, quæ de codicibus bibliothecæ Lipsiensis Academicæ, manuscriptis, retulit clarissimus *Belius*, (Obs. pag. 22), quæque de iisdem studiosius perlustrandis suaviter pollicitus est.

Hæc vero quamquam adhibita officiosa amicorum opera effici possint: plura tamen, auguramus, ex improvviso, aliaque rimando, detegentur, quam si ad eadem maxime ac-

(nn) Aurea legenda. a. 1367. Manipulus florum. a. 1389. Syll. pag. 364. Decretales. a. 1394. pag. 365.

accedamus accincti, multoque labore in illis defudemus. Incidet fortassis aliquis in chronicum librum, plurimo situ obductum, in quo, quæ ad rem nostram faciant, annotata reperiantur. Vel detegetur, apud scriptorem antiquum, locus, olim non observatus, neglectus, qui, inter diversissimi generis alia, paucis licet verbis, tamen aliqua habeat, quæ materiæ, in qua jam elaboramus, illustrandæ inserviant. Non enim, nisi casu, ductus est, quicumque in Petri Venerabilis contra Iudæos opusculo, ista de libris ex rasuris veterum pannorum primum deprehendit, sive Hadrianus Valesius idem fuerit, sive alius. Similique casu, ex tabulariis principum, celebrium civitatum, familiarumque illustrium, vel diplomata, vel litteræ, protrahi poterunt, qualia cupimus, majoris adhuc, quam quæ nota, vetustatis. Ad hoc autem plurimum conducet, quæstionem de lineæ chartæ primordiis, repetitis vicibus, recentius fuisse agitatam, & Tua jam potissimum opera, adeo explanatam, circumscriptam, ut de illius vi ambigi ulterius non possit.

Hæc certe evicta nobis videntur: chartæ vere lineæ monumentum, sæculi xiv initia quod transcenderet, nullum huc usque detectum

rectum haberi: antiquissima, saltem horum plurima, in Germaniæ provinciis fuisse reperta, codices integros, diplomata; nihilo tamen secius, toto adhuc sæculo xiv, membranam in cujusque generis documentis, codicibusque exarandis, ut plurimum adhibitam: de Gallia diploma quidem Vejoninum chartæ lineæ præmaturum quendam, mox ab ineunte sæculo, usum prodere, litteris insuper Ioinvillei comprobatur; ceterum non innotuisse, quæ Germanicis antecellerent: in Hispania chartam bombycinam, mediis adhuc illius sæculi annis, servatam; lineæ tamen specimen ejusdem temporis productum, tantæ venustatis, ut tentaminum imperitiam longe superet, & recentioris potius ævi videatur: denique Italiæ, ab initio fere ejusdem sæculi, papyraceos generis linei codices fuisse, ex verbis illustrissimi *Maffei*, recte quidem colligi, immo etiam probabili ratione statui, istinc mixtæ materiæ chartam derivandam; de istis autem non omnino constare, hæc saltem suspicari.

Quæ singula si inter se, & cum aliis, conferantur, conjecturam inde aliquis, non præproperam, duceret: lineam chartam in terris Germanicis, (quo nomine & Belgium
Tuum

um complectimur), primum fuisse con-
 statam; mercatura, civitatum inprimis, fœ-
 re Hanseatico junctarum, ausibus, in pro-
 nciis, Aquiloni subjacentibus, in dies ma-
 s efflorescente, ac terra marique late pro-
 ãta. Cum enim tam sedulis negotiatori-
 is curæ maxime fuerit, merces minimo
 etio sibi comparare, easque semper in
 omtu habere; ipsisque præterea in com-
 erciis versantibus chartæ plurimus usus
 ; gossypii autem proventu careant regio-
 s septentrionales: proximum fuit, ex-
 riri, an ex materia linæa chartæ effici
 ssent. Insuper, ratione valde probabili,
 eremur, cum bello, inter Venetos ac Ge-
 ienses, mediis sæculi XIII annis, conflato,
 que ultra centum & viginti annos pro-
 ictò, tum Tartarorum & Turcarum, istis
 mporibus, in terris Asiaticis, & finitimis
 uropæis, turbis continuis, commercia
 lorum cum Orientis populis summopere
 isse impedita; & ea de causâ, ab ho-
 inibus ingeniosis varias artes, quas olim
 norabat Germania, excultas. Hæc cum
 niliter in charta, ex lino paranda, felici-
 r cederent, eademque ab albedine, &
 nuitate, & quod tersa magis reprehen-
 tur, habeat, quæ illam commendent: idem
 mos

mos sensim in terris etiam Europæ Australibus invaluisse videtur.

Hoc vero ut plura prætera alia fuaserunt, materia præcipue, ex qua conficiebatur charta, quæ magis erat domestica; ita certe haud parum illi ad gratiam conciliandam profuisse existimo, quod chartæ bombycinæ, quia dulcior, majus a vermiculis periculum imminet; quibus quippe illam obnoxiores esse, & *Allatius* testatum reliquit, (o) & in codicibus istius generis ipse observavi. Attamen non omnem, credo, chartæ gossypinæ usum in Hispania atque Italia, ante sæculum xv, cessasse; sed eandem cum linea vicissim adhibitam, usquedum, ab arte inventa typographica, ad quam plagulæ bombycinæ non æque videntur aptæ, unice usurpari cœpit linea nostra. Et ea quidem in re itidem artificibus Germanis plurimum tribuerem, præstantissimam hanc, a popularibus suis excogitatam, artem universæ Europæ inferentibus,

(o) *Animadv. in antiq. Etrusc. fragm. Ingh. pag. 135.* Græcorum — chartæ antiquiores — cum dulciores sint, sunt etiam blattis & tincis obnoxiores.

tibus; lineæque chartæ tantum adueris: quam igitur ad operas suas selegerunt, copiaque necessaria parandam, vel aliunde aduehendam; curarunt. Hispaniam autem non minus a Germanis, librorum typis describendorum artificio, primum fuisse eruditam, argumenti mihi loco modo sit opus Francisci Eximini de Republica, teste *Majansio*, (Obs. pag. 89), Valentia; ex officina *Christophori Cofmann*, Germani, anno 1499, editum.

Non tamen negaverim, inter panniculos gossypinos, passim quoque lineos conficiendis chartis, jam antiquitus, interdum, adhibitos fuisse: sed hoc vel fortuito; vel argente aliquando necessitate, factum est; ut pristina nihilominus ratio constanter servata sit. Alia in hanc rem; sed non aliena nobis nostris, habent Berolinensium litteræ; elegantiori litteraturæ dicatæ; (p) ipsæque elegantissimæ: quæ pari nobiscum voluptate abs Te, scientissime Meermanne, cujus præcipue causam, licet & ex parte nostram, respiciunt, lecta fuisse, plane mihi persuasum est.

Quod

(p) *Briefe die neueste Litteratur betreffend.*
XIIIter Theil, pag. 138-140.

P

Quod vero tam eximiae raritatis reperit monumenta istius ævi, charta lineata, non mirabitur, qui, quot innumeras casibus talia destrui possint, recorderetur. enim si libri, recentiori tempore, exscripti, plurimi ea insolentia sint, ut auro quidem comparari queant: quanto magis volumina papyracea, vel unica, aliquot modo exemplis, manu descripta similia fata subire necessum fuit? Præneque adeo multa opera, a principio, claudetrati commissa credimus; potius, alicujus dignitatis habita fuere, in operibus expressa. Quod cum maxime de veteris religionis nostræ libris contenderet: mirum videri posset, *Biblia Maerli* ex bibliotheca selectissima Isaaci le Long, ducta; in charta fuisse conscripta (Obs. p. nisi interpretis essent Belgici, cujus quæ non eadem fuit observantia, ac Latini. In nullis quoque pretii quædam ratio videtur habita: cum minoris constare codice: buerint chartacei, quam membranis confecti: qui, pro litterarum picturæque elegantia, quam care æstimati sint, eruditissimus *Naudæus*, in additamentis ad historiam Cominæ xi. Cominæam, (q) singularibus]

(q) *Memoires de Comines, par Godefroy. III, contenant l'Addition de Naudé. pag. 39*

que dignissimis exemplis ivit demonstratum. Litterarum autem commercium quod attinet, illud istis temporibus multo fuisse difficilius, ac nostris, novimus, eamque ob causam minime frequenter exercitum. Quæ vero perscriptæ epistolæ, eadem mille obnoxia fuere minis, ut, si qua nostram ætatem atigerit, illa quasi quodam genio servata dicenda sit.

Ceterum nec palimpsesti usu majores nostros caruisse probabile. Tabulas certe ceratas adhibuere, in quas accepta & expensa, istiusque generis alia, memoriæ causa, retulerunt: quales a veteribus frequentatas novimus, & Gallicas Sæculi xi, a *Mabillonio*, quin Sæculi xiv. aliquas, in systemate recentissimo artis diplomaticæ Gallico, enumeratas legimus. (r) Tales enim non minus in tabulariis Germaniæ idemdem repertas indicarunt viri eruditi; &, ex nostræ ipsius civitatis chartophylacio, protraxit clarissimus *Koelerus*, documentis in ordinem redigendis operam suam præstans. Denique & tabulis ex lapide fissili nigro, quibus adhuc hodie uti-

(r) *Mabill. Annal. Benedict. Lib. 56, pag. 352. Chron. Gotw. Lib. 1, cap. I, pag. II. Neues Lebrg. d. Diplom. pag. 483-493.*

utimur, sive majoris formæ, sive minoribus instar pugillarum Romanorum, pluribus in librum compactis, eos instructos fuisse mihi persuadeo; in quibus, quorum recordari intererat, graphio annotarunt. Eadem insuper & carmini condendo, (cujus rei, sæculo XI & XII, mirus admodum, & latissime dominans, enthusiasmus,) aptæ, & cui-cunque scriptioni alii, elegantius deinde describendæ. Quæ si cuncta complectamur: perspectu minime difficile, qua ratione nostrates & chartis primum bombycinis, & postea lineis, multimodis carere potuerint; ævo præcipue, quo litteræ jacebant, scribendique artificium a paucis tenebatur: tamen aliquando ingenia, ut in fumo scintillæ, comparuerint.

Explorandis vero primis in Germania officinis chartariis conducet fortassis, inter alia, attendere ad *Signa*, chartis antiquissimis impressa: quale illud bubulum est, quod, in diplomate Ruperti Regis, observavit *Fladus*, & in plerisque istius temporis chartis observatum a se scripsit. Idem enim cum in documento Camminiensi detexerit *Heringius*: hæc indicio videntur esse, unam certe ex vetustissimis officinis Germanicis bovis, vel tauri imaginem pro signo gessisse; eandem-
que

que altero adhuc sæculo perdurasse. Ex quo licet nondum plura derivari queant: proderit tamen, ista non negligere. Sæltē talia rimantibus singula, quæ, quacunque ratione, quidpiam subsidii adferre possint, in lucro ponere convenit. Constat certo ex his, cujus pretii sint, quæ de officina chartaria Campidonensi, anno 1477. exstructa, tanquam omnium Germanicarum prima, aliqui habent, quos in historia sua litteraria adduxit clarissimus *Fabricius*. (s) Cui si quid inest fabulæ, hoc dumtaxat existimo, primam chartæ conficiendæ officinam, illo fortassis anno Campidonæ constitutam esse.

Ultero autem nobis largientibus, chartæ lineæ parandæ rationem bombycinæ modo imitatricem fuisse, cum illico exsurgat quæstio: ab quanam præcipue gente Germani nostri pulcherrimæ artis ceperint exempla? non possumus, quin Italis hæc maxime tribuamus; nimirum & vicinis, & in charta bombycina egregie elaborantibus, & Germanis plurimo commercio junctis. Quid enim ex longinquo ea repetamus, quæ a proxi-

(s) *Abriss einer allgemeinen Historie der Gelehrsamkeit. Iter Band pag. 227, IIter B. pag. 931.*

proximis arcessi possunt? non tamen idcirco pro insulis habemus, quæ clarissimus ab *Iusti* annotatione aliqua statuit, adjecta scripto Lalandino de chartæ fabricatione, Germanice reddito: (†) probabile sibi videri, inter expeditiones in Terram Sanctam, istis sæculis susceptas, hominem Germanum chartæ bombycinæ conficiendæ artem, in Oriente jam diutius exercitam, arripuisse, atque in patriam suam secum reportasse. Sed hæc minimum ante Friderici II. tempora contingere debuissent: quibus videlicet chartam bombycinam Germanis nostris probe cognitam fuisse, ex edicto Imperatoris Siculi anni 1221, abs te tamen, acutissime Meermanne, primum observato, (obs. pag. 4), omnino colligimus: cum demum, anno 1228, idem in Palæstinam, cum exercitu, profectus sit. Potuissent etiam, & fortassis expeditius, quacunque profectioe alia, quarum innumeræ ab innumeris, isto ævo, in illas terras, religionis gratia, susceptæ fuerent, eadem imbibi. Itaque, potiori jure, ex propinqua Italia, vel a Byzantinis, hæc deducimus: non tamen repugnaturi contententi, aliqua etiam ex ipsa Asia fuisse petita.

Nem-

(†) *Die Kunst, Papier zu machen, pag. 12.*

Nempe ultimas chartæ bombycinæ origines Orienti utique vindicamus: ex quo in Græciam, Italiam, Hispaniamque inuenta. Cui sententiæ nec refragantur eruditissimi Galli, Systematis diplomatici recentissimi auctores: tametsi ad tribuendum Græcorum ingenii nobilissimum hoc inventum sat proclives sint. (u) Quam vero ab Italis artem Germani, eam ab Hispanis percepisse videntur Galli, fortassis etiam Angli. Non enim rorsus de nihilo habendam censeo famam eterem, sed obscuram & exoletam fere, datam tamen ab *Fabricio* historiæ suæ litterariæ: (x) ex Hispania, & imprimis Gallæcia, chartæ conficiendæ scientiam ad lia Europæ regna transiisse. Et fortassis ejus nodi quid in fabella Myliana latet, artem proximam primum a duobus viris, ex Gallæcia oriundis, Basileam fuisse allatam: licet relicto talis sit, quæ, merito suo, a *Balbino* & *Ludewigio* (y) explosa est, & quam

(u) *Neues Lerbg. der Dipl. Tom. I, pag. 548.*
§ 610. not. 6.

(x) *Abrif. einer allgem. Hist. der Gelehrf. Iter Band, pag. 183. II ter-B. 696.*

(y) *Balbinus in miscell. bist. regni Bobem. vol. I. lib. I. cap. 22. pag. 58 Ludwigs Hall. gelehrte Anzeigen. II. ter Th. pag. 271.*

quam unusquisque, cui aliquid falis inest, deridebit.

Sed quid *de Naudæanis* istis prædicandum, initiis inventæ chartæ lineæ, a nobis assertis, quam maxime adversantibus, (Obs. pag. 27): ipsius nempe linteï usum, sæculo demum xv, invaluisse? Hæreo in illis, non nego: neque tamen ipsum locum, in Naudæi ad historiam Cominæam additamentis, reperio. At clarissimi *Gordesii*, cujus ille indicio debetur, fidei hoc facile concedam: præsertim cum probe recorder, me alicubi de indusiis, ab Regina quadam Galliæ, recentiori demum ævo, primis omnium gestis, legisse: quam Mariam Andegaviensem, Caroli VII. conjugem, hæc verba perhibent. Verum quæcunque Naudæi apud me est auctoritas, non tamen istis persuademur, Gallos usque ad id tempus linteis caruisse. Germani certe, jam *Plinii* atque *Taciti* temporibus, lino fuere amicti, eoque vestitu maxime delectati sunt. (z) Linteas quoque telas æque, ac cannabinas, a gentibus, sub Septemtrione degentibus, antiquitus fuisse usurpatas, ex illarum historiis constat; & nominatim illud de Suionibus probatum dedit

(z) *Plinii hist. nat. Tom. II. Lib. XIX. cap. 1. pag. 195. Tacitus de. mör. Germ. cap. 17.*

dit ab Dalin. (a) De Gallis vero luculenter Plinius: „ Gallix universæ vela texunt: ” & deinde sigillatim Cadurcorum, populî Aquitanici, linteæ, in culcitis adhibita, ab illo laudata legimus. (b) Iniquius igitur Gallo-Franços destitutos iisdem contenderemus: quamquam re ipsa comprobentur verba æquissimi Wachteri, in Glossario; (c) Germaniam hodiernam universæ pene Gallix, Italiæ, & Hispaniæ linteum texere; eademque, in quæstione de chartæ lineæ origine, ut maxime mereantur attendi. Sin nihilominus Naudæana valeant: dicamus, indusiâ olim texturæ fuisse vel bombycinæ, vel lineæ; atque tum demum ex lino neri cœpisse. Et enim in voce *cannabi* subsistere non audeo: ex qua funes quidem & vela, rusticorumque hominum vestimenta, parari scimus; illam autem filo tam tenui duci posse, ut indusis Reginæ apta sit addubitamus. Alioquin hujus forte indolis amictum, ut rem miram, Regiæ conjugî oblatam suspicarer.

Sed

(a) *Svea Rikes Historia. Förste Deles, cap. 3. § 9. cap. 8. § 11.*

(b) *Plinius lib. 8. cap. cit. pag. 155, 156.*

(c) *Wachteri Glossarium Germanicum, sub voce LEIN, pag. 959.*

Sed finiamus tandem commentationem, ultra modum jam protractam, &, quod vereor, Tibi, illustris Meermanne, propterea fere moleſtam. Quæ ſi nihilo fecius ſe Tibi probarit, virisque, qui obſervationes ſuas hic contulerant, eximiis, habebo, quod impenſius mihi gratuler, officio enim, a Sodalibus in me translato, probe me perfunctum cenſeri percipio. Non repetam gratias, eorum nomine, ob demonſtratum abs Te erga Societatem inſigne ſtudium, a me, litterarum principio, actas: cum maximas jam profeſſus ſim. At mutuam noſtram in Te obſervantiam, & affectum, pro neceſſitudine, quæ nos intercedit, erga Te Tuæque intimum, Tibi teſtor.

Speciminibus illis vetuſtiorum chartarum, in rei geſtæ memoriam ſervandis, dignam Societas adhibebit curam, nunc meæ præſertim fidei manent concreditæ. Cum vero talia non abſcondi debeant, ſed in plurimos uſus converti, pergratum Tibi fore non dubito, me, licet libello Tuo nondum divulgato, eadem, plagulasque ſimul tranſmiſſas, cum illuſtri *Richtero*, elegantiffimæ doctrinæ Medico, communicaffe: a quo, in litteratiſſima de *valetudine hominis nudi & cooperti* diſſertatione, (d) cum ad veſtimenta

(d) *Habita a. d. 21 Julii, anni 1763.*

papyracea materia processisset, observatio-
num, Tua ope collectarum, mentionem
scitissime, pro Viri ingenio, factam jam
vides. (e)

Præmium, quod constitueras, Tua sen-
tentia, Majansio attributum gaudemus: eru-
ditissimum enim virum, quavis ratione,
ornatum ut maxime cupimus. Hujus ut
nostræ in ipsum voluntatis documentum quo-
que extaret, Tua suavissima commendatio-
ne, cunctisque suffragiis, Sodalium nume-
ro adscriptus est: id quod diplomate, his
litteris addito, profitemur: cujus in Hispa-
niam transmittendi curam, pro humanitate
Tua, Te habiturum confidimus.

Ego vero, Meermanne, Tuæ me bene-
volentia, quam summi decoris æstimo,
quaque non spe sola, sed actu jam fruor,
majorem in modum commendo. Eam
quidem, quibus maxime potero officiis, &
de litteris bene merendo, demereri annitar.
Vale. Gottingæ, die XIII. Octobris, anni
MDCCLXIII.

(e) Pag. 66. in not. Edit. Rotterodi repetitæ
sp. Matb. v. d. Grient, 1764. in 8.

S V M M A R I V M

Rerum maxime memorabilium, quae
hoc opusculo continentur,

G. MEERMANNI *Admonitio de chartae lineae
origine & antiquitate. pag. 1 - 16.*

**Origines Typographicae huic quaestioni indagandae
causam praebuerunt. 1. Quinam de linea charta
ante scripserint? ib. Quenam huius disquisi-
tionis utilitas? ib. Tria praecipue chartarum ge-
nera distinguenda. 2. Charta Aegyptiaca quan-
do in dejectionem abierit? 3. Arabes chartae
Bombycinae inventores. ib. Ad medium usque
Sec. XIII. charta Bombycina & Membrana
tantum innotuit. 4. Chartae papyri & Bom-
bycinae synonyma in Constitutionib. Sicul. ib.
In legg. Alphonsi Sapientis sub nomine per-
gameni pannei venit charta Gossypina 5. *Seq.*
*Exempla Fori Gothorum, prima Partitae &
Literae Authenticae regis Alphonsi in Cot-
tonea charta Toleti supersunt ib. Hispani Italiae
suis ipsi in regionibus eam fabricabant. 7. BAR-
TOLI ICI locus de chartis papyri qui intelli-
gendus? 8. Chartis Gossypinis signa quoque ab
artificibus impressa. ib. MONTFAUCONIVS
in Gallia Italiaeque nullum offendit chartae lin.
instrumentum, nisi anno 1270. recentius. 9.
Locus PETRI, Abbatis Cluniacensis, de libris
ex rasuris veterum pannorum compactis expli-
catur. ib. Quid novisse conducat, ut quam proxi-
me chartae Lin. origo detegatur? 10. In Italia
Ill. MAFFEI nullum invenit diploma chartae
Lin. antiquius literis involuturac an. 1367. ib.
In Hispania Sec. XIII. vergente invaluisse censet
PAYL. YANEZ male. 11. Cottoniana Biblio-
theca***

S V M M A R I V M.

- theca schedulam chartae Lin. regis Eduardi* 114. an. 1342. *servat. ib. In Germania plures Codd. chartae Lin. ante annum 1340. scriptos se vidisse, testatur* BALBINVS, 12. *LVDEWIGII sententia de inventa chartae Lin. fabrica apud Pragenses refutatur. ib. Literae Foedales an. 1339 in Archivo Quedlinburgico, antiquissimum est chartae Lin. instrumentum, quod Societati Gott. innotuit.* 13. *In Catalogo Bibl. Hulfstanae in charta lin. obvius liber apum an 1330. ib. Biblia* JAC. MAERLANTII 1322. *ib. Chronici Gotwic. auctores originem Sec. XIV. tribuunt. ib. FERD. de GVDENVVS epocham ab an. 1280. repetit. ib. In Gallia non offendit* MABILLONIVS *antiquius huius generis chartae instrumentum, Literis Joinvillaci anni circiter 1314.* 14. *BVLLETTVS Vestitione vidit clausulam testamenti Ottonis IV. in charta vulg. an. 1302. ib. Frustra tamen BESSARIONIS testimonio ab an. 1140. originem chartae Lin. repetit. ib. Intra annos 1250. vel 1270. & 1302. quaerenda chartae lin. initia.* 15. *Maxime in hac quaestione attendendum, ne in chartae genere decipiamur.* 16. *Epilogus. ib. IOH. CHRIST. GOTTSCHED. Observatio.*
p. 17.
Paullina Bibliotheca circiter annum 1540. variis monasteriorum Bibliothecis ditata est. ib. Eius Catalogos FELLERS *& CYPRIANVS baud satis accurate contexerunt. ib. Hugo Trimbergius, poeta Sec. XIII. carmen scripsit Rhythmicum.* 18. *Eius Cod. Ms. exstat in Bibl. Paullina* 19. *Accuratio eius Cod. notitia. ib. Ante an. 1312. exaratus.* 20.
G. MEERMANNI *Epistola ad C. A. BELIVM.* 20. BE-

S V M M A R I V M.

- BELII** responsoria ad G. MEERMAN. ubi & accuratorem dicti Codicis Bibl. Paul. tradit notitiam. 22. & seqq.
- D. GERDESII** Epistola ad G. MEERMAN. Linteus usus ex Cannabi recentioris est aetatis; Sec. XV. 27. Coniux Caroli VII. Galliae regis primum indusis ex linteis usa ib.
- D. LONGOLII** Epistola ad G. MEERMAN. Eiusdem Programma de charta indubitate linteis; haecenus notis antiquiore. 30-42. Dictorum index vid pag. 31.
- Recensio Programmatum Longoliani, an. 43. seqq. Aetas chartae cur incerta? 44. Argumenta, a LONGOLIO ad eius aetatem constituendum adducta, examinantur. 45. seq.
- G. MEERMANNI** responsio ad LONGOLIUM. 47. In Archivo Episcopatus Cantuariensis charta lineae reperitur, quae ad an. fere 1280. ascendit. ib. seq.
- POPOVII** Notitia de Diplomate in charta vulg. exarata an. 1303. 48.
- GREG MAIANSII** Epistola prima ad G. MEERMANNUM. 49-75.
- Vocabularium Silense antiquissimum chartae lineae monumentum. 50. scriptum tempore regis Alphonso VI. 51. Quo vivente in locum literae Toletanae sive characterum Gothicorum substitutae sunt Gallicae literae ib. An. 1129. illa prohibitio promulgata est 52. Vocabularium Silense ante an. 1090. scriptum. 54. Libri ex rasuris veterum pannorum in PETRO Abbate Clun. sunt papyracei, tum temporis in Hispania frequentissimi. ib. Saetabae papyri antiquitas, & praestantia. 55. Saetabae telae celebratae SIL. ITALICO. ib. Saetabae ludaria CATULLO. ib. Saetaba, omisso per El.

S V M M A R I V M.

Ellipsin sudaria, PLINIVS memorat. 56. Ea fuere lineæ. ib. STRABO summe tenuia texta saetabitarum laudat. ib. Linum illud variis usibus inferviebat. ib. Satiis Gallis telæ Bombycinæ genus est. 57. ante Zatavin dictum. ib. JAC. & OIG vocat Ceti. inde & Italicum Tabi & Gallicum Tabis ib. Ex Saetabis telis fiebant quoque tentoria. ib. Saetabum linum PLINIVS laudat. ib. Vrbs Saetabi unde nomen nacta. 58. Sadin sindon lintea ib. Qualis sit papyrus Saetaba? ib. In ea & signa artificum impressa. ib. Aliud vetus instrumentum papyraceum an. 1178. in regio tabulario Barcinonensi 59. Num scriptura inventionis corporis S. Cucuphatis an. 1079. scripta. ib. Regesta expugnationis scribi coepta 1237. omnia in papyro exarata ib. Vsatissima fuit papyrus in regno Valentiae. 60. Fori an. 1250. ib. Privilegium Petri 11 ib. & seq. Valentiae papyrus conficiebatur. 63. Alphonfus in Partitis an. 1263. de hodierna papyro intelligendus. ib. Scripturae in pergaminis pauni sunt papyraceae. ib. Pannus est vel laeueus, vel lineus, vel Bombycinus. 64. Sudaria paüelos dicunt Hispani. ib. Hodierna papyrus cur pergaminis dicta? 65. Cur dein papæl. ib. Qualis fuerit usitata papyrus sub Alphonso Sap. 16. Plurima chartae lin. instrumenta inter an. 1298. & 1340. exarata, possidet V E L A S C V S. 66. Charta Fori ludicum temporis Alphonfi firma dicitur & polita. ib. Charta Brunida eadem quae polita. ib. unde nitorem nacta? 67. Papyrus Cebti aut Cepti quae? ib. Septem fratres, Heptadelphi mons: castellum septa, portus urbis septitanus. Frezum Septe-Gaditanum. 68. seqq. Septa, Sebta, Cebta postea Ceuta. 70. seq. A Septa ad-

S V M M A R I V M.

adiectivum septi: & septil a Sebta septi; a Cepta cepti; a Ceuta ceuti; & Ceita & Ceitil Lusitanorum. 71. seq. Septil numus, qui Lusitanis Seiti, unde dictus & quanti valuerit? 72. Iet A Ceuta & is numus Ceutil dictus & Valentinis Ceti. 74. Limones Ceuti ib. In urbe Septa tapetes & panni confecti. ib.

GREG. MAIANSII *Epistola secunda.*

Ex speciminibus chartae, superioribus literis additis, de bonitate chartae eius temporis non iudicandum. 76. Planta Gossypium in Hispania obvia quidem, sed nunquam charta inde fabricata. ib.

Eiusdem Epistola tertia p. 77-80.

Quae Hispanis dicantur Regelta? 78. Quatuor specimina ex lib. Cancellariae Alphonfi IV. Primum Regestum an. 1238. exarari coeptum. ib. secundum 1294 79. Tertium Era 97. ib. Ratio numerandi per Eram quando abrogata? 80. Quando quartum Regestum exaratum? ib. Plures chartae e lino in Tabulario Ecclesiae Toletanae supersunt temporis Sancti Ferocis. ib.

G. MEERMANNI *Epistola respons. ad Literas MAIANSII 81-84.*

Parum in hac quaestione coniecturis tribuendum. 81. Charta Alphonfi Sap. Cottonica est 82. Ex Hispania chartae lin. origo non videtur arcessenda. ib. Charta Regesti primi manifeste Bombycina apparet. 83. Secundi linea quidem, est recentioris aetatis. ib. Tertia ex pessimo chartae Bombycinae genere, uti & quarti Regesti. ib. & seq. Cultelli ope ex charta Bombycinae particulae Cottonicae evulsa. ib.

GREG. MAIANSII *Epistola ad G. MEERMANNVM quarta 85-90.*

Charta vocabularii Silensis, ante an. 1090 scripti, qualis? 85. Cur linea censeatur? 86. Similis huic

S V M M A R I V M.

- huic charta libri FRANC. EXIMINI an. 1367.*
Petrus Abbas de charta linea intelligendus 87.
Instrumentum an. 1178. in charta communi
exaratum pro linea charta habendum. ib. Char-
ta factaba cur Gossypina esse nequeat? ib. seq.
Charta Regellorum linea est. ib. Saetaba charta
ex telis lineis & Bombycinis confecta 89. Gossy-
pion minus frequens in regno Valentiae. ib.
NOTITIA FRANCISCI PEREZII. 90-92.
Cod. Hebr. Ms. Bibl. Escorial. in charta vulgari
exaratus an. 1250. 90. seq. Eius charta tersa
& prae aliis subacta. 92. Charta linea Sec. XIII.
ex Africa in Hispaniam inuenta. ib.
G. MAIANSII Epist. ad G. MEERMANNVM
quinta.
Adferitur, specimen chartae lin. tractatus BERN.
de GORDONIO non esse ex apograpbo recen-
tioris aetatis. 93.
PEREZII pro adstruenda chartae lin. antiquita-
te Observatio.
Folium ex Cod. Chartac. an 1262. & sequentium.
95. Chartae specimen ex Cod. literarum Sanctii
IV. an. 1294. ib.
Excerptum ex Literis Andr. Coltee Ducarel. 95.
Bibliotheca Lambertana chartam servat lineam
an. 1282. 98.
Ejusdem Epistola ad G. MEERMANNVM 98.
seq.
Nisi de certissima differentiae nota inter lineam &
Cottonicam chartam constiterit, inutilis huic rei
indagandae navatur opera. ib.
H. CANNEGIETERI Epist. ad G. MEER-
MANNVM 100. seq.
Antiquissima Gelriae diplomata in Membranis
scripta, Diploma in charta Bombycina an. 1077.

S V M M A R I V M.

penes Baronem de SPAEN. *ib.* In Gelvi parabilior membranarum copia ob numerosam pecudem 101.

H. W. QVALENBRIK *Epistola ad G. MEERMANNVM.*

Ex Tabulario ordinis Equestr. Teuton. N. 1. Specimen chartae lineae an. 1353. antiquius. 102. N. 2. alia ejusdem anni. N. 3. anni 1359. 103. Incunte Sec. XIII. aut sub finem Sec. XIII. charta lin. in Gellia usitata. 104.

I. S. HERINGEN. *Cogitationes de antiquitate Chart. lin. in primis in Pomerania. 105-131.*

LVDEWIGII *observatio huic disquisitioni occasionem dedit. 105. An Eustachii tempore charta lin. usitata? 106. Quod si verum ex Graecia in Italiam primum videtur inducta tempore Caroli*

IV. 107. BOLESL. BALBINVS *iam ante in Germania chartam lin. confectam esse statuit. §. 3. Verissimile iam diu ante an. 1300. ex Boemia in Pomeraniam chartae conficiendae ars videtur translata. §. 5. charta linea an. 1493-168. Ei impressum signum pilei Episcopalis 110.*

seq. §. 6. quod videtur Camminensis Episcopi. ib. Duo alia diplomata in charta lin. exarata an. 1440. & 1439 III. Charta linea medio Sec. XIII. vel sub eius finem usitata in Pomerania ib. seq. INCOFERI & DEMPSTERI

sententia de chartae lin. epocha adseritur. 116. §. 7. Charta charitatis an. Sec. XII. linea est. Item deploma Henrici III. dictum magna charta 118. Opera Ducis Bogislai X. & Petri de Ravenna chartae fabricandae ars in Pomeraniam translata. 119 In Italia & Fabriani imprimis optimae cuiusvis generis chartae paratae. ib. Basileae iam an. 1350. charta lin. usitata. 120. Inseritur epistola char-

S V M M A R I V M.

chartarii cuiusdam. Primus chartae lin. inventor ignoratur. 121. Quomodo inventa? ib. Quando in Pomerania primum confecta? ib. Molae chartariae Sec. XVI. ineuntis in Pomerania.

I. S. HERINGEN *Appendix.*

Charta Camminensis Episcopi Henrici de Wacbolt an. 1315. Error notatus in Lexic. Nobil. Insigne huius Episcopi gentilicium in charta conspicuum 125. seq. Ipsum Diploma exhibetur. 130.

G. MEERMANNI *Epistola ad J. DAVIDEM MICHAELIS. 132.*

Antiquissimum Germaniae monumentum chartae lin. est an. 1322. Biblia Jac. Maerlantii. 134 De charta Popoviana an. 1303. nil certi constat. ib. Charta Bar. SENCKENBERGII mixti videtur generis. ib. Charta Cod. Bibl. Paul. an. 1312. habetur linea. 135. Non necesse adeo, ut cuius sit generis Diploma Longolianum, inquiratur. ib. HERINGIUS Lineam & Bombycinam chartam ubique confundit. ib. Chartae specimina Qualenbrinkii recentioris sunt temporis. lineae iam. 136. Argumenta MAIANSII & PERESII solvuntur. Charta an. 1357. linea, sed nimis recens: Huic supponitur tantum similis esse charta Vocabularii Silensis. Dissentiunt PERES & MAIANS de Epochâ originis Chart. Lin. 137. Charta e Ptolomaei Quadrupartito est Bombycina. ib. Difficile in pluribus Chartis distinguere materiem lineam a Gossypina. 138. An forte ope artis Chemiae certa differentiae nota detegi possit. ib. Verendum, ut unquam tempus originis huius chartae detegatur. MAIANSII Laus.

G. R. MAIANSII *Epistola ad G. MEERMANNUM. 140. seqq.*

S V M M A R I V M.

Vergetur coniectura pro antiquitate Chartae lin. in Hispania. 140. *Tria chartae specimina ex Bibl. Escorial.* 141. *primum anni 1250. Secundum eiusdem anni: tertium an. 1267. specimen ex chartae politae.* 142. *In diversis Hispaniae Tabulariis multo ad huc esse vetustiora.* ib.

G. MEERMANNI *Epistola ad J. DAV. MICHAELIS.* 143-147.

Charta Cod. Hebr. Bibl. Escur. certissime est linea an 1250. In Escorialensi Bibl. plerique Codd. apographi recentioris aetatis. 144. *Quod accurate ubique notavit Cl. CASIRI. Cod. Hebr. cur apographus censetur.* 145. *seq. Cuius aetatis?* ib.

GR. MAIANSII *Epist. ad G. MEERMANNVM* 147-153.

Error Epistolae primae circa aetatem Forarum corrigitur. 147. *seq. Quo anno Fori Valentini conditi?* 149. *quod eleganti argumentatione adstruitur.* ib. *seqq.*

J. PHILLIPPI MURRAY *Epistola ad GER. MEERMANNVM* 153. *ad fin.*

Singula, quae hactenus disputata, a Cl. Murray cum Societate Gott. communicata & Veterum chartarum specimina exhibita. 53. *seqq. Non accurate distinxerunt VV. DD. chartam lineam a Bombycina aliisque chartae generibus.* 156. *LVDEWIGII error.* 157. *MVRATORIVS lineam cum Bombycina confundit. Etiam HERTIVS. ib. MABILLONIVS & MONTEFACONIVS locum Petri Venerabilis de linea charta accipiunt.* 158. *Chronicon Gotwic. parum huic rei lucis confert.* 159. *Ex loco Friderici II. aliisque a MEERMANNO primum observatis plurimum huic quaestioni lucis accedit.* ib. *MAIANSII laus.* 161. *& seq. Pleraque specimina trans-*

S V M M A R I V M.

transmissa sunt generis Bombycini. 163. *seq. Charta VELASCI Gossypina.* 164. *Pergameni panni unde dicti? ib. Differentia chartae lin. & Gossyp. ib. & seq. Quae ex Hispanicis chartis lineae sint habendae?* 166. *Quid de Charta Sae-tabica & Montispeffulana censendum. Quid de plagula Codicis Aristotelaei. ib. Argumentum, quod ex literarum ductu petitur, non omni exceptione maius. ib. Schedula Montispeffulana etsi lineae non facit pro Hispanica Chartae lin. origine.* 168. *seq. In Hispania ad an. 1359. obiit Charta Bombycina.* 169. *Charta libri FRANC. EXIMINI, an. 1367. scripti, lineae.* 170 *Eo etiam tempore rarior in Hispania, & forte aliunde advecta. ib. Posteriori tempore chartam a Genuensibus petiverunt Hispani.* 171. *Quae Genuensis chartae prae aliis praestantia.* 172. *MAIANSIUS Chartae Bombycinae adfuetus difficulter eam a Linna distinguere potuit.* 173. *LEO ALLATIVS de utriusque chartae discrimine luculenter differuit.* 174. *NIGRISOLIVS Gossypinam chartam plane ignorasse videtur. ib. MAIANSIUS a Gossypina charta Bombycinam distinguit; cum alii Gossypinam & Bombycinam vocitent.* 175. *PLINIO lanugo Xylina bombyx dicitur.* 176. *MAIANSIUS Bombycina charta eadem videtur quae serica. ib. Charta Cbinensium qualis & quando confecta? ib. Difficile ex materie serica charta paratur.* 177. *Contra MAIANSII argumenta differitur. ib. lina Xylina Plinio quae? ib. seq. Varias gentes, licet lino usae, ex Bombycina tamen materia papyrus conficiebant.* 178. *seq. Gossypion planta olim in Hispania culta.* 180. *Et in Regio bor-to Parisino & alibi.* 181. *seq. Pergameni panni*

S V M M A R I V M.

nomine quid intelligendum? 182. *Isto arvo diplomata in Gossypina charta exarata.* 183. *Sebdula Senckenbergiana mixti censetur generis.* 186. *Circa an. 1308. initia chartae lin. ponenda.* ib. *Nondum tamen eo tempore in Germania usitata.* 187. *Initia eius in Germania.* ab. an. 1312. *repetenda.* 188. *Cod. Ms. Bibl. Paul. & Lips. notitia.* ib. *seq. anni est.* 1312. 190. *Charta Bombycina, a Cl. CANNEGIETERO memorata summae est raritatis.* ib. *Cuius aetatis?* ib. *Diploma est Henrici IV. Imp.* ib. *Eius argumentum & historia exponitur & illustratur.* 191. *seq. Vnicum fere hoc documentum, quod in Bombycina charta exaratum superest.* 194. *Monumentis Siculis MONTFANCONII & Vocabulario Silensi antiquius.* 195. *Diplomata Imp. plerumque semper in membrano.* ib. *Qui antiquissimi Bombycini Codd.?* 196. *Chartae Bombycinae origo altius, atque ex Sec. X. repetenda.* ib. *in not. J. DAN. FLADIVS scripsit de Charta Lin.* 197. *Charta Linea non ante Sec. XIV. initia inuenta.* 198. *Omnia monumenta, quae Sec. XIV. superant, in membranis exstant.* 398. *seq. Libri etiam Censuales Sec. XIV. in membranis, licet in usu iam esset charta. lin.* ib. *Bombycina charta serius, quam alibi in Germania recepta.* ib. *Specimen chartae lineae, a FLADIO exhibitum anni 1377. & 1403.* 200. *In eo tauri caput. in aliis chart. saepe obvium.* ib. *Diploma Helmstadiense an. 1343. & Quedlinburgense an. 1239?* 201. *Argumentum prioris.* 202. *Quedlinburgense de Ermingarde abbatissa.* 203. *Cuius abbatiae historia, perplexa istis temporibus, illustratur.* ib. *Diploma Rinteliense Cl. PESTELII.* 204. *Cuius anni?* ib. *& seq. Penslii Sigilo praeter morem munitum.*

S V M M A R I V M.

tum. *ib.* seq. Quando sigilla appendi coepta? 205. Diploma Rintelienſe apographum habetur. 207. & seq. Certior plerumque Diplomatum, quam Codicum aetas. 208. seq. In examinanda chartae materiae quae observanda? 210. seq. Antiquiſſimum Angliae documentum in charta lineae Eduardi III. an. 1342. Plurimi in Anglia & alibi Codd. Chartacei Sec. XIV. 212. seq. Chartae Lineae origo ex Germania videtur derivanda. 215. seqq. Post inventam artem typographicam cessare coepit charta bombycina. 218. Hispani Typographiae artem a Germanis acceperunt. 219. Panniculis Gossypinis iam olim lineae fragmina admixta. 219. Cur tantae raritatis sint monumenta istius aevi chartacea? 220. Vſus palimpseſti in Germania & alibi olim notus. 221. Vſi praeterea Germani lapide fissili nigro. *ib.* Signa chartarum observanda 222. Vnde Germani conficiendae chartae artem hauserint? 223. Chartae Bombycinae origo ex Oriente repetenda 225. An Galli ad Sec. XV. lino caruerint? 226. Germani iam olim lino amicti. *ib.* NAVDAE locus explicatur. 227. Epilogus. 228. seq.

E R R A T A

ſic corrigito.

Pag. 6. lin. 18. quod. p. 8. l. 16. certe p. 9. l. a fin. 5. Ist. p. 11. a fin 5. Scotia. p. 12. l. 10. adduxisset. p. 19. l. 13. expleat. p. 27. l. 1. Nigrifolium. p. 51. l. 7. didicimus. p. 52. l. a fin. 7. honorifice. p. 55. l. ult. mnemosyne. p. 73. l. 2. Scitis. p. 80. l. 4. an. 1359. p. 83. l. a fin. 3. N. C. 1359. p. 142. l. 9. Bibliothecae. p. 153. l. 12. initiis. p. 179. l. 1. ob. p. 182. l. 4. comprobata. Cetera, si qua sunt, quaeso, B. L. pro sua huminitate ipse corrigat.

